

Voruta

Nr. 3 (741) 2012 m. vasario 4 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

2 Algirdas ŽEMAITAITIS

1918 m. Nepriklausomybės
Akto signataras
Kazimieras Steponas Šaulys

9 Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ

Utenoje – ikonų paroda
iš Lucko

12 Gintautas EREMINAS

Latvijos istorija

Ginčai su Lenkija, Lietuvos lenkais ar tik su Lietuvos lenkų rinkimų akcija?

Dr. Povilas JAKUČIONIS, Vilnius

Lenkija jau nuo XIV a. pabaigos įvairiausiais būdais siekė pasiglemžti Lietuvą – klasa, papirkinėjimais, šantažu, pasitelkiant dvasininkiją, skatinant mišrias didžiūnų santuokas, papirkinėjant bajorus. Lenkai dėjos Lietuvos gelbėtojais, krikštytojais, švietėjais. Lietuvius jie vadino užsispyrėliais tamsuoliais, pagonimis, atsilikusiais nuo europietiškos kultūros.

Pradžiai galima būtų prisiminti keletą epizodų iš tarpukario Lietuvos santykių su Lenkija ir Lietuvos lenkais. Versalio taikos konferencijoje Lenkija siekė tam tikrų teisių į Klaipėdą. Jai padėjo Prancūzijos diplomatai. Stengtasi, kad Klaipėdos kraštas neatitektų Lietuvai. Siūlyta, kad Klaipėda galėtų atitekti tik bendrai Lenkijos ir Lietuvos valstybei, ko labai norėjo J. Pilsudskis, arba taptų „laisvuju miestu“, kurį globotų Lenkija. Šitaip Lietuva būtų patekusi į Lenkijos gniaužtus ir vargu ar būtų išlikusi nepriklausoma valstybe. Lietuvos vyriausybei nieko kito neliko, kaip organizuoti Klaipėdos krašto lietuvininkų sukilimą. Tai iki šiol yra laikoma geriausia to meto diplomatine ir karine akcija.

1923 m. tas pats J. Pilsudskis sukūrė antilietuvišką Lietuvos lenkų organizaciją – POW, kurios tikslas buvo nuversti Lietuvos vyriausybę ir prijungti Lietuvą prie Lenkijos. Lietuvos saugumas tą organizaciją laiku išaiškino ir likvidavo. LLRA tikslai yra panašūs į POW ir jos likimas turėtų būti panašus.

Grįžkime į šiandieną. Dabar aršiausia polemika vyksta dėl naujojo Lietuvos

Švietimo įstatymo. Neminint visų LLRA organizuojamų mitingų ir boikotų, svarbu paminėti kelių aukščiausių Lenkijos pareigūnų komentarus. Vienu metu Lenkijos prezidentas Bronislovas Komorovskis ir jo patarėjas tarptautiniais klausimais Romanas Kuznias paskelbė skirtingus pareiškimus dėl Lietuvos lenkų švietimo reikalų. Prezidentas pasakė, jog santykiuose su Lietuva teks keisti kursą. Lenkija turės būti nusi-teikusi „ilgam keliui“ geresnių santykių su Lietuva link, kol neišspręsime lenkiškų mokyklų ir lenkų pavardžių rašymo problemų. Tuo tarpu prezidento patarėjas išsakė aštrią kritiką Lietuvos atžvilgiu. Atsiet išlepinome lietuvius ir Lenkijos kantrybė baigėsi. Kas toliau? Ar ultimatas kaip 1938 metais? Juk paprastai kas aukštesniam vadovui nepatogu pasakyti, pavedama pavaduotojams ar patarėjams. Mūsų URM notos dėl to neparašė... Lietuvai dar kartą priekaištauta, jog nuo 1990 metų diskriminuojama lenkų mažuma (tarsi sovietinės okupacijos metais viskas buvo lenkams gerai), jog Lietuvos–Lenkijos sutartis buvo pasirašyta vėliausia iš visų kaimyninių valstybių, tik 1994 m., ir ji nuo pat pradžios nevykdoma. Kodėl buvo vėluojama, lenkai nemini. Priežastis buvo lenkų nenoras sutarties preambulėje įvertinti gen. Želigovskio, tikriau sakant paties J. Pilsudskio, agresiją ir Vilniaus, ir jo krašto okupaciją. Tada lenkai pasiūlė rengti du dokumentus – sutartį ir deklaraciją apie okupaciją. Tos deklaracijos ir dabar Lenkija vengia. Tai kas, kaltintojas ar kaltinamasis, nevykdo susitarimų?

Nukelta į 5 p.

Lietuvos kolonizavimo neigimas ir partizanų kaltinimas genocido veiksmais

Doc. dr. Vladas TERLECKAS, Vilnius

Graudi pasaka apie atklydėlius
„duoneliautojus“

Liūdnei pagarsėjusioje M. Pociaus knygoje „Kita mėnulio pusė“ bandoma paneigti akivaizdų dalyką – 1944–1953 m. okupanto vykdytą sąmoningą, organizuotą mūsų Tėvynės kolonizavimą. Regis, tai nepriklausomos Lietuvos istoriografijoje yra pirmas toks

mėginimas, kuris vadintinas provokacija, galbūt siekiant išgarsėti. Pagrindinis jo „argumentas“ yra toks: „Iki šiol nei Lietuvoje, nei užsienyje nėra surasta Pabaltijo respublikų (nesibodima sovietinio leksikono – V.T.) sąmoningos kolonizacijos planą patvirtinančių dokumentų“ (p. 293). Jis tikina, kad „tai negali būti taip stipriai saugoma paslaptis, jog kolonizacijos sumanymą nušviečiantys dokumentai [...] būtų niekam neprieinami. Tad peršasi logiška išvada, kad tokio plano nebuvo“. Tik naivuoliai gali patikėti šiais išvedžiojimais. Ką jau ką, o net mažesnes paslaptis ana šalis moka slėpti. Kiek prireikė metų ir Lenkijos diplomatinio spaudimo, kad būtų išviešinti jos karininkų žudynių dokumentai! Po devyniais užraktais slepiamos Lietuvoje čekistams dirbusių agentų bylos. Regėtusi, jos mažiau reikšmingos negu buvęs Lietuvos kolonizavimo planas ar panašūs dokumentai. Pagaliau Atgimimo laikais daugumai lietuvių nekilo abejonų, kad egzistavo Molotovo-Ribentropo pakto slaptieji protokolai, nors Kremlius tai atkakliai neigė. Kad jie buvo parodė 1939–1940 m. įvykiai.

Nukelta į 6 p.

Keletas žodžių Alės Rūtos atminimui

Danutė PETKEVIČIŪTĖ-LABANAUSKIENĖ, Vilnius

Šių naujų metų išvakarėse Santa Monikoje (JAV) (2011 12 31) 4 val. ryto, namuose, eidama 97-uosius, ramiai į amžinybę iškeliavo įžymi lietuvių išeivijos rašytoja, prozininkė ir poetė Alė Rūta (tikr. Elena Viktorija Nakaitė–Arbačiauskienė–Arbienė).

Ji gimė 1915 m. lapkričio 16 d. Sankt Peterburge ir po Pirmojo pasaulinio karo drauge su tėvais grįžo į Lietuvą. 1934 m. gavusi Rokiškio gimnazijos brandos atestatą, mokėsi Pedagoginiame institute Klaipėdoje (ji baigė 1937 m.). Kurį laiką dirbo pradžios, vidurinės ir technikos mokyklos mokytoja. Paskui studijavo literatūrą Kauno, Vilniaus (ji ir baigė), Vienos universitetuose. Buvo veikli. Lietuvoje dalyvavo ateitininkų ir šaulių organizacijose. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, nuo 1948 m. gyveno JAV. Savo kūrybą pradėjusi nuo eilėraščių

Rašytoja Alė Rūta

(rinkinys „Be tavęs“, 1946 m.) bei eiliuotų vaidinimų vaikams, pasuko į prozą ir tapo viena iš žymesnių išeivijos lietuvių prozininkių. Parašė daug romanų (daugiausia kaip 12), apysakų, novelių. Jos proza yra išvalgių Lietuvos ir išeivijos kritikų tyrinėta vienu ar kitu aspektu, aptarta.

Nukelta į 10 p.

Vasario 16-osios akto signatarai

1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Kazimieras Steponas Šaulys

Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

Nepriklausomybės Akto signataras Kazimieras Steponas Šaulys. Nuotr. iš RKIC archyvo

Signataro K. S. Šaulio dukterėčios sūnus Pranas Lomsargis iš Stemplių k. pasirašo Signatarų namų lankytojų knygoje

Kauno arkivyskupijos kurijos kancleris monsinjoras Adolfas Grušas

Kunigas emeritas Vaclovas Aliulis

1918 m. vasario 16 d. kartu su kitais Lietuvos Tarybos nariais Lietuvos Nepriklausomybės Aktą pasirašė ir keturi dvasininkai, tarp kurių buvo ir Kazimieras Steponas Šaulys. Jis – vienas iš žymiausių XX a. pradžios lietuvių politinio, socialinio ir tautinio atgimimo veikėjų – padėjo suformuoti nepriklausomos valstybės pagrindus. K. S. Šaulys daug nusipelnė Katalikų bažnyčiai, skleidamas krikščioniškas vertybes. Jis prisidėjo prie moksleivių, akademinio jaunimo auklėjimo bei švietimo ir lietuviškosios inteligentijos ugdymo.

2012 m. sausio 28 d., šeštadienį, Signatarų namų salėje (Pilies g. 26, Vilnius) buvo paminėtos Vasario 16-osios Nepriklausomybės Akto signataro prelato K. S. Šaulio 140-osios gimimo metinės, kuriose dalyvavo Lietuvos Respublikos garbės konsulas Šveicarijoje Gintautas Bertašius, Kauno arkivyskupijos kurijos kancleris monsinjoras Adolfas Grušas ir VDU doc. dr. Rūstis Kamuntavičius.

Signatarų namų vedėja **Meilutė Peikštenienė**, pradėjusi renginį, džiaugėsi, kad jau šeštą kartą buvo surengtas moksleivių atvirojo ir plakato konkursas, skirtas Lietuvos valstybės atkūrimo dienai – Vasario 16-ajai, kurio laureate tapo Trakų r. Lentvario Motiejaus Šimelionio gimnazijos mokinė Ieva Baliukevičiūtė (14 metų).

Pimiausia susirinkusieji pakiliai sugiedojo valstybės himną.

Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos katedros docentas hum. m. dr. **Rūstis Kamuntavičius**, kalbėdamas apie K. S. Šaulį, apžvelgė XIX a. pabaigos gyvenimo ypatumus Žemaitijoje, kurioje jau daugelis bajorų kalbėjo lenkiškai, nors čia skambėjo ir lietuvių, rusų, žydų kalbos, veikė įvairių tautybių bažnyčios ar maldos namai. Tokioje sąlygomis formavosi lietuviškas elitas. K. S. Šaulys mokėsi Švėkšnos, Palangoje, studijavo Kaune, o Sankt Peterburgo dvasinė akademijoje apsigynė dvi disertacijas. Spėjama, jog kunigo luomą pasirinko dėl to, kad siekė gaivinti lietuvių, nes dvasininkai turėjo daugiau šansų dirbti Lietuvoje nei kiti lietuviai inteligentai. Be to, galbūt rėmėsi V. Kudirkos nuostata, kad tik viengungiai, nevaržomi šeimos rūpesčių, gali pasiryžti dirbti tautos labui. Tapęs kunigu, Panevėžyje dirbo vikaru ir gimnazijos kapelionu, dalyvavo socialinėje bei politinėje veikloje, pasirašė Vasario 16-osios aktą, rengė Lietuvos valstybės Konstituciją, išėjęs iš politikos, pasižventė mokslinei-pedagoginei veiklai.

Vilniaus mokytojų namų liaudiškos muzikos ansamblis „Kankleliai“ (vadovė Daiva Čičinskienė) gražiai sudainavo tris pamario krašto dainas.

Kauno arkivyskupijos kurijos kancleris monsinjoras **Adolfas Grušas** nušvietė K. S. Šaulio dvasininko veiklą. Priminė, kad dar besimokydamas Kauno dvasinėje seminarijoje, jis gavo vyskupo Mečislovo Palilionio siuntimą studijuoti St. Peterburgo dvasinėje akademijoje, nes išžvelgė jo ypatingą polinkį mokslinei veiklai. Kunigui (juo tapo 1899 m.) buvo svarbus ir dvasinis pašaukimas. K. S. Šaulį pristatė istorijos kontekste su

religinių terminų paaiškinimu. Atsakingai dirbdamas, jis nusipelnė vyriausių dvasininkų pasitikėjimą, kopė karjeros laiptais (vikaras, kapelionas, kanonų teisės dėstytojas, kelių vyskupų sekretorius, kapitulos kanauninkas, kancleris (raštinės vedėjas), popiežiaus rūmų prelatas, generalvikaras, protonotaras). Buvo kilnus, garbingas, ištikimas vyskupui, siekė teisingumo. 1926 m. buvo kandidatu į vyskupo postą.

Lietuvos Respublikos garbės konsulas Šveicarijoje **Gintautas Bertašius** pastebėjo, kad vienu metu Šveicarijoje, tame pačiame Lugano kurorte, gyveno ir veikė du Šauliai, abu kilę iš Švėkšnos valsčiaus, tolimi giminaičiai, abu Nepriklausomybės Akto signatarai, kurie artimai bendravo, kartu švesdavo savo vardines, Nepriklausomybės dieną, įvairias religines šventes, Kalėdas ar Velykas, todėl dažnai painiojami ir dabar.

Jurgis Šaulys (1879–1948) – Lietuvos valstybės ir visuomenės veikėjas, spaudos darbuotojas, filosofijos daktaras. Jis pirmasis Lietuvos valstybės nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotas ministras Vokietijoje (1918–1919), Šveicarijoje (1919), Italijoje (1921–1923), Vatikane (1927–1931), vėl Vokietijoje (1931–1938), Lenkijoje (1938–1939), vėl Šveicarijoje (1939–1946), per karą iš Stasio Lozoraičio perėmęs diplomatijos vadovo pareigas, rūpinosi Lietuvos ateitimi. Todėl K. S. Šaulį kaip dvasinę atramą pakvietė į Šveicariją, parūpino leidimą, rado vietą apsigyventi vienuolyne. Pagal J. Šaulio gan šykštų dienoraštį, konsulas nustatė K. S. Šaulio atvykimo ir apsigyvenimo Lugano šv. Brigitos vienuolyne datą (1945 m. gruodis), nors šveicarų dokumentai nurodo 1947 m.

Kunigas emeritas **Vaclovas Aliulis** prisiminė kursus nuosavybės ir darbo klausimais, kurių rengėjų ir pirmininku buvo K. S. Šaulys. Dabar Vilniuje gyvena tik du buvę jo mokiniai – jis ir kun. Jonas Domininkas Grigaitis (g. 1914 m.), dominikonas vienuolyne prie Šv. apašt. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios [abejoju, nes šis teologijos mokslus studijavo užsienyje, kur 1939 m. buvo išventintas į kunigus – A. Ž.]. Profesorius studentams dėstė ramiai, aiškiai, per egzaminus klierikų nesistengė sukirsti. Dar kartą su juo susitiko Romoje. Pabrėžė, kad K. S. Šaulys buvo labai garbingas žmogus, didelis Lietuvos mylėtojas.

Ansambliai sudainavus porą Ožkabalių k. dainų ir sugiedojus žemaitiškai kun. Antano Vienažindžio giesmę, renginio vedėja M. Peikštenienė informavo, kad Signatarų namuose po Vasario 16-osios bus įrengtas atskiras kambarys su ekspozicija, skirtas K. S. Šauliui ir Jonui Vailokaičiui. Giminaičio Vytauto Lygnugario dėka K. S. Šaulio archyvas atkeliavo į muziejų.

Renginyje dalyvavo gausus signataro K. S. Šaulio giminaičių būrys. Jų vardu kalbėjo signataro dukterėčios sūnus **Pranas Lomsargis** iš Stemplių kaimo, kuris prisiminė kaip visi laukdavo prelato atvažiuojant į tėviškę, jaunystėje yra gavęs iš jo dovanų šveicarišką rankinį laikrodėlį. Po karo, kai K. S. Šaulys gyveno Šveicarijoje, susirašinėdavo laiškais,

Atminimo lenta Nepriklausomybės Akto signatarui prelatui Kazimierui Steponui Šauliui Lugane

Signataro Kazimiero Stepono Šaulio giminaičiai

per radiją klausydavosi jo pasisakymų per Vatikano ar Amerikos balsą. Domėjosi, kas vyksta Lietuvoje, paprašytas nusiuntė jam Lietuvos žemėlapi.

Po smagaus bendravimo prie vaišių stalo, M. Peikštenienė susirinkusius išsamiai supažindino su Signatarų namų ekspozicija, papasakojo apie signatarų gyvenimą, jų nuopelnus Lietuvai.

Trumpai apie signataro gyvenimą ir veiklą

Kazimieras Steponas Šaulys gimė 1872 m. sausio 28 d. Stemplių kaime (Švėkšnos vlsč., Raseinių aps., dabar Šilutės r.). Skaityti ir rašyti pramoko namuose. Nuo 1882 m. mokėsi Švėkšnos pradinėje mokykloje, vėliau (1886–1890) – Palangos progimnazijoje. Studijavo Kauno kunigų seminarijoje (1890–1895) ir St. Peterburgo dvasinėje akademijoje (1895–1899). Ten 1897 m. jis įgijo teologijos, o 1899 m. bažnytinės teisės magistro laipsnį. 1899 m. baigė mokslus aukščiausiu pažymėjimo laipsniu. Studijų metais žavėjosi Jonu Mačiuliu-Maironiu, Juozu Tumu-Vaižgantu, Adomu Dambrausku-Jakštu ir Kazimieru Pakalniškiu Dėde Atanazu. Vėliau jis papildomai dar mokėsi Varšuvoje – 1907 m. čia išklause sociologijos kursus.

Profesinė veikla

1899 m. birželio 29 d. K. S. Šaulys Kaune išventintas į kunigus. 1899–1901 m. buvo Panevėžio šv. Petro ir Povilo bažnyčios vikaras, 1901–1903 m. – Panevėžio realinės gimnazijos kapelionas, 1903–1906 m. – Panevėžio mergaičių progimnazijos kapelionas, 1906–1922 m. – Kauno kunigų seminarijos bažnytinės teisės, moralinės teologijos ir

visuomenės mokslų bei sociologijos (nuo 1907 m.) dėstytojas.

Jo iniciatyva šioje seminarijoje buvo pradėti dėstyti visuomenės mokslo ir sociologijos kursai. K. S. Šaulys parengė metodinius pagrindus šiems kursams – parašė ir išleido šių disciplinų vadovėlius („Krikščioniškoji demokratija“, 1906; „Demokratija ir krikščionys demokratai enciklikų prasme“, 1907) bei knygas „Socialistai ir mūsų socialieji reikalai“ (1907) „Sociologija“ (1920), „Vedusiųjų dingimas ir naujos jungtuvės“ (1922), „Kanoninio proceso teisė“ (1927).

Stropus, gabus bei pareigingas seminaristas greitai sulaukė pripažinimo ir kaip dvasininkas. 1911–1920 m. jis jau ėjo Žemaičių vyskupo (Gasparo Cirtauto, nuo 1914 m. Pranciškaus Karevičiaus) sekretoriaus pareigas, o 1916 m. buvo paskirtas Žemaičių vyskupijos kapitulos kanauninku, kiek vėliau – kancleriu. 1926 m. jam patikėtos Kauno arkivyskupo metropolito Juozapo Skvirecko vikaro pareigos, o dar po metų suteiktas garbingas Popiežiaus rūmų prelato titulas.

1932 m. K. S. Šaulys buvo išrinktas Kauno arkivyskupijos prelatu, pakeltas Kauno bazilikos arkidiaconu ir metropolijos kapitulos prelatu dekanu, o vėliau jam suteiktas ir apaštališkojo protonotaro garbės vardas.

1922–1940 m. ir 1941–1944 m. K. S. Šaulys buvo Lietuvos (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo) universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto docentas, vėliau – profesorius, Bažnytinės teisės katedros vedėjas.

Politinė ir visuomeninė veikla

K. S. Šaulys 1905 m. gruodžio 4–5 d. dalyvavo Didžiajame Vilniaus Seime.

Nukelta į 4 p.

Ivykiai ir žmonės tokie, kokius juos matė Mykolas Riomeris

Rimantas JOKIMAITIS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 1

Neilgai Riomeris užsilaikė provincijos miestelyje Kolne. Greitai buvo paaugstin-tas – gavo naują paskyrimą Lomžoje. Kolne ta proga vyko atsisveikinimo vakarėlis, aprašytas 1918 lapkričio 10 dieną. Išlydėtuvėse dalyvavo vietos elitas, „nes iš tiesų buvau mėgiamas tame padoriaime Kolniuke.“ „Vakariene buvo skalsi“. Geriausi produktai ir patiekalai paruošti pagal krikščionių ir žydų geriausius tų vietų receptus ir, suprantama, „aibė degtinių dideliais kiekiais“. Poetiškai aprašinėjama ta neeilinė vakariene tais „diržų veržimo“ ir skurdaus maitinimosi laikais. Buvo daug kalbų, pasisakymų, nuosirdžių pagyrų, kuriuose akcentuotas puotos „kaltininko“ demokratiškumas, pagarba paprastam žmogui, net žydai.

Gera užvalgė ir išgėrė vakarėlio dalyviai sėdo lošti kortomis. Vienas iš kortuotojų, ponas Borovskis, ėmė sukčiauti, kaip buvo įpratus. Kunigas Baginskis „išsižiebė“ ir kažką leptelėjo. Mystkovskis užsistojo Borovskį ir „gaižiai pradėjo į kunigą atsišaukti; kunigas jį atsikirsdamas pavadino „senu asilu“, už ką Mystkovskis sudavė kunigui į krūtinę. To jau buvo per daug, kunigas išsėdėjęs „norėjo protesto ženklan išeiti“. Tačiau vakarėlio dalyviai, dalyvaujant Riomeriui, rado išeitį: „čia pat skubiai buvo įsteigtas Garbės teismas“. Teismą sudarė trys arbitrai (visi 3 teisėjai) ir vienas superarbitras. Tris valandas nakčia, į šalį padėję kortas, vyrai sprendė bylą ir galiausia nutarė, kad Mystkovskis⁴ privalo kunigą atsiprašyti. Konfliktas užgesintas, kunigas Baginskis liko. Kortavimas tęsėsi iki paryčių. Užbaigdamas pasakojimą apie išleistuves Riomeris pastebi, kad nemažai markių pralošė tą naktį. Pyko ant savęs.

Nebuvo jis puritonas, nevengdavo geroje kompanijoje išgerti ne taip kaip geriama Paryžiuje. Atrodo, labiausiai vertino „degtinėle“. Bet nerasi jo tekstuose minčių, kad štai reikėtų mažinti ar iš viso atsisakyti „degtinėlės“, kas mūsų laikų teisėjui, matyt, ateitų į galvą po tokių linksmybių. „Tarsi per sapną prisimenu, kad man išeinant draugiją palaike spaustuvininkas Vejmeris, tačiau kas buvo toliau, kaip ėjau gatvėmis, kodėl atsidūriau ne namuose, o viešbutėlyje „Metropolis“, kur šįryt pusiau samoningas nubudau po sunkaus miego – visiškai neprišimenu.“ Tačiau tos dienos įrašė M. Riomeris sielojasi ne dėl buvusių išgertuvių, bet dėl to, ar nepaskyrė per griežtos 6 metų bausmės kažkokiam banditui, ar neįvyko „teisminių klaidų“ (1919 06 07).

Buvo ne vien teisėjas, pažinojęs daugybę Lenkijos ir Lietuvos politikos šulų. Ieškant Lenkijos ir Lietuvos priešpriešos sprendimo galimybių Riomeris iš Lenkijos vis vykdavo į Lietuvą kaip savotiškas tarpininkas (formaliai tebuvo teisėjas). Ir štai Pilsudskio pavedimu vyksta iš Lomžos į Kauną aiškin-tis situacijos, gal net susitikti su ministrais, kitais sprendimus Lietuvoje priimančiais asmenimis. Važiuoja arkliu kinkytu vežimu, neužmiršdamas aprašyti pakeles miestelių ir sutiktų žmonių. 1919 balandžio 11 d. įrašas pasakoja apie Grajevo (netoli Lietuvos esantis miestelis) apylinkių valstiečių pokštus. „Kai stovėjome miškelyje, priejo prie mūsų kažkokie du kaimiečiai, šiek tiek šnektelėjo ir nuėjo. Tuoj pat jiems nuėjus pajudėjome ir mes. Tie kaimiečiai važiuo keliasdešimt žingsnių prieš mus. Staiga pamatėme ant kelio kažkokį daiktą, panašų į p. Liaščevskos fetrinę skrybėlaitę (važiuojo ji be skrybėlaitės, kurią buvo pasidėjusi vežimo dugne po kojomis); pažiūrėjome – skrybėlaitės nėra. Taigi išlipau ir pakėliau ant plento gulintį daiktą. Tai iš tikrųjų buvo p. Liaščevskos skrybėlaitė, bet viduje buvo šviežias žmogaus mėšlas.“ Mykolas Riomeris dėl tokios „niekšybės merginos atžvilgiu“ labai pasi-piktino, o panelė Liaščevska „turėjo Ščiučine nusipirkti kepuraitę“.

Gražiai, su daug detalių aprašyta Mar-jampolė, kiti Suvalkijos miesteliai. Bet apskritai nepasisekė ta kelionė. Nors pavyko susitikti ir pasikalbėti su keletu svarbių Lie-tuvos politikos žmonių, Riomeris Kaune vos nebuvo areštuotas kaip lenkų agentas.

Atskira, ryški linija „Dienoraštyje“ – au-

toriaus santykiai su moterimis. O jie spal-vingi, įvairūs, emocingi. Aprašomuoju laikotarpiu nuomojamuose butuose gyveno vienas. Su žmona išsiskyrė 1910 m., pragyvenę kartu mažiau nei metus. Su ja liko ir ka-tik gimus dukrytė. Nelaikė pykčio Reginai, „tauriai ir dorai, nors turinčiai keistenybių ir kaprizų“ moteriai. „Niekas prieš už santykių atnaujinimą“, tačiau to kliūtis – prancūzė, „panelė Eliza Courtot“, – parašo dienoraš-tyje (1920 03 08).

Gyveno vienas, bet moterų nevengė. Priešingai, buvo linkęs bendrauti, išimylėti. Filmo verti Riomerio pasakojimai apie moteris. Viešnamiai, meiluzės. Įvairiomis progomis „moteriškuose“ puslapiuose vis minima Aninka. „Buvo tai mano laimingais metais, kol gyva buvo Aninka“, – atsidūsta 1919 11 09. Aninka – didžioji Riomerio meilė. Su jauna, nelaiminga latve Ana Volberg susipažino 1911 m. viešnamyje Vilniuje. Ją iš ten ištraukė, mylėjo, su ja gyveno iki 1914 metų. Ana Volberg mirė nuo džiovos. Skausmingai išgyveno tą netektį. Po to daug moteriškų vardų šmėžuoja „Dienoraščio“ puslapiuose, bet „realios“ meilės kaip ir nebesimato.

Vienu metu Riomeris daug dėmesio sky-rė jaunai bendradarbei Lomžos teisme Liusei Roškovskai. Rašė laiškeliu, glamonėjosi, aiškinosi, žavėjosi. Su tos merginos vardu susijęs ir vienas trumpiausių dienos įrašų visame „Dienoraštyje“: „Liusė Roškovska mane įskaudino“ (1919 07 31). Ir taškas. Tą dieną rašyti nebegalėjo. Tos savaitės įra-šuose daug gilių apmąstymų, bet tą dieną tik tas sakinukas. Tikra intriga. Kas gi tokio ypatingo galėjo nutikti? Atsakymą randame 1919 08 17. Pasirodo, ta Liusė pribloškė šilto ir šalto mačiusį vyrą paprašiusi „ją net esant mudviems vieniems vadinti Helena, o ne panele Liuse“. Vėliau audringi jausmai Liusei išblėso.

Paraleliai tokioms „meilėms“ vyksta ne toks egzaltuotas gyvenimas. Štai Riomeris atvyksta į Vilnių spresti klausimų, galinčių lemti regiono ateitį. Apie vizito pabaigą parašė 1918 m. lapkričio 30 d.: „Šią dieną iškėliau sau puotą su gražia mergina, nuostabių egzempliorių jaunos žmonių patelės. Daugiau per tą vieną akimirką tu-rėjau Vilniaus, negu per 10 dienų politinių pokalbių.“

Riomerio pasakojimuose apie moteris nerasime vulgarumo, net žodžio „seksas“. Gali būti, kad tais laikais to žodžio ir ne-buvo.

Nepaisant M. Riomerio gražiausių nuos-tatų dailiosios lyties atžvilgiu, kai kurių pus-lapių feministinės vertybės išpažįstantiems asmenims patartina neskaityti. Bet lyčių santykių istorijos tyrinėtojai tuose pasakoji-muose ras daug vertingos medžiagos.

Lietuva ir Lenkija

Kaip žinia, Pirmasis pasaulinis karas sudarė sąlygas atsikurti Lenkijai, Lietuvai ir kitoms regiono valstybėms. Paskutiniaus karo metais Riomeris gyveno Lenkijoje. Sekė vykstančius procesus, svarstė įvairiausius galimos raidos scenarijus. 1918 metais dar nebuvo aišku, kaip viskas susiklostys. Labiausiai rūpėjo Lietuvos ateitis. 1918 07 01 dienoraštyje parašo: „Nors esu Lenkijoje, lenkiški reikalai man labai tolimi.“

1918 10 16 Lenkijos teisėjas M. Riomeris rašo: „Iš trijų pusių trys ereliai⁵ skečia nagus į Lietuvą: juodasis dvigalvis ir lenkų baltasis. Šiandien didžiausių šansų turi, tuo pačiu ir laikinai pats pavojingiausias yra baltasis. Kaip kiekviena tauta, taip ir Lenkija, siek-dama savo tikslų, remiasi tokiais principais, kurie geriausiai į tą tikslą veda. Taip būtent vienu metu Poznanės krašto, Silezijos ir eventualiai tų prūsiškų žemių, kurios atveria Lenkijai prieigą prie jūros, atžvilgiu Lenkija skelbia teisinį principą ir reikalauja atkurti tai, kas fakto būdu kažkada buvo iš jos at-imta, neminint apsisprendimo ir plebiscito, kuris būtų jai didžiai problematiškas. Taigi čia apsidraudžiama ir sukuriama teisė. Tuo tarpu Lietuvos-Baltarusijos žemių atžvilgiu, kai žiūrime į jas su apetitu, bet neturima tei-sių, nes jos palankios Lietuvai, griebiamasi

Namas (Aukų g. 5), kuriame apsistodavo į Vilnių atvykęs M. Riomeris. „Aš parėjau į Volodkovičiaus namus Ofiarna (Aukų) gatvėje (seniau Sondova – Teismo), kur buvau apsistojęs Marynios bute“ (dienoraštyje sesuo Marynia – Maria Römer – dažnai minima). Paradinės durys buvo užrakintos (buvo gili naktis), tačiau sargas įleido į kiemą, iš kur būdavo galima patekti į butą virtuvės laiptais. Bet į butą nepavyko įeiti: durys buvo užrakintos ir niekaip „negalėjau prisibelsi“. Teko naktį „tūnoti ant laiptų, iki ims švisti“. Kai išaušo, „pasigirdo netoliese mūsų garsai“. (1919 05 02). Jono Vaitkaus nuotraukos

apsisprendimo principo, demokratinių liau-dies šukių ir plebiscito“ (išskirta M. R.).

Aneksiją, plebiscitus, planus Vilniaus atžvilgiu M. Riomeris laikė lenkiško naci-onalizmo padariniu, nacionalizmo, kurį, jo nuomone, lėmė to meto Lenkijos Seimo valstietiškumas. Tie valstiečiai, Riomerio vertinimu, planuojamo Vilniaus užgrobimo „net užgrobimu nelaiko“, „nes istorijos ne-išmano ir nesuvokia“ (1919 06 05).

„Šiandien liaudyje istorijos pojūtis, regis, silpnai išsiskleidęs ir vulgarus maksimaliz-mas, inteligentijos užsikrėtimas militarizmo ir nacionalizmo instinktais ir jausmais, o vi-suomenės klasių – tiesioginiais ir išimtiniais jų interesais – nieko gero ta linkme nežada. Ypač Lietuvos lenkai su Vilniumi priešakyje, galintys suvaidinti gražų tilto vaidmenį, sie-jantį abi tautas, ir taikyti jų aspiracijas įvykių perspektyvoje – neturi nė krislelio tos misijos jausmo – daro viską, kad sukeltų nesantaiką ir drumstų santykius“ (1919 10 09).

Pilsudskio ir jo aplinkos iniciatyva Riomeris buvo įtrauktas į įvairias misijas, konflikto su Lietuva sprendimų paieškas. Nelabai tikėjo tarpininkavimo sėkme, nes Lenkijoje „vis garsiau skamba gryno naci-onalizmo gaida“, o lietuviams „neva pripa-žįstama teisė nepriklausomo valstybingumo egzistencijai su karikatūriškai susiaurinto-mis sienomis“ (1919 03 30).

Bet sutiko būti tarpininkas, padėti ieš-koti kontaktų. Kelis kartus tais sumaišties metais važiuo į Vilnių, Kauną. Troško rasti geriausius Lietuvai sprendimus, bet tik ne neįmanomų išsižadėjimų sąskaita. Atmetė visus siūlymus, galimybes dirbti ar eiti kokias nors pareigas Lenkijos kariuomenės užimtoje Lietuvos teritorijoje, nes „okupaci-nio pobūdžio“ veiksmuose negalys dalyvauti „kaip tikras Lietuvos pilietis“ (1919 05 25). Formaliai Lietuvos piliečiu nebuvo, bet save tokiu laikė: „**Esu lenkas, teisėtas Lietuvos pilietis, Lietuvos čiabuvis – ne Lenkijos kresų gyventojas.**“ „**Lietuva man su sostine Vilniumi yra bendra visuotinė lietuvių ir lenkų tėvynė**“ (1919 12 09). Mąstė, elgėsi kaip pilietis.

Taip klostantis įvykiams Riomeris vis dažniau svarsto, kad nebėra ką veikti Lenki-joje, kad viską metus reikia grįžti Lietuvon. Skaitydamas lietuvišką spaudą, lankydama-sis Lietuvoje, bendraudamas su savo bičiu-liais suprato, kad Lietuvoje lenkų kultūros atstovas turi mažiau karjeros galimybių ir gali būti vertinamas kaip antrarūšis.

Lietuvos lenkų, Lietuvoje atsidūrusių tarp kūjo ir priekalo, temą plėtoja 1920 02 22 aptardamas Kauno srities dvarininkų lenkų paskelbtą deklaraciją, kurioje jie viešai pareiškė, kad „laiko save teisėtais Lietuvos piliečiais ir tvirtai laikosi poziciją, kad Lietuva turi būti nepriklausoma su sostine Vilniumi“.

„Kaip Lenkijoje pakanka būti žydu, kad tave kiekviename žingsnyje imtų įtarinėti ir šmeižti – o tą patį pajusdavo ir čekai, vokiečiai ir rusai – taip ir Lietuvoje nuo šito nėra

apdrausti lenkai“ (1920 03 05). Būtent taip Riomeris suprato situaciją, bet neišsigan-do, galiausiai atsisakė tarnybos Lenkijoje ir iškeliavo į Lietuvą. Burtas mestas.

Ką rado Lietuvoje, sužinosime kituose tomuose. Ateitis labai įdomi. Turėsime ga-limybę pažiūrėti, kokia M. Riomerio akimis buvo Lietuva, kas per paukščiai buvo didieji to meto lietuviai.

Žmogus dienoraštyje

Dienoraštyje kiekvienas bent kuo išsiskiri-antysis (net ir ribotumu) žmogus Riomerio aprašomas, vertinamas įvairiais aspektais. Jis apibūdina intelektą, kultūrą, valstybines nuostatas, tautinę savimone ir kt. Skaity-damas lietuvišką spaudą, vienas ar kitas pozicijas sieja su J. Šauliu, S. Šilingu, Tadu Vrublevskiu, Jonu Vileišiu, S. Kairiu. Žino, kas ko vertas, ko iš kurio galima tikėtis.

Riomeriui autoritetų nėra. Pakalbėjęs su Juzefo Pilsudskio žmona ir dar kita kilminga ponja parašo: „Atrodo, nei viena, nei kita nėra per daug protinga“ (1915 08 01).

Taigi, ne vienas iškilus lenkas ar lietuvis su nerimu skaitys „Dienoraštį“, nes tikrai neįmanoma nuspėti, kokią savo prosenelių charakteristiką ten atras.

Lomžos teisėjų Tramplerio, Chelstovs-kio, Makovskio palikuonys ras štai tokius paliudijimus: „Lomžoje buvo jis (teisėjas Trampleris) vienas iš nedaugelio žmonių, pasižyminčių didele protine ir humanistine kultūra; lyginant jį su mūsų teisėjais jis buvo juos praaugęs visa galva.“ „Netekdama Tramplerio, Lomža negreit susilauks tokio masto teisėjo, kaip jis“ (1919 10 12).

Teisėjas Chelstovskis yra „žmogus, pasaulį matantis iš Paostrolenkės šlėktiškosios sodybos kiemo, be didesnių siekių, iš esmės – nulis“. Bet nepaisant to, jis „per visą dangų aukštesnis už Makovskį, kuris ne tik nulis yra, bet milžiniškas nemokša, stačiai skandalingai kvailas, bukas ir nevėkšla“ (1919 10 13).

O štai Lenkijos Seimo nario charakteris-tika: „Miečkovskis yra paprasčiausias mir-tingasis, inteligentiškos minios pilkuolis; tai geras žmogus, minkštas, jautrus“, „žmogus širdies, bet ne valios ir ne minties“. Jo pažiū-ros „atspindi populiarias dešinės nuotaikas. Suprantama, žodžiais kalbama apie sąjungą laisvų su laisvais, lygių su lygiais, bet iš tikro pasirodo, kad siekiama kolonijinių teritorijų, kurios privalo tarnauti žaibolaidžiu, kad sušvelnintų Lenkijos agrarinės reformos smaigalį“ (1919 03 09).

⁴ Jo pavardė kartais rašoma Mastkovskis.

⁵ Taip tekste: mintyje turimos Lietuvos kaimynės Lenkija, Rusija ir Vokietija.

Vytauto Didžiojo universiteto istorija

1922-aisiais Vasario 16-ąją gimęs...

Astrida PETRAITYTĖ, Vilnius

Lietuvos universitetui kitamet sukanka 90 metų! Kaip tik Vasario 16-ąją! Kuriam universitetui? Na, žinoma, pirmiausia – VDU, Vytauto metais pelniusiam šį kunigaikštišką vardą, bet 1922-aisiais užgimusiam (išsirutuliojusiam iš porą metų veikusių Aukštųjų Kursų, tarsi privačios aukštosios mokyklos) tiesiog kaip Lietuvos universitetas – juk buvo vienintelis, lauktasis, svajotasis, per vargus kurtasis... Stepono Batoro universitetas buvo Vilniuje, atplėštame, bet ne, neišsižadėtame.

Šią sukaktį, regis, gali švęsti visi Kauno universitetai – atsišakojimai nuo Vytauto Didžiojo Universiteto, ištvērę sovietmečio šalčius, kai pačiam VDU teko atsigauti po antrosios nepriklausomybės paskelbimo.

Bet pasekime LU gimtuves ir pirmuosius žingsnius *pirmosios* Lietuvos respublikos toli gražu ne lengvoje situacijoje – pavartykime 1922-ųjų metų „**Lietuvą: visuomenės ir politikos dienraštį**“.

Štai jau vasario 23 J. Gr. aprašo reikšmingąjį įvykį:

Universitetas atidarytas

Svarbiausia nepriklausomybės šventės dalis buvo Universiteto atidarymas. To akto laukė visi ištroškę. Ligi paskutinės dienos nebuvo žinios, ar bus jis atidarytas. Mat, Seime dabar svarstoma Universiteto statutas; dėl to kilo ten didelių kivirčių; svarstymas reikėjo atidėti ir prieš šventę statutas nepasisekė priimti. Bet paskutinę valandą vyriausybė rado išėjimą: atsiminė Lietuvos Tarybos 1918 metų gruodžio 5 d. išleistą įstatymą ir statutą ir, jais remdamos, nauja vyriausybė nutarė universitetą atidaryti vasario 16 d. <...>

Didžioji Universiteto salė jau pilna žmonių <...>. Atėina Respublikos Prezidentas p. A. Stulginskis, Ministeris Pirmininkas E. Galvanauškas ir Švietimo Ministeris P. Juodakis. Pirmasai skaito vyriausybės nutarimą atidaryti Universitetą; antrasai skaito įsakymą, kuriuo rektoriumi skiriama Jon. Šimkus, o fakultų dekanais Šie asmenys: teologijos fakultu pralotas J. Mačiulis, socialinio – prof. Aug. Voldemaras, matematikos ir gamtos prof. Z. Žemaitis, medicinos prof. Avižonis ir technikos prof. Juodelė; trečiasai skaito, kokie profesoriai paskirti į visus penkis fakultus. <...>

Tremtinys iš Vilniaus M. Biržiška sveikina Universitetą Mokslo draugijos vardu <...>. Kan. Tumas sveikina organizuotų literatų ir publicistų vardu, o pral. Dambrauskas seniausių neorganizuotų rašytojų vardu <...>

<...> apie iškilmę sužinota tik prieš jos pradžią ir visi kalbėjo nepasiruošę. Tai pasirodė ir giedant studentų giesmę „Gaudeamus“, kuri kelis kartus nutrūko. Bet užtat su koku sielos pakilimu skirstantis, jau duryse, studentų sugiedotas Lietuvos himnas! Kiek čia gilaus jausmo buvo parodyta! Mat, lietuvių jausmai kartais gali pakilti ligi entuziazmo, reikia tik nepaprastų, netikėtų įvykių.

Kovo 24-ąją Steigiamasis Seimas galiausiai priėmė Universiteto Statutą („Lietuvoje“ paskelbtas 04 26), kurį pasirašė E. Respublikos Prezidento pareigas einantis A. Stulginskis ir Steigiamojo Seimo pirmininkas V. Karoblis. Statute patvirtinta šešių fakultetų struktūra: Teologijos–filosofijos, Humanitarinių mokslų, Teisių, Matematikos–gamtos, Medicinos ir Technikos fakultetai. O į pavasario semestrą (jau, matyt, labai nekantrauta nelaukiant rudens!) „iširašė studentų ir laisvųjų klausytojų (10%) virš 540 asmenų“ (04 12), daugiausia – 220 – į Medicinos fakultetą (kuriam, be bendrojo Medicinos skyriaus, buvo numatyti ir Veterinarijos, Farmacijos bei Odontologijos skyriai).

Lietuva, iš paskutiniųjų besistengianti Kaune diegti europietiškos sostinės standartus (nors iki jų net materialine, pvz. higienine, prasme – dar oi kaip toli!), suspausta teritoriškai, besivaduojanti iš visokių, na, kad ir bolševikinių, gaivalų, jau sulaukianti didžiųjų valstybių maloningų pripažinimų *de jure*, žinia, turi ir vidinių, psichologinėmis galimų įvardyti, problemų – ne vienas nori būti teisesnis, viršesnis už kitus... Suprantama, ir Universiteto stebuklas nėra krištolo tyrumo... Štai Vilniaus Kelmas (išradingų pseudonimų to meto spaudoje netrūksta!) balandžio 1 d. pažymi ne tik objektyvius sunkumus.

Dėl Universiteto

Sunkiose sąlygose gimsta mūsų universitetas. Neturi jis tinkamų rūmų. Trūksta profesorių. Studentai turi ir per šalį uždarbiauti. Daugelis profesorių taip pat gauna varyti ir pašalinius universitetui darbus. Universiteto vadybai [vadovybei] tenka verstis angštos ribose, šiaip taip jį susispausti, susitraukti. Na ką: kiekviena pradžia yra sunki, ko gi kita mums ir čia belaukti, mums – lietuviams, kurie nuo senų senovės esame įpratę vien sunkenybes kelti, jas laužti, šalinti!

<...> Deja, mes patys statomės sau kliūtis. <...> Vieni kitiems prikiša. Pradėjo, kaip visados, prof. Voldemaras. <...> Prof. Voldemaro akcija prieš rektorių, kaip žinome, visuomenės buvo priimta labai nepalankiai.

Blogas betgi prof. V. pavyzdys užkrėtė mūsų partines parapijas priekaištų ieškojimo manija. „Laisvė“ jau kelintą kartą tai vienu, tai kitu pseudonimu prisidengusi stengiasi universitetą ignybti. <...> Nusikaltes ir pats rektorius, nes kėdžių nešluostęs, prapesoriais pakelti mužikvaidiai patys – ar girdite – patys gauną kėdes nusišluostyti! Ci slišaleš, kumie?!

<...> Taip, didžiausia sunkenybė, kuri tenka mums valstybę kuriantis bei gilinant tautos sąmonę įveikti, yra nusistovėjusi parapijos kultūra ir jos įpročiai nuo Salantų ar nuo Kapčiamiesčio.

Darkart gali šyptelti dėl šiandieninio mūsų polinkio tarpukario Lietuvos gyve-

nimą paišyti vien rožinėmis spalvomis. Bet išties buvo dirbama, kuriama, daugelio ir aukojamas. O spreštinių klausimų per akis – ne tik organizacinių (iš kur čia bus Universiteto kūrimo patirtis!), bet ir materialinių: pastatų, mokymo priemonių, laboratorijų... O materialių dvasinių turtų – knygų – problema irgi reikėjo kuo skubiau spresti. Tad balandžio mėnesį sudaroma laikinoji komisija, vadovaujama E. Volterio, turėjusi spresti Universiteto bibliotekos klausimą, netrukus ją pakeitė nuolatinė, kuriai vadovauti pavesta Universiteto prorektoriumi prof. V. Čepinskiui. Tikrai nebuvo lengva atsakyti į klausimą – iš kur paimti, sutelkti Universitetui, studentams (kurių rudens semestre jau per tūkstantį!) ir profesūrai, reikalingą literatūrą? Pirmiausias sprendimas buvo – perduoti Universitetui Valstybinį Centralinį knygyną. Tuo netrukus – prasidėjus jau rudens semestrai (09.26) suabejojo Vaclovas Biržiška: „Labai žymią šios bibliotekos turto dalį sudaro rusų [knygos], ir tai pirmiausia beletristika, rusų senieji žurnalai ir pan.“

Taip, knygų knygos rusų kalba...Bet juk ne vienas studentas ar pretendentas į šią garbę mokėsi ne tik prieškarinėje carinės Rusijos provincijoje Lietuvoje, bet ir karo metais, šeimos pasitraukus „į gilumą“, lankė kokią nors Saratovo gimnaziją... Lietuvių – valstybinės – kalbos situacija nėra labai džiuginanti. Tad spalio 10 d. *Studentų domei* paskelbiama: fakultetų seniūnai turi surašyti grupėmis studentus, kuriems reikia mokytis lietuvių kalbos: a) visai nemokančius susikalbėti lietuviškai, b) mokančius šiek tiek lietuviškai kalbėti ir rašyti, c) neturinčius atestatuose pažymių apie kokį nors išeitą kalbos kursą mokykloje“. Vadovybės nuostata tvirta: “Valstybiniai egzaminai bus laikomi tik lietuvių kalba”.

Regis, išties Lietuvos universitetas, nors ir varganomis sąlygomis besikuriantis, neketina būti provincialiu. Ne tik Aukštieji Kursai spėjo jam subrandinti pirmąją profesūrą, bet ir ne vieną Europos mokslininką – galbūt tuosius romantikus? – patraukia jaunosios valstybės universitetinės ambicijos. Štai toks šveicaras Josef Ehret, 1919-aisiais, dar pačioj savo jaunystėj atkakęs Lietuvon, spėjęs ir jos Užsienio reikalų ministerijoj pasidarbuoti, ir Aukštuosiuose Kursuose padėstytojauti, ištisus du dešimtmečius (iki II pasaulinio karo metų) dalysis vokiškosios ir prancūziškosios kultūros lobiais su jaunimėliu, galbūt iš lietuviškojo kaimo atkariusiu, galbūt tebedrengiančiu savanorystės milinė; ir pats Lietuvos reikalais smelkte persismelks – ir Juozu Eretu taps. O štai liudijimai: “Lietuvos Universiteto Taryba pakėlė garbės profesorais: Karaliaučiaus prof. Albertą [*Adalbertą* – A.P.] Bezzenbergerį, prel. Mačiulį-Maironį ir prel. Aleks. Dambrauską-Jakštą”; be to, “Universiteto humanitarinis fakultetas suteikė

laipsnį honoris causa Jungtinių Valstybių universiteto prof. Benderiui už jo mokslo raštus apie Lietuvą” ir “Teol.-filosofijos fakultetas davė venia legendi (teisę skaityti) Šveicarijos piliečiui filosofijos d-rui Alfredui Šenui [*taigi, Sennui* – A.P.], paskirdamas jį privat-docentu graikų ir lotynų kalboms ir literatūroms” (10.18). O jau apibendrindamas metų pasiekimus 1923-ųjų 02.20 LU sekretorius prof. V. Čėsnys rašys: “Lietuvos universitetas gyvai dalyvavo Paduos Universiteto 700 metų sukaktuvėse; jaunučio universiteto delegatas zoologas T. Ivanauskas tenai buvo pagerbtas garbės daktaro laipsniu”. Taigi ir lietuvaičiai ne iš kelmo spirti!

Ir jaunimas neketina tik auselėmis auditorijose lapsėti! Jie buriasi į įvairiausias organizacijas – ne tik taip reikalingas savišalpos, buvusių karių, bet ir pasaulėžiūrinės nuostatos išreiškiančias! Štai vienas po kito pasirodo skelbimai „Studentų Ateitiniųkų domei...“, „Studentų Socialistų draugijos Valdyba šaukia visuotiną narių susirinkimą...“, o jaunimas, pasiryžęs puoselėti lietuvybę (kaip matome, vertai – internacionalo šmėkla, beklaidžiodama po Europą ir ypač Rusiją, apsisiautusi vylingais Utopijos rūbeliais, yra ne vieną jau sugundžiusi), paskelbia „L. Studentų Tautininkų deklaraciją“, jos esmę ketureiliu išreikšdamas:

Atsibus Tėvynės sūnūs,

Didžią praeitį atminę,

Pagimdys vargai galiūnas [korektūros klaida: „galiūnas“ - A. P.],

Ugnimi uždegs kratinę! (11.28)

Visų pakraipų studentiški judėjimai, matyt, sulauks savų globėjų, o tautiškasis jaunimas netruks dėkingai paskelbti: „... aukštai gerbiamajai poniai Hypotiai Šliupaitėi-Ičienei, paaukavusiai L.St.T. Korporacijai 1000 litų, suteikiamas Lietuvių Studentų Tautininkų Korporacijos Mecenato vardas“. (12.24)

Žinia, ne vienam vargo vaikui mokslai sunkiai būtų pasiekiami – jei ne valstybės stipendijėlė! Nedaug tokių, iš skurdaus biudžeto paremiamų, bet įdomu – į stipendiją gali pretenduoti ir užsienyje mokslus kremtantieji. Štai Pr. Mš. (na, aišku, kad tuometinis Švietimo viceministras Pranas Mašiotas) pažymi: “Nepasiturintiems studentams tiek Lietuvoje, tiek užsienyje duodama stipendijų. Tokių stipendijų buvo skiriama 40, šiais metais jų skaičius pakeltas ligi 60” (11.26)

Taigi 1922-iejį buvo veržlūs jaunosios valstybės gyvenimo metai. Lietuvos universitetas galbūt gražiausiai simbolizuoja pasiektąją tautos pergalę – prieš išorės priešus, prieš savąjį netašytumą. Žinia, prieky dar ilgas kelias – tvirtėjimo, tobulėjimo, neišvengiant ir klaidų.. O jei savas klaidas būtume galėję ir patys taisyti!..

Vasario 16-osios akto signatarai

1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Kazimieras Steponas Šaulys

Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

Atkelta iš 2 p.

1917 m. Lietuvių konferencijoje buvo išrinktas į Lietuvos Tarybą ir 1918 m. vasario 16 d. kartu su kitais tarybos nariais pasirašė Lietuvos Nepriklausomybės Aktą.

Daug nusipelnė visuomeninėje ir socialinėje veikloje. K. S. Šaulio dėka Panevėžyje buvo įkurta „Saulės“ švietimo draugija, labdaros draugija beglobiams žmonėms remti, „Motinėlės“ draugija neturtingiems gabiems, mokslo siekiantiems jaunuoliams padėti (K. S. Šaulys 1907–1914, 1920–1932 m. dalyvavo šios draugijos veikloje, buvo jos išdininkas, kurį laiką ėjo ir sekretoriaus pareigas).

1920 m. K. S. Šaulys buvo išrinktas į Steigiamąjį Seimą (vadinamąją Konstitucinę asamblėją), dirbo Konstitucinėje komisijoje, pasisakė už tai, kad 1922 m. priimtoje nuolatinėje valstybės Konstitucijoje būtų įtvirtin-

tos nuostatos, jog Lietuvoje yra demokratinė ir krikščioniška santvarka. Steigiamajam Seimui baigiant darbą, K. S. Šaulys nutarė iš politikos pasitraukti ir pasišvęsti darbui universitete, seminarijoje bei arkivyskupijos administracijoje.

K. S. Šaulys aktyviai dalyvavo Krikščionių demokratų partijos veikloje, buvo jos Centro Komiteto narys (1922–1934).

Dr. Jonas Šliūpas, įkūręs Lietuvos Raudonąją kryžių,1918 m. pakvietė K. S. Šaulį įsijungti į šios organizacijos veiklą. Šis tapo vienu iš aktyviausių jos narių ir buvo išrinktas į Vyriausiąją valdybą. Vokiečių okupacinei valdžiai Lietuvos Raudonojo kryžiaus veiklą sustabdžius, K. S. Šaulys įkūrė Lietuvos Savitarpio pagalbos organizaciją ir 1941–1944 m. buvo šios organizacijos tarybos vicepirmininkas. Dalyvavo jis ir

Lietuvos valstybės archeologijos komisijos (1919–1934) veikloje.

Jis aktyviai bendradarbiavo ir spaudoje. Daug K. S. Šaulio publikacijų tarpukario metais paskelbta periodiniuose leidiniuose „Draugija“, „Tiesos kelias“, „Viltis“, „Apžvalga Žemaičių ir Lietuvos“, „Dziennik Wileński“ bei „Przegląd katolicki“.

Baigiantis Antrajam pasauliniam karui, 1944-ųjų vasarą, vengdamas galimų represijų, kaip ir daugelis kitų aukštų Katalikų bažnyčios veikėjų K. S. Šaulys pasitraukė į Vokietiją, vėliau apsigyveno Šveicarijoje.

K. S. Šaulys mirė 1964 m. gegužės 9 d. Lugane (Šveicarija), ilgėdamasis Tėvynės, bet nepraradęs vilties, kad Lietuva vėl prisikels laisvam, nepriklausomam gyvenimui. Iš pradžių buvo palaidotas Pambio-Noranco kaimelio kapinėse netoli Lugano. Per jas

tiesiant kelią, 1968 m. jo palaikai perkelti į lietuvių koplyčią *Campo Verano* kapinėse Romoje.

Atminimas

Signataro, prelato, visuomenės ir valstybės veikėjo, profesoriaus K. S. Šaulio atminimas įamžintas stogastulpiu gimtinėje Stemplių kaime (1994 m., skulpt. V. Stumbras), išleistas Lietuvos pašto ženklas (1997 m., dail. Jokūbas Zovė). Lietuvos garbės konsulo Šveicarijos Tičino kantone Gintauto Bertašiaus rūpesčiu 2011 m. spalio 29 d. brigitičių ordino svečių namuose (jo gyventame ir dabar dar vadinamame „monsinjoro kambaryje“) Lugane buvo atidengta atminimo lenta.

Autoriaus nuotr.

Lietuva-Lenkija

Ginčai su Lenkija, Lietuvos lenkais ar tik su Lietuvos lenkų rinkimų akcija?

Dr. Povilas JAKUČIONIS, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

Dabar apie ginčijamą Švietimo įstatymą. Lenkams nepatinka naujasis Lietuvos švietimo įstatymas, įpareigojantis istoriją, geografiją ir pilietinį ugdymą tautinių mažumų mokyklose dėstyti lietuvių kalba, ir nuostata, nustatanti vienodą valstybinį lietuvių kalbos egzaminą visose mokyklose. Lenkijos švietimo įstatymas yra lygiai toks pats. Rodos, jokių ginčų neturėtų būti. Bet kur tau. LLRA agituojami ir organizuojami lenkai boikotuoja Lietuvos įstatymus, nors tos pačios Sutarties pirmasis straipsnis reikalauja gerbti šalies, kurioje gyvena mažuma įstatymus. Ir vėl klausimas – kas nevykdo sutarties? Sutartyje rašoma, jog šalys neblogins viena kitos mažumų padėties. Čia yra tas kabliukas, už kurio vis kimba LLRA aktyvistai. Įvedate daugiau pamokų lietuvių kalba – bloginate lenkų padėtį. Bet juk lygiai tas pats vyksta ir Lenkijoje. Ir mažos mokyklos abiejose šalyse uždarnos. Lenkijoje dar daugiau. Tai kur triukšmo priežastys? Jos nurodytos Lenkijos „Kresų instituto“ tinklapyje. Bet apie tai toliau.

Tuo tarpu lenkų jaunimas elgiasi kitaip. Užpernai ir pernai, nepaisant nemokamų studijų ir stipendijų Lenkijoje, iš beveik 300 Šalčininkų krašto absolventų tik 40 pasirinko lenkiškas aukštąsias mokyklas. Gal tai ir būtų geriausias atsakymas į LLRA provokacijas? Juk niekur pasaulyje nėra tiek daug lenkiškų mokyklų kaip Lietuvoje. Iš 160 lenkiškų mokyklų užsienyje, Lietuvoje jų yra net 100! Tad kaip galima kalbėti apie diskriminavimą? Premjeras A. Kubilius pasisiūlė lenkams vietoj neprasmingų ginčų geriau vykdyti bendrą Vilnijos ekonominės ir kultūrinės plėtros programą. Lenkai atsakė. Jiems ne Vilnijos lenkų gerovė rūpi, o tolimi geopolitiniai tikslai. Jie tie patys kaip ir J. Pilsudskio. Jie nori skurstančio lenkų geto. LLRA skundai prieš Lietuvą ne kartą pasiekė Europos Parlamentą ir Europos Tarybą. Šie neapsikentę į Lietuvą ir Lenkiją atsiuntė Komisiją. Komisija tautinių mažumų teisių pažeidimų Lietuvoje nerado, o lenkams nurodė labiau rūpintis lietuvių kalbos statusu lietuvių gausiai gyvenamuose Lenkijos rajonuose. Gal nustos pagaliau skundę ir melavę?

Lenkų nacionalistai praeitą vasarą Punsko savivaldybėje raudonais ir baltais dažais ištepčio lietuviškus vietovių užrašus ir lietuvių kultūros veikėjų paminklus. Balstogės televizija nutraukė laidas lietuvių kalba. Berznyko kapinėse vietos klebonas paminkle 1920 m. žuvusiems Lietuvos kariams įrašė įžeidžiantį užrašą: „Lietuvių kariams, kurie 1920 m. kartu su Raudonąja armija įsiveržė į Lenkiją“. Bet tada ten buvo Lietuva! Pernai Lenkijos URM išleido šmeižikišką brošiūrą apie neva lietuvių žudytus lenkus bei „lietuvių okupaciją“ Vilniaus krašte. Tuo patvirtindama minėto „Kresų instituto“ svetainėje skelbiamą atvirai šoviništinio ir revanšistinio pobūdžio medžiagą. Čia buvo skelbiami siekiai progai pasitaikius jėga atgauti buvusias ikikarinės Lenkijos rytines teritorijas, pirmiausia Vilnių, Gardiną ir Lvovą. Lietuvos URM dėl to įteikė Lenkijai notą. Lenkai arogantiškai atsakė, jog „Lietuva užsiima niekais“.

Lenkijos politikai negirdomis nuleidžia ir Lietuvos susirūpinimą dėl Lenko kortos dalijimo lenkų tautybės Lietuvos piliečiams. Faktiškai Lenko kortos turėtojai tampa lyg ir dviejų valstybių piliečiais. Lietuvos užsienio reikalų ministras A. Ažubalis tokią dviprasmę piliečių padėtį pavadino nesusipratimu ir dar kartą išreiškė viltį, jog Lenkijos vyriausybė pakeis savo sprendimą dėl Lenko kortos ir jos dalijimo tik buvusios SSRS teritorijoje. Galima pagalvoti, kad ši akcija dvelkia istoriniu revizionizmu, nes „korta“ dalijama buvusiose tarpukario Lenkijos teritorijose ir gal ne atsitiktinai susišaukia su „Kresų“ portale skelbiamomis revanšistinėmis idėjomis.

EP narys Vyt. Landsbergis mano, jog reikalingas teisinis Lenko kortos įvertinimas ir siūlo Seimo nariams kreiptis į Konstitucinį Teismą. Tie, kurie yra paėmę Lenko kortą, yra išipareigoję Lenkijos vyriausybei

nekenkti Lenkijai ir lenkiškumui, tai jie negali dirbti valstybės tarnyboje, kur reikia prisiekti Lietuvai. Logiškai galvojant, tai būtų tikras nesupratimas lyg ir dviejų ponų tarnas. Juo labiau kad LLRA politikai net siekį gerai išmokyti lietuvių kalbą laiko kenkimu lenkiškumui.

1993m. laikraštyje „Lietuvos aidas“ buvo pradėta skelbti Vilnijoje veikusios Armijos krajos archyvų medžiaga, demaskuojanti teroristinę, grynai antilietuvišką šios organizacijos veiklos pobūdį. Publikavimas greitai buvo sustabdytas, neskelbiant kodėl. Tikėtina, kad Lenkijai pareikalavus. Ir dabar viešai nežinoma, kur tie archyvai yra dingę. Gal atiduoti Lenkijai, geros kaimynystės labui? Kitas atvejis. Širvintų rajono Draučių kaime LLRA aktyvistas iššaudė visus to kaimo lietuvius. Pataikaujant Lenkijai Draučių žudynių byla buvo užgniaužta. Ką dar turėtų padaryti LLRA aktyvistai, kad jų organizacija būtų uždrausta, arba atnaujintas ikiteisminis tyrimas, siekiant nustatyti LLRA vaidmenį Draučių ir panašiuose įvykiuose?

Tęsiantis LLRA kurstomoms ir organizuojamoms Vilnijos lenkų nepaklusimo Lietuvos įstatymams akcijoms, būtina svarstyti apie Vyriausybės valdymo įvedimą Vilniaus ir Šalčininkų savivaldybėse. Tuo labiau kad tas nepaklusnumo akcijas atvirai remia Lenkijos politikai. Taip pat svarstytinas klausimas dėl politinių partijų, sukurtų ir kurių tautiniu pagrindu, uždraudimo.

Kai kurie Lietuvą gerai pažįstantys lenkų intelektualai viešai kritikuoja LLRA ir Lenkijos valdžią už jų nelojalumą ir priešišumą Lietuvos valstybei. Žurnalistė Maria Wiernikowskaja žurnalo „Newsweek“ lenkiškoje versijoje rašo, jog „lietuviai yra angeliškai kantrūs“. Primena, jog kai lietuvių minios gynė savo parlamentą ir LRT objektus, „autonomininkai“ su kūjais ir pjautuvais, ir raudonomis vėliavomis mingavo už sugrįžimą į SSRS. Jų atstovai nebalsavo už Kovo 11-osios Akta. Referendume jie agitavo balsuoti prieš Lietuvos nepriklausomybę.

Prof. Jan Widacki, buvęs Lenkijos ambasadorius Lietuvoje, tame pačiame žurnale kritikuoja Lenkijos valdžią už piniginę paramą Lietuvos lenkams, leidžiantiems savo vaikus į lenkiškų mokyklų pirmąsias klases. Laiko netinkamu Lenkijos premjero Donaldo Tusko elgesi, kai jis prieš pat rinkimus nekvietas netikėtai atvyko į Lietuvą ir darė spaudimą Lietuvos vyriausybei, siekdamas nuolaidų lenkų mažumai.

Šis epizodas parodė, jog daugelis Lietuvos politikų klydo, manydami, jog LLRA vykdoma atvirai Lietuvos valstybei nelojali politika yra tik LLRA taktika siekiant užsitikrinti sau lenkų mažumos politinę paramą ir sustiprinti lenkų susitelkimą. Pasirodė, jog panašiai galvoja daug rinkėjų pačioje Lenkijoje. O tai yra labai pavojinga.

Iki naujojo Švietimo įstatymo išgaliojimo aktualiausias LLRA reikalavimas buvo lenkų pavardžių rašymas lenkiškais rašmenimis. Bylą Strasbūre V. Tomaševskis pralaimėjo. J. Widackis mano, jog problema yra antraeilė. Tik 20 proc. Lietuvos lenkų norėtų pavardes rašyti lenkiškai. Antra problema buvo vietovardžių ir rodyklių rašymas lenkiškai. Pačioje Lenkijoje buvo akivaizdžiai sukompromituotas, kai lenkų nacionalistai užtepčio lietuviškus užrašus. Pasak J. Widdackio patys lenkai labai nenorėtų, jei kokia nors mažuma reikalautų, kad Varšuvoje ar jos vaivadijoje būtų vokiški ar rusiški užrašai. Pirmaisiais nepriklausomybės metais Lenkijos diplomatai tvirtino, kad jie remia tik tuos lenkų mažumos reikalavimus, kurie bus paremti Europos standartais arba Sutartimi. Kitaip LLRA veikėjai gali pareikalauti autonomijos ar prijungimo prie Lenkijos. LLRA ir elgiasi „kitaip“, nepaiso nei Europos standartų, nei Sutarties, o kelia Lietuvai nepriimtinius reikalavimus, deja, suderintus su Lenkijos „Kresais“ ir kai kuriais politikais.

Atsiliepiant į V. Tomaševskio priešrinkiminį viešą pareiškimą, jog lenkai Vilnijoje gyveno jau nuo XIV amžiaus. Ir ne lenkams, bet lietuviams reikia integruotis į vietos vi-

Jono Basanavičiaus laidotuvės

Nuotrauka daryta 1927 m. per daktaro Jono Basanavičiaus laidotuves. Joje tarp kitų jaunų žmonių yra mano tėvai Stasys Kazlauskas ir Stasė Blažytė-Kazlauskienė. Su vėliava – Povilas Eidukonis. Kraštinis – Vincas Makarevičius (nuo 1940 m. Makariūnas).

Šioje nuotraukoje visi jie yra pradedantys „Ryto“ mokyklų mokytojai ir paskutinius metus gyvuojančios lietuviškos mokytojų seminarijos moksleiviai. Nors jau susidūrę su lenkų valdžios priešišku, tačiau gyvenantys dar tebesitęsiančiu lietuviškų mokyklų kūrimo pakilimo laikotarpiu ir

vargu ar numatantys, kokia netrukus liūdna ateitis laukia švietimo lietuvių kalba Lenkijos okupuotame Vilniaus krašte. Tačiau jie turėjo tvirtą lietuvišką stuburą. Visi jie daugiausiai dirbo dabartinio Varėnos rajono kaimuose, kur „Ryto“ mokyklų tinklas buvo gan tankus. Jų ir į juos panašių kitų „Ryto“ mokytojų švietėjiška veikla, nors buvo slopinama ir truko neilgai, daug prisidėjo prie to, kad Varėnos rajonas, nepaisant visų okupacijų, išliko pats lietuviškiausias dabartinėje Rytų Lietuvoje.

Prof. Ričardas KAZLAUSKAS, Vilnius

suomene, tikyt šis tas iš J. Laučiūtės rašinio Delyje „Neišgalvota statistika“.

Caro valdžia XVIII a. pab. rinko duomenis gyventojų surašymui. Duomenys liudija, jog tada Vilniaus gubernijoje ir aplink Vilnių gyveno itin negausi lenkų mažuma. 1822 m. Vilniaus, Kauno, Suvalkų ir Gardino gubernijos buvo vadinamos lietuviškomis ir jose kalbėta lietuviškai. (tyrinėjo Vilniaus universiteto bibliotekininkas K. Kantrimas).

Po 50 metų, 1899 m. visuotinio Rusijos imperijos gyventojų surašymo duomenimis, paskelbtais 1905 m., Kauno ir Suvalkų gubernijose lietuviai sudarė daugumą. Seinų apygardoje lenkai sudarė tik trečdali gyventojų. Vilniaus gubernijoje (su Ašmena, Lyda ir Dysna) daugumą gyventojų sudarė baltarusiai, antri lietuviai, tretį žydai ir tik ketvirti lenkai. Jie, kaip vėliausi kolonistai gyveno tik miestuose ir dvarų sodybose. Pačioje Vilniaus apygardoje lenkų gyveno mažiau nei lietuvių.

Iš kur po penkiolikos metų Vilnijoje atsirado lenkų dauguma turbūt gali pasakyti tik J. Pilsudskis su Želigovskiu ir, žinoma, istorijos ir demografijos „tyrinėtojas“ V. Tomaševskis. Štai tau ir „gyvename mes

čia nuo XIV amžiaus“! Ne lenkai nuo amžių gyveno Vilnijoje, bet lietuvių gentys nuo ledynmečio pabaigos gyveno dešiniajame Vyslos upės krante nuo Liublino iki Gdansk – Baltijos jūros ir buvo tokios gausios, ir galingos, kad Romos imperija drebėjo.

Pabaigai malonu pažymėti, jog Lietuvos Vyriausybė neapsikentusi pasakė broliams lenkams A. Ažubalio žodžiais: „Mūsų Vyriausybė pasakė: įvairius klausimus su savo piliečiais, nesvarbu, ar jie priklauso tautinei mažumai, ar ne, spresime patys. Mums nereikia „vyresniojo brolio“. Spaudimu nieko nepasieksite. Jei Rusijai nepavyko, tai niekam nepavyks“. Premjeras A. Kubilius dar pasakė: „Mums neimponuoja toks didumas. Matėme didesnių“. Ir perspėjo, kad diktatas mus veikia neigiamai. Prof. V. Landsbergis Torinėje lenkų žurnalistui patikino: „Per jėgą nieko su mumis nepadarysit“.

Reikėtų šitaip ar panašiai pasakyti ir žydų pamokslautojams.

Autoriaus pastaba: rašant pasinaudota kai kurių straipsnių Delfi.lt medžiaga

Lietuvos kolonizavimo neigimas ir partizanų kaltinimas genocido veiksmais

Doc. dr. Vladas TERLECKAS, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

Kodėl Pocius slapukauja, nenurodo, kas konkrečiai bandė ieškoti Baltijos šalių kolonizavimo planų, ar jis pats darė tokias pastangas. Taip neatrodo. Nors knygoje giriasi pasinaudojęs Rusijos Federacijos valstybinio archyvo fondais, tačiau iš nuorodų joje matyti, jog susipažino (veikiausiai dėl vaizdo) vos su trimis bylomis ir tai tik apie partizanų tikras ar tariamas aukas. Kažko kita ir negalėjo rasti, nes istorikas M. Soloninas teigia, kad „Dokumentų originalai visuomet buvo saugomi ir dabar laikomi NKVD–KGB, FST, šie archyvai iki šiol laikomi žinybiniais ir net neištraukti į valstybinio archyvo sudėtį [...]“. Pocius logika ar gudravimas toks: neradau, todėl plano nebuvo. Kolonizavimo faktas tiek akivaizdus, kad net trivialu įrodinėti jo įgyvendinimą. Bet Pocius verčia aiškinti, kad, pvz., po nakties išaušta diena.

Sunku patikėti, kad totaliniu centralizuotu planavimu ir komandavimu pagrįstoje sistemoje būtų saviškai palikta tokia svarbi imperijos politikos sritis, kaip Lietuvos kolonizavimas. Nebūtinai reikėjo specialaus kolonizavimo plano. Kolonizavimas buvo įgyvendinamas duodant įvairioms žinyboms užduotis pasiūsti į Lietuvą tam tikrą skaičių aukštųjų mokyklų absolventų, kolonistų – represinių struktūrų atstovų, partiečių, administracijos tarnautojų, įvairių sričių specialistų, darbininkų, svieto perėjūnų. Jie buvo siunčiami pagal VPK(b) CK ir įvairių sąjunginių žinybų kelialapius, planines užduotis. Organizuotos kolonizacijos neigėjas „pamiršo“, kad prieš tai (p. 54–55) teigė priešingai: „[...] SSSR vyriausybė (o kur visagalis VPK(b) CK biuras?! – V.T.), siekdama didžiavalstybinių tikslų, 1944–1945 m. Lietuvoje vykdė [...] partinę bei valstybinę [...] politiką, kurios dominuojanti kryptis buvo krašto rusifikavimas ir sovietizavimas“ (pabrūkta cituojant – V. T.). Neverta šių žodžių autoriaus klausti – kaip tai būtų įmanoma pasiekti be kolonistų. Sau prieštaraudamas jis nurodo, kad vien nuo 1944 m. vasaros iki 1945-04-01 VPK(b) CK į Lietuvą atsiuntė 6 116 darbuotojų, kurių dauguma buvo rusai. Iki 1947 m. rudens pagal sąjunginių žinybų kelialapius atvyko 12,3 tūkst. „specialistų“, nors jų trūko pačios Rusijos įstaigoms, ypač kaimui. Jie atvykdavo su šeimomis. Negi Pocius nei girdėjo, nei skaitė apie „brolišką pagalbą Lietuvai kadrais? Lietuva buvo industrizuojama pirmiausia kolonizaciniais sumetimais. Be to, 1945–1947 m. sąmoningai Lietuvoje buvo „nutupdyta“ apie 15,7 tūkst. demobilizuotų karininkų ir kareivių, visi jie aprūpinti darbu ir butais be eilės. Iš viso partizaninio karo metais atvyko apie 130 tūkst. rusakalbių. Galimybės aprūpinti kolonistus ir vienu, ir kitu sudarytos vykdant „kadry valymo nuo priešiško elementų“ kampanijas, masinius areštus ir trėmimus. Jau nuo reokupacijos pradžios iki 1945 m. spalio vidurio iš administracijos įstaigų buvo atleista per 6 tūkst. darbuotojų. Įstaigos „valytos“ ir 1946 m. Nuo „valymo“ nukentėjo ir vietinės administracijos darbuotojai. Per paskutinius 1945 m. mėnesius iš apskričių, valsčių ir apylinkių administracijos išvyti 1 455 pareigūnai, tarnautojai. Kolonizavimo erdvę plėtė, galimybes didino priverstinė lenkų repatriacija. Klaipėdos krašte tam tikslui panaudotos represijos: visų 17–48 metų amžiaus vyrų suėmimas, vietos gyventojų žudynės, smurtas prieš juos, draudimas jiems dirbti vietinėje administracijoje, grįžti į gimtąjį kraštą. Teisingai leidinyje „Lietuva 1940–1990“ (V., 2005, p. 394) rašoma: „Ištuštėję Lietuvos miestai buvo apgyvendinami iš esmės [...] daugiausia nevietiniais gyventojais“. Negaivališkai nutiko tai, kad 1951 m. pabaigoje Vilniuje apie 48 proc. gyventojų sudarė atvykėliai. Atgimimo laikais buvo rašyta apie Kremliaus nustatytą normatyvą, kad Vilniuje gali gyventi lietuvių ne daugiau kaip 40 proc. E. Zubkova išaiškino, kad Maskva kontroliavo komunistų Lietuvoje tautinę sudėtį, galiojo neviešas lietuvių priėmimo limitas – 40 proc. visų stojančiųjų. Komunistų gretas daugiausia papildė atvykėliai ir demobilizuotieji. Todėl 1945–1947 m. rusų

komunistų skaičius padidėjo 5 kartus, ukrainiečių – 9, žydų – 5,3, o lietuvių – 2,6 karto. 1945 m. sausio 1 d. lietuvių tarp komunistų buvo 32 proc., o po dvejų metų jų sumažėjo iki 18 proc.

Kolonistai kūrėsi ir kaimuose, trėmimais etniškai išvalytuose, 1945 m. pabaigoje valsčių įstaigose nelietuviai sudarė 33 proc. tarnautojų. Gerai žinoma, kad daug kolonistų ir vietos rusų tarnavo valsčių represinėse struktūrose, joms vadovavo. Juozas Starkauskas nustatė, kad 1947 m. viduryje, išskyrus Joniškio, Kaišiadorių, Klaipėdos, Vilniaus ir Zarasų apskritis, apie 25 proc. strībų buvo rusai, iš jų 55 proc. atsiūsti. Tada iš kitur komandiruočių į Lietuvą strībais tarnavo 845 asmenys. Kiti autoriai nurodo didesnę jų skaičių – apie 1 200. Net sunku patikėti, kad buvo atsiunčiami iš tolimiausių regionų, pvz., Čitos srities, kaip senieji žmonės sakydavo, iš pačios peklos. Daug kolonistų dirbo valsčių partorgais, M. Suslovo vadintais partijos akimis kaime. Partorgai buvo ir čekistų akys. Taip pat daugelyje mašinų- traktorių stočių vadovaujančius postus užėmė kolonistai (1953 m. 59 proc.). tais pačiais metais sovchozų direktoriais dirbo 27 lietuviai ir 65 kitataučiai. Pastarųjų vadovaujamuose sovchozuose inžinierių, mechanikų, partorgų pareigas dažnai užimdavo rusakalbiai. Panaši padėtis buvo melioracijos ir paruošų organizacijose, geležinkelių įstaigose. Net valsčių veterinariams dirbti buvo siunčiami nelietuviai. 1953 m. LKP(b) CK plenumo M. Gedvilas prisipažino, kad „Beveik visose įstaigose [...] sostinėje, apskrityse ir net iš dalies valsčių centruose pareigūnai atsakydavo nelietuviškai“. Lietuvos kolonizavimą rodo ir tautinė komunistų sudėtis. Net lietuviškiausiose apskrityse (pvz., Marijampolės) didžiąją dalį komunistų (69 proc.) sudarė nelietuviai, daugelyje valsčių – vien rusai. Poetas Marcelijus Martinaitis rašo apie padėtį Kalnų vls.: „Aiškiai trūko savų „kadry“, tad pradėjo rodytis rusiškai ar blogai lietuviškai kalbantys, dar kareiviškomis palaidinėmis ir kelnėmis, kerzavais batais avintys naujos tvarkos skelbėjai“.

Vilniaus krašte ne vienas kaimas buvo apgyvendintas atvykėlių rytų slavų, pvz., aplink Sudervę atsirado kaimai, apgyvendinti atsikrausčiusių iš Polesės pelkių.

„Irodė“, jog organizuoto kolonizavimo nebuvo, Pocius pripažįsta tik spontanišką, stichišką kitataučių migravimą į Lietuvą, o ne kolonizavimą. Esą į kaimus jie nesiveržė, tik atklysdavę (neaiškina jos sampratos). Tokią migraciją vadina natūralia ir pabrėžia, kad daugiausia (skaičių nepateikia) atklysdavę elgetos, suvargėliai, apiplėšėliai ir išalkusieji. Žmonės juos vadino paprasčiausia „duoneliautojais“, kaimiečiai jų gailėjo, šelpė. Jų plūdo minios, važiuojo perpildytais traukiniais, dažnas viena koja stovėdamas ant vagonų buferių ar įsitaisę ant stogų. Kažkodėl nepaminėjo, kad tuomet į Lietuvą privažiavo daug plėšikų, banditų. Tuomet po kaimus sklاندė šiurpios žinios apie šių plėšikų nuskriaustus, žiauriai nužudytus vietos gyventojus. Iki galo neaišku, kada „duoneliautojų“ srautas buvo didžiausias, tuo labiau kiek jų pasiliko Lietuvoje. Iki 1946 m. vasaros Lietuvoje galiojo karo padėtis ir laisvai įvažiuoti nebuvo galima. Matyt, viena nevaržomo įvažiavimo į Lietuvą režimo priežastis buvo 1946 m. Rusijos pietinės srities ištikės nederlius ir badas. Pocius rašo, kad duoneliautojai pasisamdydavo pas ūkininkus, kiti įsidarbinau valstybiniuose ūkiuose. Pagal mano tėviškės patirtį ir logiką prielaidauju, kad dauguma „duoneliautojų“ buvo iš Rusijos, Gudijos miestų, ypač Leningrado. Ko gera, dauguma jų Lietuvoje užsibuvo trumpai, apsirūpinę maistu išskubėjo atgal gelbėti nuo bado savo artimųjų.

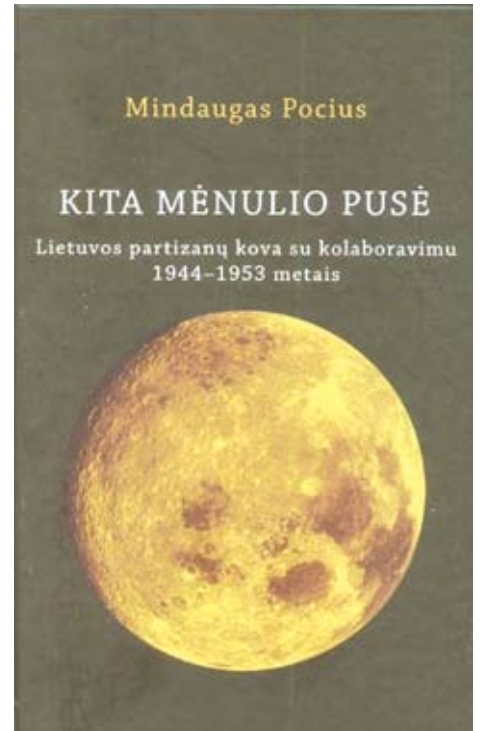
Patikėjęs Pocius pasekta pasaka, kad nebuvo organizuoto Lietuvos kolonizavimo, tektų padaryti logiškai iš to išplaukiančią išvadą: dauguma „duoneliautojų“ įsidarbino LKP(b) CK, LSSR LKT, įvairių komisariatų aparate, represinėse struktūrose, apskričių

(rajonų) partijos ir administracijos įstaigose ir ten užėmė vadovaujančius postus. 1952 m. LKP(b) CK aparate jie sudarė 60,6 proc., rajonuose – 65 proc. nomenklatūrinių darbuotojų (1946 m. 40 proc.). Belieka pasveikinti Pocių, besigiriantį logika ir intuicija, su šiuo puikiu „atradimu“. Kodėl jis sutelkė dėmesį ties pokariu į Lietuvą atklydusiais elgetomis, suvargėliais, išbadėjusiais? Tolesnis knygos tekstas ir potekstės rodytų, jog šitaip siekiama sužadinti skaitytojų gailėstį tiems varguoliams ir pyktį kolonistus išstumti iš kaimo bandžiusiems partizanams. Ne šiaip nepraleidžia progos pabrėžti, kiek per partizanų susirėmimus su ginkluotais kolonistais žuvo vaikų. Kartais susišaudymų metu žuvusius atėjūnus priskiria prie partizanų nužudytųjų. Paradoksalu, kad Lietuvos istorikas neigia mūsų šalies kolonizavimą, o kai kurie rusų istorikai – objektyvesni, neabejoja jo įgyvendinimu. Antai E. Zubkovaa rašo: „Migrantai iš kitų SSSR regionų patekdavo į Pabaltijį įvairiais kanalais – kontroliuojamais (pavyzdžiui, organizuotai) ir gaivališkai (pirmiausia vykstant pirkti maisto ir nemais-to prekių).“ Latvių istorikas H. Strodsas Maskvos vykdytą Baltijos šalių kolonizavimą laiko paskutine prijungimo prie SSSR stadija. Puikiai Latvijos istoriją išmanantis Suomijos rašytojas ir žurnalistas Juka Rislakis ne tik nė kiek neabejoja kolonizavimu, bet ir nurodo, kad energingais kolonizavimo veiksmais SSSR siekė sunaikinti latvių kalbą, kultūrą, religiją ir nacionalines tradicijas.

Kas rūpi, tas ant liežuvio tupi

Knygoje aprašomos kelios partizanų baudžiamosios operacijos prieš kolonistus. Šios istorijos papasakojamos pociškai, su atitinkama tonacija. Antai aprašydamas didžiausią Lietuvoje partizanų operaciją (1947-11-16-17) prieš Opšrūtų k. kolonistus, šis istorikas tepasako, kad 1) jie buvo susibūrę į 28 žmonių ginkluotą grupę, 2) „Priešišku-mas buvo abipusis“, 3) nepaklausė partizanų nevienartinio išpėjimo išsiskirti iš Lietuvos. Tačiau nutylėta, kad kolonistai buvo NKVD apginkluoti iki dantų kulkosvaidžiais ir automatais. Šios operacijos dalyvio liudijimu, ši ginkluota grupė terorizavo vietos ūkininkus ir jų prašymu buvę nuspręsta ją likviduoti. Partizanų perspėjime buvo pasakyta: „[...] mes daug kartų parodėme geros valios ir žmoniškumo svetimtaučiams, taip pat jums. Tačiau nežmoniškas jūsų elgesys [...] šlykštūs darbai mus priverčia imtis griežtų ir žiaurių priemonių [...]“ (Laisvės kovų archyvas, t. 23, p. 138).

Be to, „Mažonoje lietuviškoje enciklopedijoje“ rašoma, jog kai kurie kolonistai buvo stribai. Per susišaudymą žuvo 31 kolonistas,

M. Pocius „Kita mėnulio pusė“

tarp jų 14 mažamečių ir nepilnamečių, sudegė 3 sodybos. Pocius nutyli B. Ulevičiaus teiginį, kad likusius gyvus vaikus partizanai surinko ir išdalijo gyventojams globoti (Laisvės kovų archyvas, t. 23, p. 33). Jeigu tai netiesa, derėjo argumentuotai paneigti.

Knygoje dar paminėti didesni partizanų susidūrimai su rusų grupėmis. Iš teksto neaišku, ar jie buvo kolonistai, ar vietiniai. 1947-04-30 partizanams, bandžiusiems užimti Deltuvos sovchozą, jo savignyos grupės nariai pasipriešino ginklų. Žuvo 13 žmonių. Pocius spėlioja, kad „Užpuolimo motyvų galėjo būti ne vienas. Buvo siekiama sunaikinti okupanto talkininkus, [...] sustabdyti rusų kolonijų ir tarybinių ūkių kūrimąsi.“ (p. 296). Bet galėjo būti paprasčiau: partizanai norėjo paimti iš sovchozo maisto produktų ir nuginkluoti savignyos grupę. Paprastai partizanai nenaikindavo savanoriškai ginklus atidavusių žmonių. Visiškai neparašyta kokiomis aplinkybėmis žuvo (1947-08-09) Troškūnų sovchoze gyvenusių 20 žmonių, tarp jų 5 asmenų lietuvių šeima. Todėl šis įvykis dirbtinai pritemptas prie skirsnio „Kolonistų naikinimas“. Vienur kolonizacijos nepripažįsta, o čia atsiranda kolonistai.

Tęsinys kitame numeryje

Voruta parduodama

- K110 Vilnius, Geležinkelio g. 16
- K145 Vilnius, Konstitucijos pr. 12
- K236 Kaunas, Laisvės al./Ožeskiėnės g. sankryža
- K26 Vilnius, Sodų g. 22
- K369 Klaipėda, Taikos pr. 101
- K400 Alytus, Jotvingių g. 10
- K436 Marijampolė, Stoties g. 2
- K44 Vilnius, Lelevelio g. 2
- K45 Vilnius, Gedimino pr. 19
- K466 Panevėžys, Savanorių a. 5
- K5 Vilnius, Sodų g. 22 – autobusų stotis
- K572 Vilnius, Sodų g. 22
- K6 Vilnius, Gedimino pr. 44
- K7 Vilnius, Gedimino pr. 31
- K78 Trakai, Vytauto g. 90
- K8 Vilnius, Gynėjų g. 1
- K558 Tilžės g. 109, Šiauliai

Vorutos prenumeratorių dėmesiui

Lietuvos paštuose priimama laikraščio *Voruta* prenumerata 2012 metams.
Prenumeratos kaina (indeksas 0135)

1 mėn. – 3,31 Lt
3 mėn. – 9,93 Lt
6 mėn. – 19,86 Lt

Prenumeratos kaina pensininkams, neįgaliesiems, moksleiviams, studentams, mokytojams (indeksas 0136)

1 mėn. – 3,09 Lt
3 mėn. – 9,27 Lt
6 mėn. – 18,54 Lt

Prenumerata trumpesniai nei metų ar pusmečio laikotarpiui (pvz., ateinančiam mėnesiui) priimama iki einamojo mėnesio 22 dienos (jeigu nenurodyta kitaip).

Gyventojų ir organizacijų užprenumeruotas laikraštis *Voruta* nurodytais adresais pristatomas šeštadieniais. *Vorutą* galima užsisakyti ir internetu bendrovės tinklalapyje **www.post.lt**.

Všį *Vorutos* fondas darbai Trakuose ieško kalbos redaktoriaus (-ės) laikraščio bei knygų leidybai. Reikalavimas – patirtis. CV siųsti redaktorius@voruta.lt

Rusifikacija Lietuvoje: ideologija ir praktika

Dr. Valdemaras KLUMBYŠ, Vilnius

Kaip ir kiekviena daugiatautė imperija, Sovietų Sąjunga susidūrė su kultūrinių bei socialinių skirtumų sukeltomis problemomis bei įtampomis. Unifikacija atrodė galinti jas išspręsti. Tačiau sovietinė ideologija teigė tautų lygybę ir internacionalinį bendrumą. Tai apskunkino bandymų unifikuoti ir rusifikuoti ideologinį pagrindimą.

Propagandos bandymas apeliuoti tik į klasinius žmonių jausmus ankstyvuojų SSRS egzistavimo laikotarpiu pasirodė nepakankamas propagandinių požiūriu, todėl Stalino valdymo laikais jis papildytas susovietinto rusiškumo propaganda. Stipriu rusifikacijos veiksmu buvo ir „biurokratijos rusifikacija“, kai iš Centro atsiųsti emisarai, specialistai, menkai susiję su respublikomis (ypač saugumo darbuotojai), leido Centrai tiesiogiai valdyti visą SSRS. Juk šie atvykėliai būdavo skiriami net ir į svarbias pareigas rajonuose, neretai priklausydavo ir kompartijos CK nomenklatūrai. Dažniausiai tokie iš toli atsiųsti darbuotojai mokėjo tik rusiškai, todėl prisidėdavo prie rusų kalbos vartimo administracine ir viešąja kalba, kas kėlė didelį lietuvių nepasitenkinimą.

Tokia kontrolės ir valdymo sistema vietinių respublikų vadovybėms Stalino laikais nesuteikdavo daug veikimo laisvės, ką labai gerai parodo atsiminimuose užfiksuotas faktas, jog Sniečkus miegodavo savo kabinete laukdamas Stalino skambučio. Kartu su ideologizacija, Stalino kultu tokia centralizacija ir su ja glaudžiai susijusi rusifikacija buvo sovietinį režimą integruojantys dalykai (funkcinėje ir ideologinėje sferose). Tuo pačiu rusų tautą galima matyti kaip simbolinį Stalino atitikmenį tautybių lygmenyje – vyresnysis brolis ir mokytojas.

Po Stalino mirties Berija ėmėsi plačios tautinių mažumų palaikymo akcijos visoje Sovietų Sąjungoje. Lietuvoje tai virto kadru sulietuvinimo kampanija, rusakalbių specialistų ir emisarų išsiuntimu iš Lietuvos. Aišku, Berija tikėjosi remtis nacionaliniais kadrais, turbūt ir savo pastatytais (ne veltui Sniečkus taip baiminosi jo valdymo). Tačiau kartu galima spėti, jog tai galėjo būti ir bandymo keisti SSRS tautas integruojančius mechanizmus pradžiai, kai vieną integruojančią ašį (ideologiją – saugumas – „biurokratinė rusifikacija“) pakeisti kita, labiau paremta nacionalinėmis biurokratijomis.

Nors Berija valdžios ir neišlaikė, tačiau SSRS valdymo mechanizmas vis tiek pasikeitė. Po Stalino mirties įvyko politinių ir ekonominių sprendimų decentralizacija. Žinoma, Centro nurodymai ir toliau buvo privalomi, tačiau jų buvo gerokai mažiau: Centras respublikas pradėjo valdyti netiesiogiai, per vietinius elitus.

Kitaip turbūt ir nebuvo įmanoma. Juk neliko vieno svarbiausių valdymo mechanizmų – teroro ir jo keltos baimės. Tai leido žmonėms atviriau reikšti savo nepasitenkinimą, iškilo daug anksčiau režimo slopintų problemų ir įtampų, taip pat ir tautinių. Todėl reikėjo pertvarkyti valdymo būdą, kad jis tiksliau spęstų tokias problemas. O geriausiai situaciją vietose galėjo matyti ir tiksliausius sprendimus priimti vietinė administracija. Tuo pačiu keitėsi ir režimo legitimacija – iš ideologinės į patriotinę ir nacionalistinę. Jei sovietinis patriotizmas dar šiaip ne taip galėjo būti vienodas nepaisant tautinių skirtumų, tai rėmimasis nacionalizmais reiškė išcentrinį tendencijų stiprėjimą Sovietų Sąjungoje. Tam priešpastatyti buvo galima tik visuomenės unifikacijos stiprinimą.

Taigi, postalininiu laikotarpiu keitėsi rusifikacijos pobūdis. Stalino laikais vyko administracijos rusifikacija „iš viršaus“, taip veikiant visą visuomenę, po jo mirties vykdyta įvairaus intensyvumo pačios visuomenės rusifikacija, daugiau per švietimą ir darbininkų masių judėjimą. Tiriant rusifikaciją nebegalima kalbėti tik apie Centro politiką, turime žiūrėti, kokią politiką vykdė respublikos vadovybė, ypač tokia ilgaamžė, o tuo pačiu ir galinti apginti savo interesus, kaip Lietuvos. Todėl reikia turėti omenyje, kad bet kokios politikos įgyvendinimas vyksta dvejus lygmenyse.

Tiek Centras, tiek respublikų vadovybės savo ruožtu turėjo žaisti dvigubus žaidimus,

kuriuos labai gerai paaikšina Barringtono Mooro padaryta skirtis tarp formaliosios ir operacinės ideologijų. Formalioji ideologija – tai šventraštis, kuris beveik nesikeičia, tai esminiai ideologiniai postulatai ir klisės. Jos jungia visuomenę, legitimuoja režimą, todėl jų keisti negalima. O štai operacinė ideologija gali gerokai nutolti nuo formaliosios taikydamosi prie konkrečių realijų, tiek ir atsiliepti ir įvairių regionų gyventojų nuomonei. Mat postalininiu laikotarpiu vis daugiau įtakos ėgijo ir visuomenės nuomonei, jos reakcijos. 1956 m. neramumai Gruzijoje parodė valdantiesiems, jog su visuomene, o ypač su jos tautiniais sentimentais, būtina skaitytis.

Taigi, kiekvienas rusifikacinės politikos lygmuo įgyja po dvi išraiškas. Centro formalioji ideologija skelbia apie tautų draugystę, „nacionalinių kultūrų suklestėjimą tarybinių tautų šeimoje“, visų tautų lygybę ir kovoją su griaunančiais buržuaziniais nacionalizmais. Reikia pabrėžti, kad formalioji ideologija nebuvo tik kalbos. Ji veikė ir politinę praktiką bei kasdienybę: respublikų dekadose Maskvoje ir viena pas kitą, nacionalinių literatūrų vertimai į rusų ir kitas SSRS tautų kalbas, sovietinis politikorektiškumas tautiniu atžvilgiu viešumoje. Ji lėmė ir renacionalizaciją, kai tautinės kultūros stiprintos formuojant sovietinius jų variantus. Ne tik dėl ideologinės tautų lygybės – tautinių sentimentų panaudojimas padėjo giliau sovietizuoti, geriau paveikti įvairių tautų atstovus.

Tačiau šalia to egzistuoja operacinės ideologijos nulemta Centro politika. Ji nurodo, kiek rusų kalbos pamokų turi būti mokyklose, kaip atlaidžiai žiūrėti į tai, yra Lietuvoje gatvių pavadinimai neparašyti rusiškai ir pan. Ji taip pat bandė pagrįsti rusų kalbos įtakos didėjimą Sovietų Sąjungoje bei bandyti legitimuoti šį procesą įtraukiant jį į oficialiąją ideologiją. Joje nuolat blaškytasi tarp noro asmiluoti, rusifikuoti ir unifikuoti bei tarp vietinių tautų savitumo palaikymo ir stiprinimo.

Rusifikacija stiprėjo paraleliai su unifikacijos ir centralizacijos stiprėjimu Sovietų Sąjungoje. 6-7 deš. oficialiajame lygmenyje diegta ideologinė – patriotinė sovietizacija, kuri turėjo tarsi nekreipti dėmesio į tautinius skirtumus ir, reikia manyti, pamažu juos sunaikinti. Po Stalino mirties susilpnėjo ir rusifikacija, tautybių politika retai minima. Tačiau jau 7 deš. pradžioje pradėta pamažu stiprinti centralizacija: 1962 m. sumažinamos Liaudies ūkio tarybų teisės. Tuo pačiu Chruščiovas 1961 m. XXII partijos suvažiavime pateikė detalį tautų vystymosi teoriją, jau į formalų lygmenį perkelti rusifikacinius užmojus. Anot jos, tautybės toliau vystysis per jų etninių kultūrų sužydėjimą (расцвет), bet šis procesas dialektiškai ves į tautybių suartėjimą (сближение), kol bus pasiektas susilieėjimas (слияние) ir taip sukurta nauja sovietinė tauta. Tačiau ši teorija nauja rusifikacijos kampanija iš pradžių nevirto tiek dėl politinių kovų Centre, tiek ir dėl to, jog prieštaravo visuomenėje vyravusioms tendencijoms, vis stiprėjusiai nacionalizacijai. Po 1964 m. iš oficialių kalbų apie tautybių ateitį dinga asimiliacionistinis terminas слияние. Išlaikytas terminas сближение, bet Brežnevas pabrėžė, kad suartėjimas vyks dėl objektyvių socialinių jėgų poveikio, o ne dėl dirbtinės partijos politikos.

Tačiau tokia švelni nacionalinė politika stiprino respublikų vadovybių autonomiją. O šios vadovybės savo valdžios sutvirtinimui naudojo sovietizuotą nacionalizmą. Sąjunginėse respublikose vis aktyvesni darėsi ir priešiški režimui nacionalizmai. 7 deš. bandymai kovoti su nacionalizmais stiprinant internacionalinį auklėjimą nebuvo sėkmingi.

Rimtesnė rusifikacinė politika pradėta vykdyti 8 deš. pradžioje, kai valdžioje galutinai įsitvirtinęs Brežnevas vėl bandė sustiprinti centralizaciją. 1972 m. pakeistas Gruzijos pirmasis sekretorius, kai jo išsikovota autonomija tapo nacionalizmo priedanga ir ekonominio Gruzijos nuosmukio priežastimi. Tačiau brežnevinės centralizacijos nesėkmė rodo tai, jog 1978 m. dėl masinių

gruzinų protestų buvo palikta Gruzijos konstitucijos nuostata, jog valstybinė kalba Gruzijoje yra gruzinų.

Brežnevas prabilo nebe tik apie SSRS tautų suartėjimą – 1977 m. SSRS konstitucijoje konstatuota, kad susiformavo nauja sovietinė tauta. Taip operacinis rusifikacijos sustiprinimas perkeltas į formalųjį lygmenį. Juk sovietinės tautos pagrindą akivaizdžiai turėjo sudaryti vyraujanti SSRS rusų tauta. Taip ideologiškai pagrįsta rusifikacija atrodė tarsi natūralus, istorijos logiką tik padedantis įgyvendinti dalykas. Tačiau sovietinė vadovybė gana atsargiai interpretavo sovietinės tautos koncepto prasmę. Brežnevas teigė, kad sovietinės tautos socialinė ir politinė vienybė nereiškia tautinių skirtumų išnykimo. Brežnevo kalboje 1977 m. teigta, kad būtų pavojinga dirbtinai greitinoti tautinės integracijos procesą. Taigi, galima matyti kompromisą formaliajame Centro politikos lygmenyje tarp asimiliacinių ir nacionalizacinių tendencijų.

Tačiau operacinis lygmuo buvo kiek kitoks: 8 deš. Taškento konferencijose buvo numatytos praktinės vieningos sovietinės tautos susiformavimo pagreitinimo priemonės. Ir jos buvo vykdomos didinant rusų kalbos pamokų skaičių nerusiškose mokyklose, gerinant rusų kalbos pamokų materialinį ir techninį aprūpinimą.

Kaip į tokią praktiką galėjo reaguoti respublikų vadovybė? Viena vertus, norėdami išlikti savo postuose, Lietuvos administracijos vadovai turėjo vykdyti Centro nurodymus, įgyvendinti taip pat ir operacinės Centro ideologijos nuostatas, ypač kai jos virsdavo konkrečiais nurodymais. Kita vertus, jie turėjo atsižvelgti ir į Lietuvos visuomenėje vyravusias nuotaikas, kurios buvo labai priešiškos rusifikacijai, rusų imigracijai į Lietuvą. Bet kokie neramumai ir eskesai būtų silpninę jos pozicijas ir grėse postų netekimu. O kad neramumai tautiniu pagrindu yra įmanomi, Lietuvos vadovams aiškiai parodė 1955-56 m. Vėlinių įvykiai. Todėl respublikos vadovybė laviruodavo tarp Centro nurodymų vykdymo (kartais vykdymo simuliacijos) ir tarp atsižvelgimo į visuomenės nuomone.

Dar daugiau, Lietuvos administracija turėjo ieškoti pačių veiksmingiausių būdų visuomenę paveikti, kontroliuoti, todėl buvo tiesiog priversta atsižvelgti ir nacionalinius lietuvių interesus ir tuo pačiu stabdyti rusifikaciją, keliančią visuotinį nepasitenkinimą. Latviai čia nuėjo per toli, jų užmojai neįsileisti rusakalbių darbininkų kėlė pavojų SSRS vientisumui ir Centro valdžiai, todėl čia 6 deš. pabaigoje įvyko „valymai“, parodę Lietuvos vadovams, jog toks laviravimas turi ribas.

Taigi, ir Lietuvos lygmenyje administracijos politika įgyja oficialų bei operacinį lygmenį. Oficialiajame siekiama visaip kaip parodyti, jog visi centro nurodymai yra uoliai vykdomi. Taip Lietuvos administracija labai anksti pradeda vykdyti rusifikacinius 1975 m. Taškento nutarimus (leisti žurnalą „Rusų kalba mokykloje“).

Operaciniame lygmenyje siekta ginti lokalius interesus ir nepastebimai priešintis tiems centro nurodymams, kurie bandė vystyti respubliką per greitai ekonomiškai ar skatino kultūrinę asimiliaciją. Tai yra, vadovybė (tiek partinė, tiek administracinė) formaliai vykdavo visus nurodymus, ataskaitos Centrai būdavo tinkamai įformintos, tačiau žemesniame lygmenyje (ministerijų ir žinybų) keisdavo akcentus,

vykdėdavo ne taip uoliai, kartais ir savo atsakomybe. Vykdamas Centro nurodymus kilusias problemas įvardindavo tik „tarp savų“, tačiau nepranešdavo Centrai.

Taip nuo 68 m. Lietuvoje bandoma visais būdais stabdyti kapitalines investicijas į pramonę, nes su jomis atėdavo nauji industriniai objektai, kuriems atbeužtėk vietinės darbo jėgos, reikėjo įsivežti rusakalbių darbuotojų, kaip atsitiko su atominė elektrine. O tai didino tautines įtampas ir kėlė tautinių konfliktų galimybes bei reikalavo papildomų respublikos investicijų (gyvenamųjų namų statyba, atvykusių darbininkų aprūpinimas).

Kartu su tokiu bandymu riboti rusų imigraciją vyko ir ideologizuoto lietuviško tautiškumo stiprinimas, kartais peržengiantis oficialiosios ideologijos ribas. Čia vėlgi ne tiek tiesiogiai priešintasi rusifikacijai, kiek stiprintas lietuvių kalbos mokymas, kultūros ugdymas, turintys tarsi silpninti rusifikaciją, netiesiogiai jai priešintis.

Buvo siekiama paveikti ir tiesiogiai su rusifikacija susijusius Centro sprendimus, neretai naudojantis oficialiąja ideologija. Čia geras pavyzdys būtų 12 klasių mokymo įvedimas Baltijos šalyse 1986 m. Prisidengiant tuo, jog papildomi mokslo metai, palyginus su 11 metų mokymus kitose SSRS respublikose, padės lietuviams geriau išmokti rusų kalbą, iš tiesų buvo įvykdytas Centro reikalavimas padidinti rusų kalbos pamokų skaičių. Tačiau kartu pasiekiama, jog nebūtų sumažinta lietuvių kalbos pamokų, kaip būtų turėję įvykti, jei mokymosi metų būtų likę tiek, kiek anksčiau, nes rusų kalbos pamokų kiekį buvo galima didinti tik lietuvių kalbos pamokų sąskaita. Taip pat ir reikalaujamas rusų kalbos mokymo valandų mokyklose padidinimas 1983 m. buvo vienas mažesnių SSRS – 1,5 val., kai Moldavijoje – 4 val.

Kokios tokios politikos pasekmės? Nemažėjantis etninių gyventojų procentas Lietuvoje (80%), nuolatinis komunistų partijos narių – lietuvių procento didėjimas, iki 8 deš. vid. mažiausia tarp Baltijos šalių imigracija į Lietuvą, didėjantis lietuvių procentas sostinėje.

Tiesioginiai pasikėsinimai į lietuvių kalbos teises, jos vartojimo mažinimas – tiesioginė rusifikacija – susilaukė didžiulio visos visuomenės nepasitenkinimo ir pasipriešinimo. Nuo buitinių konfliktų viešojoje erdvėje iki kultūrinio elito gynybinės pozicijos (VU taip ir nedėstyta rusiškai, lietuvių kalbos grynumo gynimas) ir Lietuvos administracijos veiksmų, palaikančių tokią visuomenės poziciją – juk susitarimas su vietine visuomene buvo jų valdžios šaltinis.

Tačiau, kita vertus, vyko ir ne tokie džiugūs giluminiai dalykai. Apie vykusią giluminę sovietizaciją čia nekalbėsiu. Tačiau būtina paminėti su ja susijusią visuomenėje vykusią labai stiprią, iš dalies savaiminę, iš dalies ir sąmoningai vykdytą rusianizaciją. Tai rusų kalbos ir kultūros žinojimas visuomenėje. Ji visiškai atitiko oficialiąją ideologiją ir ją labai sunku atskirti nuo sovietizacijos, kuri juk nemaža dalimi rėmėsi rusų kultūra. Ir ji didelio nepasitenkinimo visuomenėje nekėlė, dėl savo visuotinio vyravimo viešojoje erdvėje, medijose rusų kalba ir kultūra buvo priimama kaip natūrali kultūrinė aplinka: visi žinojo populiariausius rusiškus filmus, dainas, rašytojus, vis labiau plito rusų kalbos žinojimas, daugėjo naminio bilingvizmo atvejų, tegul (kol kas) ir fragmentiškų. O tai galima laikyti pirmuoju žingsniu visuomenės surusėjimo link.

M. Purvino knygos „Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai“ sutiktuves Šilutėje

2012 m. vasario 10 d., penktadienį, 16 val. maloniai kviečiame dalyvauti dr. Martyno Purvino knygos „Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai“ sutiktuvėse.

RenGINYJE dalyvaus autoriaus ir knyga išleidusio VŠĮ „Vorutos“ fondo vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius. Lietuvininkų dainas atliks Šilutės pirmosios gimnazijos folkloro ansamblis (vadovė Giedrė Pocienė).

Lauksime Jūsų Šilutės Fridricho Bajoraičio viešosios bibliotekos periodikos skaitykloje, I a.

Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos konferencija

Rita BABIEDAITĖ, Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos sekretorė

Sausio 21-ąją Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos nariai susirinko Vilniaus „Šaltinio“ pagrindinės mokyklos salėje į metinę konferenciją aptarti nuveiktų darbų. Atvyko net 83 delegatai iš 24 švietimo įstaigų. Gausiausios buvo Šalčininkų r. Turgelių vidurinės, Kalesninkų, Poškonių pagrindinių, Trakų r. Onušio, Paluknio „Medeinos“ vidurinių, Vilniaus r. Kalvelių vidurinės mokyklos, Rudaminos, Volčionų vaikų lopšelių-darželių delegacijos.

Konferencijos dalyvius savo atvykimu pagerbė švietimo ir mokslo viceministras Vaidas Bacys, Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas, ministerijos vyr. specialistė Ramutė Zungailienė ir Virginija Panavienė, Ugdymo plėtotės centro direktoriaus pavaduotojas Tadas Tamošiūnas, šio centro projekto vadovė Rita Brazauskienė, LRS Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto biuro vadovas Kęstutis Kaminskas, seimo nario Gintaro Songailos padėjėja Nijolė Balčiūnienė.

Ugdymo plėtotės centro direktoriaus pavaduotojo Tado Tamošiūno pranešimas „Integracinio švietimo poreikis ir kryptingumas: etniniai aspektai“ šiai auditorijai buvo itin aktualus ir sulaukė didelio susidomėjimo.

Sąjungos pirmininkė Danguolė Sabienė pranešime „Ką nuveikėme, o ką dar turime

nuveikti?“ analizavo praėjusių metų veiklą, pasidžiaugė, kad nuveikta daugiau, nei buvo numatyta. Įvyko keturi valdybos posėdžiai, kuriuose apsvaistyti aktualūs Rytų Lietuvos švietimui klausimai. Parengti ir pateikti siūlymai Švietimo ir mokslo ministerijai dėl Ugdymo plano taikymo šio regiono mokyklose, dėl „mokinio krepšelio“ metodikos tobulinimo, dėl mokytojų atestacijos naujos koncepcijos projekto ir kt. Reikšminga yra tai, kad su Švietimo ir mokslo ministerija yra dalykiški santykiai, mokytojai jau girdimi, su jais tariamasi. Pakankamai dalykiški santykiai yra ir su LRS Švietimo, mokslo ir kultūros komitetu, Seimo nariais Jonu Liesiu, Gintaru Songaila ir kt. Tai padeda abipusiam bendradarbiavimui.

Nemažai nuveikta padedant mokytojams kelti savo kvalifikaciją bei kompetencijas. Tai seminarai, kuriuos organizuoja Trakų Švietimo centras, Kalbų mokymo centras, bei edukaciniai projektai, kuriuose ir ateityje numatoma dalyvauti.

Isimintini renginiai, kuriuose mokytojai gali pagilinti savo kompetencijas. Antai literatūrinė-muzikinė popietė „Širdis mokykloj pasilieka“, organizuota Vilniaus mokytojų namuose, Užgavėnių šventė A. Mickevičiaus bibliotekoje, edukacinis projektas „LDK paveldas Baltarusijoje“.

Darbas vyko labai intensyviai, tokio

Konferencijos dalyviai

paties intensyvumo tikimasi ir šiais metais. Organizacinis sektorius planuoja edukacinę kelionę „Lietuvių pėdsakai Lenkijoje“, iki-mokyklinio ugdymo sektorius – „Pažinkime gimtąjį kraštą“, renginį „Nerealios vaikų darželių auklėtojos“. Mokytojai pageidauja daugiau susitikimų mokyklose. Jau nutarė kviestis vieni kitus ir dalintis gerąja patirtimi. Tai iš tikro labai sveikintinos iniciatyvos.

Smagu, kad aktyviai mūsų sąjungos

veikloje dalyvauja didelis būrys mokytojų-senjorų – Zigmas Trinkauskas, Bronislava Daunorienė, Tamara Paramonova, Aleksandras Žekonis, Aloyzas Gureckas ir kiti. Jie mielai dalijasi savo patirtimi, o jaunimas turi jų daug ko paklausti.

Sugiedoję Sąjungos himną, kuriam žodžius ir muziką parašė Bronislava Daunorienė, mokytojai išsiskirstė iki kito karto.

Muziejus laikraštyje Nr. 2 (211)

Kankinimų ir nepakantos aukos

Šiuolaikiniam žmogui – kankinimas, kaip prisipažinimo išgavimo būdas teismo proceso metu, dažnai asocijuojasi būtent su tamsiuoju viduramžių laikotarpiu ir inkvizicijos teismu. Pagrindinė inkvizitorių užduotis – kova su eretikais, raganomis ir kitaip mąstančiais, bei kitų netradicinių pažiūrų žmonėmis. Nuo 215 m. – inkvizicija oficiali religinio teismo forma. Per 600 inkvizicijos egzistavimo metų šimtai tūkstančių žmonių buvo nubausti mirties bausme. Iš jų, žiauriai kankindami, išpešdavo prisipažinimus apie ryšį su velniu. Tarp nukankintų buvo ir žinomų mokslininkų bei filosofų.

Viena inkvizicijos aukų – Žana d'Ark (1412-1431). Ji regėjo mistines vizijas, ir, kaip pati teigė, jų įtakota nusprendė, kad jos misija yra išvaduoti Prancūziją iš anglų okupacijos. 1429 m. balandžio 29 d. jos vadovaujami prancūzų kariniai daliniai išlaisvino anglų apgultą Orleaną, o vėliau perėmė keletą kitų miestų bei laimėjo mūšių. Žana d'Ark planavo užimti Paryžių, bet jai nepavyko. Orleano mergelė tapo nepaprasti karališkajai tarybai, kuri nusprendė ją atsikratyti. 1430 m. gegužės mėn. mažas dalinys, vadovaujamas pačios Žanos, išėjo į susitikimą su burgundais, apgulusiai Kompeną. Dėl priešo persvaros prancūzai

turėjo atsitraukti, o Žana d'Ark buvo paimta į nelaisvę ir parduota anglams už 10 000 auksinių skudų. Tuomet buvo perduota bažnytinei inkvizicijai Ruane, apkaltinta hipnoze, erezija, burtais, paleistuvyste ir puikybė. Per ilgą procesą Žana išsižadėjo savo įsitikinimų ir buvo nuteista kalėti. Netrukus šis sprendimas buvo atšauktas, Orleano mergelė perduota pasaulietiniam teismui, kuris ją už raganavimą nuteisė mirties bausme. 1431 m. gegužės 30 d. buvo gyva sudeginta Senajame turguje Ruane. 1456 m. liepos 7 d. popiežius Kalikstas III (1455-1458) reabilitavo Orleano mergelę. XX a. Žana d'Ark buvo beatifikuota (1909 m.), o 1920 m. kanonizuota. Žana d'Ark yra Prancūzijos liaudies vienybės ir kovos už nepriklausomybę simbolis. Jos pavyzdys paskatino prancūzus pasipriešinti okupantams anglams.

Nepaisant inkvizicijos pastangų, bažnyčiai nesisekė stabdyti reformacijos. Bažnyčia ragino kuo greičiau nuteisti kitatikius be teismo, o siekdama bausmės efektyvumo – naudoti egzekucijas. Reformacija kuo toliau, tuo labiau plito krikščioniškoje valstybėje. Bažnyčia tam priešinosi, tačiau kovoti su reformacija iš esmės pradėta tik XVI a. II p. Nors iki XVI a. inkvizicijos reikšmė mažėjo, tačiau kovojant su reformacija tapo svarbiu

Graviūra. Protestantų kunigo A. Chalinskio egzekucija. XVIII a. pab. V. Neliubino nuotr.

ir grėsmingu ginklu. Išaiškinti ir nubausti eretikus buvo naudojami įskundimai, kankinimai, kalėjimas, turtų atėmimas ir deginimas ant laužo, taip bandant įbauginti ir sunaikinti reformacijos šalininkus. Inkvizicijos veiksmingumas ir žiaurumas tam tikru laikotarpiu tam tikroje valstybėje buvo skir-

tingas.

Trakų istorijos muziejus dailės rinkinyje saugo su ta tamsiąja epocha susijusį eksponatą – pilno puslapio vario graviūrą, iliustruosią kunigo Džono Foxo „Kankinių Knygos“ pakartotinį leidimą. Ši knyga pirmą kartą išleista 1563 m., o 1784 m. leidime, „...naujai peržiūrėtame, pataisytame, atnaujintame, su papildymais, atliktais Paulo Wright'o“, spausdintame Alex Hogg, Londone, atsiranda Lietuvoje vykusią kankinimų aprašymas. Muziejaus saugoma graviūra iliustruoja šį aprašymą. Jos dydis 400 x 233 mm. Apatiniame dešiniame kampe – graverio palikti nurodymai knygrišiui, yra užrašas *last page* (t. y. paskutinis puslapis) ir „ADRIAN CHALINSKY a PROTESTANT CLERGYMAN, Roasted Alive by a slow Fire, in the Great Dutchy of Lithuania“ (*Adrianas Chalinskis, protestantų dvasininkas, sudegintas gyvas ant lėtos ugnies Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*). Graviūroje vaizduojama protestantų kunigui ir pamokslininkui Adrianui Chalinskui įvykdyta egzekucija, kuri knygoje aprašoma taip: „...dvasininkas, garbus savo amžiui, išsiskiriantis savo pamaldumu ir žymus savo mokymu, staiga buvo nutvertas savo namuose, šališkai tardytas ir skubiai pasmerktas mirti. Jo rankos

ir kojos surištos už nugaros, ir pats jis buvo kepmas gyvas ant lėtos ugnies, ją palaikant keliomis skiedromis ir mažais glėbeliais šiaudų, kad jo mirtį padarytų dar labiau kankinančiai lėtą.“ Toliau knygoje kalbama apie tėvą ir sūnų, pavarde Smolsky, pamokslininkus, nukirsintus šalia Vilniaus. Seka ir kiti žiaurių kankinimų aukų likimų aprašymai. „Kankinių Knyga“ teigia, kad persekiojimai Lietuvoje prasidėjo 1648 m., siaučiant kazokų ir totorių, bei rusų savivalei. Persekiojimai, vykę Lietuvoje, aprašomi ir knygos „A General Martyrologie, containing a Collection of all the Greatest Persecution...“, sudarytos pastoriaus Samuelio Clarke, spausdintos Londone William'o Birch'o, trečiajame 1677 m. leidime (ties Lietuvos aprašymu nuoroda, kad spausdinta Londone 1676 m.).

Jei inkvizicija būtų likusi pagrindiniu teismu, tikriausiai iki šiandienos gyventume kaip tamsiuoju istorijos laikotarpiu – viduramžiais.

Istorijos skyriaus vedėja
Alvyga Zmejevskienė

Ekspонатus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 3 (212)

Jono Vileišio nuopelnai

2012 m. sausio pradžioje sukako 140 metų nuo žymaus visuomenės ir politinio veikėjo, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Jono Vileišio gimimo, o birželio 1 d. paminėsime 70-ąsias mirties metines.

Jonas Vileišis gimė 1872 m. sausio 3 d. Biržų apskrityje, Pasvalio valsčiuje, Medinių kaime, pasiturinčio ūkininko Vincento Vileišio šeimoje. Jis buvo jauniausias iš vienuolikos vaikų. Tėvai negalėjo lešų vaikų lavinimui ir penkis iš šešių sūnų išleido į mokslus. J.Vileišis, baigęs Šiaulių gimnaziją, įstojo į Peterburgo universitetą, pradžioje į Fizikos ir matematikos, vėliau perėjo į Teisės fakultetą. 1898 m. baigęs mokslus, grįžo į Lietuvą ir Vilniuje pradėjo dirbti žymaus to meto advokato ir visuomenės veikėjo Tado Vrublevskio padėjėju, o 1906 m. jau ir pats tapo advokatu. Dar studijų metais J.Vileišis aktyviai įsijungė į lietuvišką veiklą, daug rašė „Varpu“. Vilniuje tapo vienu iš lietuviškos organizacijos, juokais vadintos „12 apaštalių draugija“ (nuo pirmųjų narių skaičiaus), steigėjų. Draugija gynė lietuvių teisę „skaityti ir melstis“ gimtąja kalba. Draugijos nuopelnas buvo iškovotas lietuviškos pamaldos Šv. Mikalojaus bažnyčioje. 1902 m. J.Vileišis tapo vienu Lietuvos demokratų partijos kūrėjų, jos

programos autorių. 1905 m. jis dalyvavo Didžiojo Vilniaus Seimo komiteto darbe ir buvo Seimo dalyvis. 1907 m., kartu su broliu Petru Vileišiu, Jonu Basanavičiumi ir kitais, įsteigė Lietuviių mokslo draugiją, buvo jos valdybos narys. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, J.Vileišis liko Vilniuje ir 1915 m. įkūrė „Lietuvių draugiją nukentėjusiems nuo karo gyventojams agronomijos ir teisės pagalbai teikti“. Draugija, į kurią susibūrė daugiausiai kairiųjų pažiūrų lietuvių veikėjai, veikė lygiagrečiai su labiau dešinės pakraipos „Lietuvių draugijai nukentėjusiems nuo karo šelpiti“, vadovaujama M.Yčo ir A. Smetonos. Abi draugijos palaikė tarpusavio ryšius. 1916 m. vasarą J.Vileišis buvo okupacinės valdžios suimtas ir apkaltintas antivokiška propaganda. Kalintas Lukiškėse, vėliau Vokietijoje. Ten iš stovyklos pabėgo ir slapstėsi, kol 1917 m. kaltinimai buvo anuliuoti. Grįžęs į Vilnių iš karto įsijungė į politinį gyvenimą ir dalyvavo 1917 m. rugsėjo 18-22 d. Lietuvių konferencijoje, kurioje buvo išrinktas į Lietuvos Tarybą. Pasirašant 1917 m. gruodžio 11 d. Aktą, J.Vileišis kategoriškai prieštaravo „amžinųjų ryšių su Vokietija“ formulavimui. Kaip tik Jonas Vileišis, kaip teisininkas, savo ranka surašė visiems žinomą 1918 m.

Fotonuotrauka. Kauno burmistras Jonas Vileišis (centre) apžiūri statomą tiltą. Kaunas, XX a. 4 deš.

vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto formuluoję.

Po nepriklausomybės paskelbimo J.Vileišis toliau aktyviai dalyvavo politiniame gyvenime. Tapo antrosios, Laikinosios Lietuvos vyriausybės Vidaus reikalų ministru, ketvirtajame M. Sleževičiaus kabinete ėjo finansų ministro pareigas. Vėliau buvo pirmasis, nors neoficialus, Lietuvos atstovas JAV, taigi, buvo ir teisininkas, ir finansininkas, ir diplomatas.

1921 m. grįžęs į Lietuvą J.Vileišis buvo išrinktas į Kauno burmistro postą. 10 metų jam vadovaujant Kauno savivaldybei Laikinoji sostinė iš apleisto užkampio gubernijos centro tapo tikru Europos miestu, kai tuo pat metu Kauno plotas prijungus priemiesčius išaugo net du kartus. J. Vi-

leišiu būnant burmistru miestas išgyveno didžiausią visų sričių klestėjimo laikotarpį. Jau 1922 m. pradėti kanalizacijos sistemos, kiek vėliau ir vandentiekio tinklo tiesimo darbai (kainavę daugiau nei 15 milijonų litų). Išgrįstos ar išasfaltuotos miesto gatvės, tvarkomas miesto transportas, arklų tramvajus „konkė“ ir siaurasis geležinkelis „kukuška“ buvo pakeisti autobusais. Vietoje nepatvarių, pavasario potvynių išjudinamų, medinių tiltų per Nemuną ir Nerį nutiesti gelžbetoniniai Panemunės (1928), Petro Vileišio (1929) ir Vytauto Didžiojo (1930) tiltai. Buvo pastatyta daug įvairios visuomeninės paskirties pastatų. J.Vileišis ilgaisiais, tris kadencijas, savo poste išbuvęs Kauno burmistras. 1933 m. prezidentas A.Smetona savo aktu paskyrė J.Vileišį Valstybės Tarybos nariu. Šiame poste jis rengė Lietuvos civilinį kodekso projektą. 1934 m. J. Vileišis už nuopelnus Lietuvai buvo apdovanotas Vytauto Didžiojo II laipsnio ordinu. Lietuvos teisininkų draugija 1940 m. pradžioje išrinko J.Vileišį savo garbės nariu.

Trakų istorijos muziejuje saugomos kelios nuotraukos, kuriose užfiksuotos Kauno miesto gyvenimo naujovės, kurių iniciatorių buvo J. Vileišis. Jau nuo 1929

m. Kaune „konkė“ galutinai pakeitė autobusai. Fotonuotraukose – ne tik modernių, racionalių sprendimų įgyvendinimo momentai, bet ir didžiulis kultūrinis renginys. Fotonuotraukos vaizduoja arklų traukiamų tramvajaus „laidotuves“, su būriais žmonių, lydimas geležinkelinių orkestro. Tai liudija J. Vileišį buvus ne tik itin racionaliai mąščiusį veikėją, bet ir simbolistą, kuris drauge su kauniečiais užmarštin lydėjo senuosius relikvus ir atvėrė erdves pažangos idėjoms. Jo pastangomis padėti pagrindai socialinės apsaugos sistemai, pastatytos 3 modernios mokyklos, V. Kudirkos viešoji biblioteka.

1940 m. politiniai įvykiai ir sovietinė okupacija tapo skaudžiu smūgiu karštam Lietuvos patriotui, palietė ir jį asmeniškai – daug Vileišių giminės narių, tarp jų ir jo paties vyriausioji duktė atsidūrė GULAG'e. Tai palaužė J.Vileišio sveikatą. 1942 m. birželio 1 d. jis mirė Kaune ir buvo palaidotas Vileišių giminės koplyčioje Rasų kapinėse Vilniuje.

Muziejininkas Vytautas Tenešis

Ekspонатus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Akademikas Jurijus Stepanovas 1930–2012

Akad. J. Stepanovo mokiniai Kazimieras GARŠVA ir Gertrūda NAKTINIENĖ, Vilnius

2012 metais sausio 3 dieną netekome lietuvių kalbos bičiulio, baltisto, iškilaus lingvisto teoretiko, semiotiko, kalbos filosofo, kultūrologo, Rusijos mokslų akademijos akademiko, Vilniaus universiteto garbės daktaro prof. Jurijaus Stepanovo.

Jurijus Stepanovas 1953 m. baigė Maskvos universitetą (ispanų kalbos ir literatūros specialybė), 1953–1956 mokėsi Maskvos universiteto Bendrosios ir lyginamosios istorinės kalbotyros katedros aspirantūroje, 1957–1958 tobulinosi Paryžiuje. 1958 m. apgynė mokslų kandidato (daktaro) disertaciją iš IX–XIII a. ispanų ir prancūzų kalbų sintaksės, 1966 m. – daktaro (habilituoto daktaro) disertaciją „Struktūrinis semantinis kalbos aprašas: prancūzų kalba“. 1955–1971 m. su pertraukomis dėstė Maskvos universitete. Nuo 1971 m. dirbo Rusijos mokslų akademijos Kalbotyros institute, 1992–2001 m. buvo Teorinės kalbotyros sektoriaus vedėjas, nuo 2001 m. – Kalbotyros instituto direkcijos patarėjas.

Akademikas Jurijus Stepanovas – daugiau kaip 250 mokslo darbų, iš jų 14 monografijų autorius: „Prancūzų kalbos struktūra“ (1965), „Prancūzų stilistika“ (1965), „Kalbotyros pagrindai“ (1966), „Bendrosios kalbotyros pagrindai“ (1975; 3-ias leid. 2010), „Semiotika“ (1971), „Dabartinės lingvistikos metodai ir principai“ (1975), „Vardažodžiai, predikatai, sakiniai (semiologinė gramatika)“ (1981; 3-ias leid. 2004), „Kalba ir metodas. Dėl dabartinės kalbos filosofijos“ (1998), „Trimatėje kalbos erdvėje. Semiotinės lingvistikos, filosofijos, meno problemos“ (1985; 2-as leid. 2010) ir kt. Jo sudarytame straipsnių rinkinyje „Semiotika“ (1983) skelbiama dalis Algirdo J. Greimo ir Josepha Courtés aiškinamojo kalbos teorijos žodyno. Pastaruoju metu daugiausia tyrė dvasinę kultūrą kaip konceptų sistemą. Už „Lingvistikos enciklopedinį žodyną“ apdovanotas Rusijos Federacijos mokslo ir technikos valstybine premija (kartu su kitais, 1995), už veiklą „Konstantos. Rusų kultūros

žodynas“ (1997; 3-ias leid. 2004) – Rusijos mokslų akademijos V. Dalio aukso medaliu (2001).

Dar būdamas aspirantas Jurijus Stepanovas susidomėjo archajiška lietuvių kalba, vėliau jos mokėsi sistemingai, praktinius įgūdžius tobulino vasaras leidamas Sėdžiuje, Palangoje ir kitose Lietuvos vietose. Maskvos universitete dėstė pasirenkamą lietuvių kalbos kursą, gilinosi į ją kaip mokslininkas teoretikas. Lietuvių kalbos duomenis naudojo daugelyje savo mokslo darbų, paskelbė apie 20 lituanistinių straipsnių ir jų serijų, yra skaitęs paskaitų Vilniaus universitete, Lietuvių kalbos ir literatūros institute. Tyrė baltų ir slavų veiksmažodžių sistemas, ypač domėjosi veikslų ir rūšių susidarymu. Knygoje „Dabartinės lingvistikos metodai ir principai“ (1975) greta kitų dalykų išdėstė hipotezę apie baltų kalbų tranzityvinių–intransityvinių veiksmažodžių opozicijos susidarymą. Jo monografija „Indoeuropiečių sakiny“ (1989) vertinama kaip nauja baltų ir

kitų indoeuropiečių kalbų istorinės sintaksės tyrinėjimų pakopa.

Jurijus Stepanovas buvo kelių lietuvių kalbininkų daktaro (habilituoto daktaro) disertacijų oficialusis oponentas, jo vadovaujami 6 lietuvių kalbininkai Kalbotyros institute ar Maskvos universitete parengė ir apgynė mokslų kandidato (daktaro) disertacijas.

Iš vyresniųjų Rusijos mokslininkų J. Stepanovas bene daugiausia yra nusipelnęs lituanistikai: lietuvių ir kitų baltų kalbų duomenis naudojo bendrosios kalbotyros ir slavistikos studijose, parašė mokslinių straipsnių.

Profesorius laidojamas Maskvoje sausio 12 dieną – išvakarėse sausio 13-osios – nepaprastai svarbios dienos Lietuvai, dėl kurios jis labai išgyveno, buvo atvykęs palaikyti Lietuvos.

Lietuvių kalbos instituto vardu

Reportažas

Utenoje – ikonų paroda iš Lucko

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius

Utenos A. ir M. Miškinų bibliotekoje prie ikonų ant stiklo ekspozicijos. Iš kairės: Žaneta Kibickienė, dr. Aldona Vasiliauskiene, „Utenio“ redaktorius Donatas Čepukas, ypatingasis ir įgaliotasis Ukrainos ambasadorius Lietuvos Respublikoje Valerijus Žovtenko, kultūros atašė Olena Masneva, Utenos dekanas kan. Juozapas Kuodis, bibliotekos direktorė Vida Garunkštytė, Utenos vicemeras Vidmantas Valinčius. 1997 m.

Utenoje, Antano ir Motiejaus Miškinų bibliotekoje eksponuojama ikonų, pieštų ant stiklo, paroda, atvežta iš Ukrainos. Tai prie Šv. Bazilijaus Didžiojo vienuolyno Lucke 2008 m. pradėjusios veikti parapinės dailės studijos vaikų bei jų tėvų darbai. Studija įkurta Tetjanos Mialkovskos iniciatyva, remiant vienuolyno igumenui t. Terentijui Capčiukui OSBM. Meno studijai vadovauja profesionalios menininkės Tetjana Mialkovska ir Galyna Černyš.

Ant stiklo nupieštos ikonos – tai kopijos, kurių originalai saugomi privačiose kolekcijose Ukrainoje ir Prancūzijos muziejuose.

Pati tapybos ant stiklo technika iš pagrindų skiriasi nuo tradicinės tapybos ant medžio ar drobės – čia tapoma veidrodiniu būdu, be to, piešiant ant stiklo ką nors pataisyti neįmanoma.

Šis tapybos būdas gyvavo XVIII–XIX a. Ikonos buvo būtina ukrainietiškos trobos interjero dalis, naudotos ir pakelės koplyčiose Bukovinos, Užkarpatės, Galicijos, Voluinės ir kitose vietovėse. Iš čia liaudies meistrų pagamintos jos buvo vežamos parduoti į Rytų Ukrainą.

XIX a. pabaigoje – XX pradžioje šią liaudies meistrų kūrybą išstūmė pradėtos spausdinti ikonos.

Nutrūkusį kūrybinį procesą tarsi pratęsia parodoje pristatomi darbai, liudijantys estetinį ir dvasinį ukrainiečių tautos turta,

pasaulio supratimą, šventųjų užtarimo paieškas. Darbai išsiskiria ir meistriška stilizacija, ir paveiklo lakoniškumu, ir ryškia – aiškia spalva. O svarbiausia, kaip rašo Katerina Ganejčuk, ikonos ant stiklo atsiduria viename lygmenyje su ukrainietiškais siuvinėjimais ar ukrainietiška daina, ir jos tampa tarsi lobių skrynja, kurioje saugoma ukrainiečių tautos krikščioniška dvasia.

2011 m. spalio 6–8 d. Voluinės nacionaliniame Lesės Ukrainkos universitete Lucke vykusioje X tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas Bažnyčios istorijoje“ dalyvavo ir Utenos krašto tautodailininkų delegacija: Anelė Araminienė, Gita Juškėnienė, Odeta Bražėnienė, Jurgis Bražėnas su vadove Zita Mackevičiene ir juos iš Lietuvos atvežusiu UAB „Vilava“ vairuotoju Igoriu Gerasimovu. Tautodailininkai į Lvovą atvežė per du šimtus 26 autorių darbų. Lvovo Religijų istorijos muziejuje spalio 7 d. atidaryta paroda, pavadinta „Su meile Lietuvai“, su laukė gausaus lankytojų būrio. Iš čia paroda keliaus po kitas Lvovo srities bibliotekas ir muziejus, parodų sales...

Grįždami į Lietuvą uteniškiai vėl užsuko į Lucką ir parsivežė minėtų ikonų, pieštų ant stiklo, parodą, kurią lapkričio 3 d. aplankė Ukrainos ambasadorius Lietuvos Respublikoje Valerijus Žovtenko ir kultūros atašė Olena Masneva.

Utenos leidykloje-spaustuvėje „Indra“ ypatingasis ir įgaliotasis Ukrainos ambasadorius Lietuvos Respublikoje Valerijus Žovtenko domisi leidyklos išleista knyga. Iš kairės: kultūros atašė Olena Masneva, ambasadorius Valerijus Žovtenko, Žaneta Kibickienė, ambasados vairuotojas Mykola Dziadin. 1990 m.

Ukrainiečiai aplankė leidyklą-spaustuve „Indrą“, kur p. Žaneta Kibickienė papasakojo apie eksponuotas jų leidyklos išleistas knygas, įvertinimus.

Antano ir Motiejaus Miškinų bibliotekoje direktorė Vida Garunkštytė ukrainiečiams ir juos lydintiems vicemerui Vidmantui Valinčiui, Utenos dekanui kan. Juozapui Kuodžiui, „Utenio“ redaktoriui Donatui Čepukui, p. Žanetai Kibickienei ir šio straipsnio autorei dr. Aldonai Vasiliauskienei surengė ekskursiją po biblioteką. Pasidžiaugta, kad „Utenio“ redaktorius D. Čepukas tiek daug vietos skiria ukrainistikai.

Pasigrožę ikonų paroda bibliotekoje prie kavos puodelio Utenos vicemeras A. Valinčius svečiams pasakojo apie Utenos ekonominius, kultūrinius bei dvasinius laimėjimus, gautus pasaulinius įvertinimus ir aukštus veiklos pripažinimus. Ukrainos ambasadorius pažadėjo pakviesti Ukrainos poetų ir poezijos pavasarių renginius Utenoje. Kalbėta apie tolesnio bendradarbiavimo perspektyvas.

Popietę vyko ikonų parodos pristatymas visuomenei. Kalbėjo Zita Mackevičienė ir šio straipsnio autorė. Susirinkusieji išgirdo apie Šv. Bazilijaus Didžiojo ordina (vienintelį ordina, įkurtą Lietuvoje), apie artejančiam šio ordino 400 metų jubiliejui surengtas konferencijas (5-ias Lietuvoje ir 5-ias Ukrainoje), apie X tarptautinės mokslinės konferencijos,

vykusios Lucke išskirtinumą – parodas organizuotas Ukrainoje ir Lietuvoje, apie vienuolius bazilijonus, dalyvavusius knygos apie tautodailininkus pristatyme Utenoje, Lvovo Religijų istorijos muziejaus darbuotojų lankymąsi Utenoje ir čia esančioje parodoje. Kalbėta apie unitus – Rytų apeigų katalikus, ikonas, jų atsiradimą, tapybos išskirtinumą. Kartu buvo dėkota Daugailių mokyklos bičiulių draugijos pirmininkui UAB „Vilava“ generaliniam direktoriui p. Antanui Vilūnui – tik jo dėka įvyko visi minėti susitikimai, tik jo dėka į Lietuvą atkeliavo ir minėta ikonų ant stiklo paroda, taip pat grupelė arkivyskupo Mečislovo Reinio gerbėjų ir jo vardo garsintojų galėjo nuvykti į Vladimirą prie Kliazmos ir dalyvauti įvairiuose renginiuose įamžinant Utenos krašto Dievo Tarno M. Reinio atminimą. Pasidžiaugta, kad Utenos kraštas turi tokių iškilų, visada pasiruošusių padėti asmenybių kaip p. Antanas Vilūnas.

Ikonų ant stiklo paroda – pirmoji tokio tipo paroda ne tik Utenoje, bet ir Lietuvoje. Iš Utenos ji keliaus į Tauragnus, pabuvis ir kitose Utenos krašto vietovėse, vėliau – pasieks ir kitus rajonus.

Nuotr. iš autorės archyvo

Keletas žodžių Alės Rūtos atminimui

Danutė PETKEVIČIŪTĖ-LABANAUSKIENĖ, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

Romanų cikle „Didžioji meilė“ Alė Rūta pateikė plačią Lietuvos istorijos panoramą, pradėdama ją nuo Mindaugo laikų („Žvaigždė viršum girios“, 1960), tęsdama pasakojimą apie Vytauto epochą („Priesaika“, 1962) ir kt. Vaizdavo ji ir Nepriklausomybės laikotarpį („Motinos rankos“, 1961), sovietinės okupacijos pradžią („Broliai“, 1961). Romanai „Trumpa diena“ (1955 m.), „Pirmieji svetur“ (1984), „Vargingi tėvynės vaikai“ (2000) buvo premijuoti, už pastarąjį gavo Lietuvos rašytojų draugijos premiją. Kai kuriuos jų apipavidalino, viršelius piešė jos duktė, dailininkė Rasa Arbaitė.

Alės Rūtos kūryboje – tėvynės meilė, jos ilgesys. Dažnai atkuriamas rytų aukštaičių gyvenimas, ūkio darbai. Ispūdingi jų intarpai apie gegužines, atlaidus, laidotuves – gyvieji anų laikų Lietuvos papročiai – vaizdinga medžiaga etnologams. Kita prozos tematika – išeivijos problemos: „Vieniši pasauliai“, (1968); „Pirmieji svetur“, (1984); „Daigynas“, (1987); „Skeveldros“, (1992). Aptariami kasdienos įvykiai, tėvų ir vaikų santykiai. Autorei ypač rūpėjo šeimos psichologijos dalykai. Čia rasime išvalgių moters psichikos bruožų, išgyvenimų, pamąstymų apie tautos jausmą prarandanti jaunimą. Visur gražiai pavaizduota gamta.

Alė Rūta rašė intensyviai ir daug, derindama kūrybą su šeimos rūpesčiais: drauge su vyru, žymiu JAV architektu Edmundu Arbu–Arbačiausku (1915 06 26–2004 07 31) augino tris gabius vaikus – dvi dukras ir

sūnų. Sūnų, biologijos mokslų daktarą Ari-mantą Arbą prarado netikėtai ir skaudžiai. Po mokslinių jūros faunos ir floros sėkmingų tyrinėjimo ekspedicijų, šeimos atostogų metu jis tragiškai žuvo jūros laive, nelaimingai paliestas elektros laidų. Jam skirtos poezijos reminiscencijos atsispindėjo Alės Rūtos rinkinėlyje „Tyloj kalbėsi“, išleistame nedideliu tiražu. Eilėraščius į anglų kalbą išvertė jos vyresnioji duktė, gabi vertėja Vijolė Arbaitė. Apie šią knygėlę Alė Rūta dienoraštyje rašė: „Tai ne gryna poezija, tai tik mano ašaros“. Tačiau ši poezija, parašyta grakščiu verlibru ir išsakyta lietuviškų raūdų galia, yra labai tikra.

Vertinga yra neseniai išleista jos atsiminimų knyga apie savo dėdę, motinos brolių, dailininką Kajetoną Sklėrių („Sklėriai: iliustruoti prisiminimai“, 2010).

Savo rankraščių dalį Alė Rūta siuntinėdavo į Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrių ir čia įkūrė savo asmens archyvą (F354), tapdama nuolatine šios bibliotekos bičiule. Tebėra saugoma jos proza, straipsniai, poezijos autografa, esė, atsiminimai, dienoraštiniai-poetiniai užrašai. Čia ir jos ankstyvųjų metų kūrinių, tarsi kūrybos ištakos. Išliko keletas variantų kadaise garsios, premijuotos operos vaikams „Žiogas ir skruzdė“ (muzika Viktoro Kuprevičiaus, žodžiai Alės Rūtos) ir jos sukurtieji montažai Los Andželo (Los Angeles) ateitininkėms, kitiems renginiams. Skleidžiasi čia ir jos visuomeninė veikla išeivijoje.

Yra išlikusi Alės Rūtos kalba, pasakyta 1974 m. Kalifornijoje Motinos dienos proga; žodis Literatūros popietėje Los Andžele (Los Angeles), 1998 m. pristatant rašytoją Vyt. Volertą. Alė Rūta buvo ilgametė išeivijos Lietuvos rašytojų draugijos valdybos narė-sekretorė, organizuodavusi literatūrinius vakarus drauge su šios draugijos pirmininku poetu Bernardu Brazdžioniu. Ilgalaikė kūrybiška ir gyvenimiška jų draugystė atsispindi daugelyje poetui dedikuotų jos eilėraščių. Grupinės (1958–1986) nuotraukos leidžia pažvelgti į garsiausių išeivijos rašytojų veidus. Matome „Dailių menų“ klubo 1962–1964 m. susirinkimus pas Alę Rūtą bei Edmundą Arbus; literatūros vakarą 4 didžiųjų rašytojų literatūrinės plokštelės išleidimo proga (1968 m.); Lietuvos rašytojų draugijos suvažiavimą Klivlende (1982 m.).

Vėlyvaisiais metais Alė Rūta vėl grįžo prie poezijos, poetizuotų atsiminimų rašymo. „Jūsų paskatinta – sakė ji 1998 m. gegužės 14 d. laiške – siunčiu pluoštą savo rankraščių, daugiausia poetinės kūrybos, kuri pradžioj buvo mano aistra ir tikslas. Kritikai (kolegos) nutildė, tada rašiau proza“. Jai pageidavus, buvo sudaryta visų metų (anksčiau išspausdintų ir naujai parašytų eilėraščių) poezijos rinktinė, pavadinta „Taip ir praeina Sekmadienis“. Apie ją 2003 laiške užsiminė: „Norėčiau Sekmadienį didžiąja raide, nes tai suponuoja ir gyvenimą, ir laimę, ir dar laiką. Pradėjau eilėraščiais, noriu baigt eilėraščiais, kuriuos rašau iki

88 m. amžiaus“. Tačiau rašė juos ir toliau. Išvalgioje, talentingoje recenzijoje apie Alės Rūtos lyriką dr. Živilė Gimbutaitė teigė: „Skaitant šią knygą susidaro gilių jausmų įvairovės, patirties bei išminties vėrinio ispūdis. Gyvenimiška jos [Alės Rūtos] patirtis bei išmintis duoda skaitytojams stiprybės pavyzdį. Jos lyrika veikia kaip terapija laiko išraižytam kely.“

Iškili ir komunikabili Alė Rūta turėjo platų ir gausų draugų bei bičiulių ratą. Kilnių paprastumu ji mokėjo bendrauti ir būti. Jos asmenybės spindesys traukė traukė tikrų nuoširdumu, šiltu dėmesiu kiekvienam jos kelyje sutiktam žmogui. Ir jos svetingi namai Santa Monikoje, ypač po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, tapo nuolatine priebėga bei susitikimų vieta daugeliui dabarties rašytojų. Alė Rūta mokėjo palaikyti ryšius su įvairios pasaulėjautos, įvairių pažiūrų menininku. Čia burdavosi daug žmonių, žvelgiančių su ja į vieną pusę – į Lietuvos visuomenės kultūrinį bei literatūrinį gyvenimą. Rašytoja buvo įvertinta Lietuvos valstybiniu apdovanojimu Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi (2006 m.).

Savo lyrinėse digresijose ji rašė: „Žmogus tolei gyvas, kol jame gyva mintis“. Dovanojusi mums gyvasias savo mintis, ji su mumis ir išlieka visada gyva.

Antano Sutkaus 1992 m. nuotr.

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai. 2012 m. vasaris

2012 m. vasaris

1912 02 02 Mozūriškių k. (Klaipėdos aps.) gimė pedagogas, choro dirigentas Klaipėdos krašte ir išeivijoje **Jurgis Lampsatis**.

Mirė 2011 03 18 Berlyne. Palaidotas Čikagos Tautinėse lietuvių kapinėse.

1927 02 02 Šingaudiškyje (Pakruojo raj.) gimė **Mečislovas Bekeris**, mokytojas, Batakiuose 1988 03 20 pašventintas diakono tarnystei, 1989 04 16 ten pat išventintas ev. liuteronų kunigu diakonu. Rašė eiles ir giesmes. Aptarnavo Šiauliu, Panevėžio, Radviliškio, Kelmės ir Joniškio atsikuriančias parapijas.

Mirė 1993 07 21 Šiauliuose.

1952 02 02 Bijske (Altajaus kraštas) mirė **Adomas Brakas**, dailininkas, publicistas, pedagogas, visuomenės veikėjas, Sibiro tremtinys.

Gimė 1886 04 05 Jankaičiuose (Klaipėdos aps.).

1972 02 07 pasirodė dešimtas **Lietuvos TSR evangelikų bažnyčios kalendorius** 1972 metams.

1997 02 07 Vilniuje mirė **Arvedas Kybrancas**, architektas, lietuvininkų veikėjas, pagal jo interjero projektą įrengta Klaipėdos laikrodžių muziejaus ekspozicija ir kt. objektai.

Gimė 1930 07 23 Klaipėdoje.

1752 02 10 Kalininčiuose (Šilokarčiamos aps.) mirė **Kristupas Šperberis**, mokytojas, ev. liuteronų kunigas, išvertęs dalį Biblijos (1735).

Gimė 1674 08 5 Išėje (Pakalnės aps.).

1987 02 11 pasirodė **Lietuvos evangelikų bažnyčios kalendorius** 1987 metams (25-oji laida).

1872 02 12 Vanaguose (Klaipėdos aps.)

gimė **Jurgis Arnašius**, spaudos veikėjas, literatas.

Mirė 1934 06 23 Klaipėdoje.

1907 02 13 Smeltėje (prie Klaipėdos) gimė **Martynas Bumbulis**, studijavo teologiją VDU, kunigavo Vištyčio ev. liuteronų parapijoje (1930–1941).

Mirė 1992 03 06 Hattersheime (VFR).

1817 02 14 Tilžėje gimė **Karolis Rudolfas**

Jakobis, ev. liuteronų kunigas, pedagogas, kalbininkas, pirmasis Lietuvos liuteronų draugijos pirmininkas.

Mirė 1881 02 24 Klaipėdoje.

1497 02 16 Bretene (Badenas) gimė **Pilypas Melanchtonas**, bažnyčios reformatorius, artimiausias Martyno Liutero bendradarbis, Augsburgio konfesijos (1530) autorius, giesmių „Dėkui Tau, Dieve, sėdintis aukštybėj“, „Pagarbinkime Dievą Sutvėrėją“ autorius. Mirė 1560 04 19 Vitenberge (Vokietija).

1877 02 19 Kisiniuose (Klaipėdos aps.) mirė **Jonas Ferdinandas Kelkis (Kelch)**, mokytojas, jurkūniškis sakytojas, raštijos darbuotojas, vertėjas, redaktorius.

Gimė 1801 06 10 Piktupėnuose (Tilžės aps.).

1942 02 19 Tilžėje mirė **Jokūbas Stiklorus** (Stiklorius), mokytojas, visuomenės ir kultūros veikėjas, spaustuvininkas.

Gimė 1871 07 25 Kaušeliuose (Ragainės aps.).

1582 02 21 Karaliaučiuje mirė **Jonas Kirtoforas**, ev. liuteronų kunigas, M. Mažvydo

bendradarbis, giesmės vertėjas, Karaliaučiaus universiteto profesorius.

Gimė apie 1510 ten pat.

1682 02 21 Johannisburge (Rytprūsiai) gimė **Jonas Arnoldas Paulis**, mokytojas, vienas iš H. Lysiaus katekizmo (1722) vertimo tikrintojų, apie prūsų kalbą paskelbė studiją (1732), teologas, Klaipėdos superintendantas.

Mirė 1741 03 13 Klaipėdoje.

1977 02 24 pasirodė **Lietuvos TSR evangelikų bažnyčios kalendorius** 1977 metams, kuriame išspausdintas pakeistas Statutas.

1987 02 24 Flomersheime, prie Frankentalio (Vokietija) mirė **Jurgis Adolfas Jaudžimis**, mokytojas, ev. liuteronų kunigas Kalvarijoje (1940–1941).

Gimė 1908 07 10 Pipiruose (Klaipėdos aps.).

*Parengė Birutė ŽEMAITAITYTĖ
Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius*

Nuomonės, diskusijos, komentarai

Apie nepriklausomybę ir ekonominę gerovę

Inga BARANAUSKIENĖ, Vilnius

Sausio 9 d. DELFI publikuoti bendrovės „Spinter tyrimai“ apklausos rezultatai, skelbiantys, kad net 70 procentų Lietuvos gyventojų, jeigu galėtų rinktis, pirmenybę teiktų ne valstybės nepriklausomybei, o ekonominei gerovei, sukėlė audrą.

Daugelis komentatorių suabejojo tokių rezultatų patikimumu, nes kitos apklausos – pavyzdžiui, KAM užsakymu „Baltijos tyrimų“ atliktas tyrimas rodė, jog kilus grėsmei Tėvynės ginti eitu 46 proc. respondentų arba 60 proc. vyrų ir 32 proc. moterų. Kiti puolė ginti tautos teisę „rodyti vidurinį pirštą istablišmentui“ ir

kruopščiai vardinti visų mūsų gyvenimo negerovių.

Šventa teisybė – gyvename toli gražu ne taip, kaip svajojome Sąjūdžio metais. Vis dėlto esmė ta, kad pasirinkimo tarp laisvės ir ekonominės gerovės tiesiog negali būti. Ir ne tik dėl to, kad ekonominės gerovės nebuvo konkrečioje Sovietų Sąjungoje – laisvė ir ekonominė gerovė negali egzistuoti kaip alternatyvos netgi teoriniame lygmenyje. Nuo amžių amžinųjų bet kokio pavergimo tikslas buvo (ir bus) išnaudojimas. Jis gali būti žiaurus arba šiek tiek švelnesnis, tačiau esmė dėl to

nesikeičia ir niekuomet nepasikeis: vergas visuomet egzistuos tik tam, kad kurtų ekonominę gerovę šeiminiui – šeiminiui vergui gerovės niekada nekurs. Gal kartais numes dešrigalį nuo savo stalo, bet daug dažniau paims bizūną...

Būten todėl, kova už laisvę ir nepriklausomybę visuomet bus kova už geresnį gyvenimą – jeigu ne sau, tai bent savo vaikams. Ir nieko čia smerktino: pavergimas visuomet suvokiamas praktiškai – netgi stovint begalinėje eilėje ir drebant, kad išsvajotas deficitas baigsis prieš pat nosį. O laisvė – perfrazuojant A. Mickevičių – ji

tarsi sveikata įvertinama, tik netekus...

Taigi būtų gerai, kad ateityje viešosios nuomonės tyrimo bendrovės neuždavinėtų žmonėms kvailų klausimų ir neįauktų jiems protų, įtikinėdamos, kad pasirinkimas tarp laisvės ir ekonominės gerovės iš principo įmanomas. O respondentams, jeigu vsigi gautų toki klausimą, prieš atsakant, reikėtų pagalvoti – mažiausiai du kartus, nes juk neverta nuo vilko bėgti ant meškos ir erzinti likimo.

Istorijos su laiminga ir ne taip laiminga pabaiga

Habil. dr. Algirdas AŽUBALIS, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos profesorius

1981–1984 m., dar gūdžiu sovietmečiu, dirbau Šiaulių pedagoginio instituto Pedagogikos fakultete, rengusiu pradinį klasių mokytojus. Kartu su prof. Broniumi Balčyčiu dėstė matematikos didaktiką. Kadangi aš neakivaizdžiai buvau baigęs aspirantūrą Maskvoje, tad kiek geriau už profesorių mokėjau rusiškai, pagrindinį mano darbo krūvį sudarė paskaitos stacionarių bei neakivaizdinių skyrių grupių rusų dėstomąja kalba studentams. Vienos iš rusiškų stacionarinio skyriaus grupių buvau ir kuratorius. Per neakivaizdinių sesiją mano dėstomoje rusiškoje grupėje per pertrauką tarp paskaitų prisistatė neakivaizdininkė – mano kuruojamos grupės vienos studentės mama, dirbusi vienoje iš Vilniaus rusiškų mokyklų. Buvo įdomu – ne dažnai pasitaiko vienu metu mokyti mamą ir dukrą, todėl nuo to laiko dažnai per pertraukas pabendraudavome. Išgirdau graudžią jos istoriją. Ji lietuvė, gimusi ir augusi Jaciūnų kaime, Švenčionių r. Pilsudskinių okupacijos laikais Jaciūnuose viešai veikė, vėliau – slapta lietuviška pradžios mokykla, o pokariu buvo įkurta lenkiška septynmetė. Nors tėvai buvo lietuviai, bet artimiausia lietuviška mokykla buvo Švenčionyse, už 5

km, o eiti reikėjo į juos per miškus, tad dukra – būsimą mano studentę neakivaizdininke – leido į vietoje buvusią lenkišką mokyklą. Baigusi septynmetę tais alkanais pokario kolchozų laikais, norėdama greičiau įgyti specialybę, ji baigė lenkišką Trakų pedagoginę mokyklą. Buvo paskirta dirbti į lenkišką Vilniaus rajono mokyklą. Ištekėjo už lenko buldozerininko. Persikėlusį su šeima gyventi į Vilnių, pradėjo dirbti rusiškoje mokykloje, tad ir savo dukrą bei sūnų, kad jie geriau pasirengtų studijoms, leido į tą pačią mokyklą. Sovietiniais metais Lietuvos aukštosiose mokyklose rusiškų grupių buvo daug, beveik visas specialybes buvo galima įgyti tokiose grupėse. Lenkiškai galėjai mokytis tik Vilniaus pedagoginio instituto Lenkų kalbos ir literatūros fakultete, kartais buvo sudaroma ir matematikų grupė. Gabesnieji lenkų mokyklų abiturientai dažnai rinkdavosi studijas rusų, rečiau – lietuvių kalba. Lenkiškai kalbantys tėvai dažnai leisdavo vaikams į rusiškas vidurines mokyklas, kad jie geriau pasirengtų studijoms aukštosiose.

Beje, abu mano minėtos neakivaizdininkės vaikai sukūrė šeimas su lietuviais, tad jos vaikaičiai vėl grįžo prie prosenelių vartotos lietuvių kalbos. Gaudoka istorija

su laiminga pabaiga... Tačiau ar daug tokių lietuvių palankių istorijų?

Atkūrus nepriklausomybę, rusiškų grupių nebeliko, lenkiškai bei rusiškai tegalima studijuoti tik lenkų ar rusų kalbą ir literatūrą. Gabesni lenkiškų ir rusiškų mokyklų abiturientai stoja į lietuviškas universitetų ir akademijų grupes. Dirbdamas 1994–2000 m. VGTU Verslo vadybos fakultete, tuomet itin prestižiniame, turėjau nemažą lenkų ir rusų tautybės studentų – buvusių itin gabių moksleivių, nes kitokie tuo metu į tą fakultetą nepatekdavo. Pastebėjau, kad stengdamiesi geriau suprasti lietuviškai dėstomus dalykus, jie geriau už lietuvius išigilina ir į jų esmę, todėl tarp gaunančių įvairias vardines – didesnes, nei įprastas pirmūnų stipendijas, buvo daug lenkų ir rusų tautybės studentų. Ypač įdomi vienos lenkaitės, buvusios mano studentės istorija. Puikiai 2000-aisiais baigusi minėtą fakultetą, ji po baigė dvi magistrantūros studijų programas ir doktorantūrą, apgynė daktaro disertaciją, ėmė dėstyti tame pačiame fakultete ir jau 2010 m. tapo jo dekanu. Tai kita itin laimingai pasibaigusi istorija.

Tačiau vidutiniškai ar silpniau baigusiems lenkiškas ar rusiškas mokyklas yra

sunkiau. „Vidutiniškai“ renkami paprastai lietuviškas kolegijas. Gerai, jei jie pasirenka labiau paklausias specialybes, bet tai vyksta ne visiems. Man teko dėstyti šalutinėse pareigose Vilniaus kolegijos Pedagogikos fakultete. Dabar dažnokai pasitaiko sutikti pedagogų diplomus gavusių buvusių savo studentų „Akropolyje“, „Maximose“ ar kitur dirbančių pardavėjomis, kirpyklose – kirpėjomis, draudimo įstaigose – draudėjomis... Atidžiai išsižūrėjus į kasininkų Vilniaus parduotuvėse vardus, dažniausiai skaitome: Evelina, Božena, Oksana, Svetlana ir pan. Tai kolegijų ir profesinių mokyklų auklėtinės. Į profesines mokyklas eina paprastai silpnesni nelietuviškų mokyklų abiturientai. Tokiai daliai juos nori ir toliau pasmerkti LLA veikėjai, bukalgalviškai užsispyrę lenkiškų mokyklų kai kurie pedagogai ir tėvai. Juk geriau išmokus lietuviškai jau vidurinės mokyklos suole, atsiveria geresnės studijų aukštosiose mokyklose perspektyvos ir vidutiniškai ar net silpniau besimokantiems moksleiviams. Bet tą jiems suvokti ar realizuoti trukdo vyresniųjų plikbajoriškos ambicijos – kaip čia jų vaikai mokysis „chamų“ kalbos... Bet vėliau jiems gyvenime tenka aptarnauti tuos pačius „chamus“...

Lietuvos laisvės kovos

Pokario kovų atgarsiai: KGB provokacijos, klastotės

Doc. dr. Regina NORKEVIČIENĖ, Vilnius

Mokslininkai, publicistai rašydami apie pokario aukas Lietuvoje gali remtis KGB archyvuose išlikusiais dokumentais, nes partizanai, neturėję sąlygų kaupti archyvų. Kai kurie jų rašyti dokumentai, patekę į saugumiečių rankas, dažnai užtraukdavo nelaimę ten minimiems asmenims, be to, galėjo būti įvairiai klastojami. Tik nedaugelis partizanų archyvų išliko ir liudija nelygią kovą. Būta joje patriotizmo, didvyriškumo, būta skaudžių klaidų, kartais nepateisinamo keršto, žiaurumo. Vertinti saugumo archyvus derėtų labai atsargiai, atsižvelgiant į galimas kitokias įvykių versijas, nes daug būta KGB provokacijų, kai nekaltų žmonių žudymu būdavo specialiai apkaltinami partizanai siekiant supriešinti kaimą su mišku, diskredituoti partizanų kovą.

Deja, dabar spaudoje remiamasi būtent tais archyvais, nes kitokių šaltinių nėra. KGB ideologinė diversija ištvirtino istorijoje. Pateikiu keletą man žinomų skaudžių pokario įvykių versijų, kurios prieštarauja KGB archyvų dokumentams.

Aldonos Kuzmaitės-Krivickienės (1924–1986) liudijimas apie 1949 m. gegužės 1-ąją Šimonyse įvykusią tragediją

Nuo 1948 m. vėlyvo rudens iki 1949-ųjų vasaros mano sesuo Aldona mokytojavo Mikierių (Šimonių vls., Kupiškio r.) pradinėje mokykloje. Šį darbą nuošaliame kaime tarp Šventosios ir Šimonių girių padėjo jai gauti giminės, kai dėl vyro arešto buvo atleista iš darbo netoli tėviškes Panevėžio rajone.

Prie pat mokyklos ošė Šimonių giria, kaimynystėje glaudėsi partizanai. Jie buvo net uždraudę vakarais dangstyti langus, kad galėtų matyti, ar namuose nėra pašalinių, ar galima užteiti. Užėidavo dažnai – įvairių reikalų būta, juo labiau kad mokytoją laikė sava – juk vyras Sibire, ji pati su mažu sūneliu ir ligone motina čia atbloškta pokario audrų.

1949 m. kovą vyko didelė trėmimų banga. Mokytoją Aldona Krivickienė su sūneliu buvo įtraukta į sąrašus. Laimei, išėjusią lankyti mokinių gretimame Plikiškių kaime sulaukė mokinių motina ir močiutė, jau žinojusios apie prasidėjusį trėmimą. Tai buvo vietinės rusės, vadintos Vankiene (Ivano žmona) ir Citkiene (Tito žmona), variusios naminuke, kurią gėrė ir miškiniai, ir skrebai, o rusų gyvenama kaimo dalis vadinta Kremliumi. Moterys nusiuntė vaikus stebėti kelio į Šimonis ir į Andrioniškį. Jei pamatytų vežamą ligonę motiną su mažu berniuku, mokytoja turėtų pasiduoti, nes vieni tremtyje pražūtų. Atvažiavo sunkvežimis su trėmėjais, mokytojos nesulaukė, motinos buvo kita pavardė ir jos sąrašuose nebuvo, vieno vaikelio nepaėmė.

Šitaip „staravieres“ išgelbėjo mokytoją.

Greitai po to apylinkė sukrėtė kraupus įvykis Šimonyse. Į klubo salę, kur vyko šokiai gegužės 1–2 naktį, įmesta bomba. Žuvo vienas kitas komjaunuolis ir būrys Šimonių jaunimo, net vaikų – paauglių, išlinkusių į salę pažiūrėti šokių. Žmonės atvirai kalbėjo matę bėgančius vietinius tarybų valdžios pakalikus, imetusius sprogmenį, tačiau buvo priversti tylėti, nes oficiali versija – miškinų darbas. Mokytoja Aldona Krivickienė tomis dienomis susitiko partizanų vadą Starkų-Montę, kuris dėl įvykio labai sielojosi ir sakė, kad tai saugumo darbas siekiant supriešinti kaimą su mišku. Iš tikrųjų – artimiausiais mėnesiais prasidėjo įvairios provokacijos, išdavystės, sunaikinusios didžiąją dalį Šimonių girios partizanų, pražudžiusios ir patį Starkų-Montę.

1949 m. vasarą mokytoja Aldona Kuzmaitė-Krivickienė iš Mikierių mokyklos buvo atleista. Tą vienintelę 1949 metų vasarą ir man – abiturientei – teko praleisti Mikieriuose, susipažinti su kai kuriais žmonėmis, išgirsti įvairių istorijų, susitikti ir su miško broliais. Vėlyvą rudenį sesuo Aldona per gerus draugus prisiglaudė Klaipėdos krašte, dirbo to krašto mokyklose. Ryšiai su Šimonių nutruko. 1986 m. sesuo mirė. Mano ir kitų artimųjų atmintyje liko tik liūdnas pasakojimas apie kraupią provokaciją.

2011 m. pavasarį per Velykas sulaukėme viešniū šimoniečių, garbaus amžiaus moterų. Prisiminėm senus laikus, pokari. Papasakojau iš sesers girdėtą versiją apie Šimonyse įvykusį klubo sprogdinimą. Šimonietėms tai buvo žinoma – net pažįstančios tuos tarybinio saugumo inspiruotus žmogžudžius, įvykdžiusius kraupią provokaciją. Vienas nesenai miręs, bet yra gyvų, gyvena jų giminaičiai. Paprasčiau įvykių paliudyti, aprašyti. Atsisakė.

Perskaičiau įdomų Aro Lukšo straipsnį „**Partizanai nuo Šventosios krantų**“ („Lietuvos žinios“, 2011 10 28). Jame, žinoma, remiamasi tarybinių laikų archyvo dokumentais. Dar kartą telefonu šimoniečių paprašiau pateikti tragedijos versiją. Ir vėl atsisakė: bijo – ką reiškia žmogžudžiams ar jų palikuonims pakišti degtuką, tamsioje gatvelėje patykoti garbaus amžiaus moterį?

Vartau P. Masilionio sudarytą leidinį „**Partizanų teroro aukų atminimo knyga**“ (V., 2011). Įvardyti vienuolikmečiai, šešiolikmečiai, septyniolikmečiai Šimonių vaikai, jaunuoliai ir tik vienas trečią dešimtį pradėję komsorgas. Baisi kraujo dėmė Šimonių girių partizanams. Saugumo sugalvota labai gudriai ir labai žvėriškai, o paskutiniai šimoniečiai, galintys paneigti oficialią versiją – jau

prie ribos, tačiau kalbėti bijo.

Kęstučio Kuzmos (g. 1928 m.) liudijimas apie Ūtos kaime (Panevėžio r.) nužudytą Steponą Bučiūną ir jo žmoną

Vieną kraupią pokario metų istoriją Kęstutis Kuzma išgirdo iš mūsų šeimos draugės, labai taurios moters Alfonsos Bučiūnaitės, gimusios Ūtos kaime apie 1915–1917-uosius, mirusios Panevėžyje 1987 metais. Galbūt tą istoriją galėtų papildyti, padėti atstatyti teisybę likę gyvi kaimynai, giminės, kilę iš Ūtos.

Gyveno kaime mažamečio valstiečio Stepono Bučiūno šeima. Bučiūnai, kaip ir nemaža dalis Ūtos gyventojų, buvo kairiųjų pažiūrų. Pokario metais S. Bučiūnas, turėdamas mažų vaikų ir vengdamas armijos, įstojo į vadinamųjų „istrebitelių“ būrį. Pamatęs pokario gyvenimo realybę, tremiamus nekaltus žmones, S. Bučiūnas, nuėjęs į valsčių, šautuvą grąžino ir atsisakė jam siūlomos veiklos. Po kurio laiko, naktį atėję žudikai išsivedė Steponą Bučiūną ir nušovė. Žmona skubiai pranešė Piniavos pašto agentūroje dirbusiai vyro seseriai Alfonsai Bučiūnaitei, ši paskambino saugumo darbuotojams ir paprašė pagalbos. Kvietieji atvyko tik kitos dienos popietę (Ūtos kaimas – 5–6 km nuo Panevėžio, prie didelio plento). Našlė Bučiūnienė tarp tariamų pagalbininkų atpažino du savo vyro žudikus, kurie miškinį vardu nušovė jos vyrą ir juos nurodė saugumiečiams. Veltui. Steponas Bučiūnas buvo laidojamas senosiose Panevėžio kapinėse iškilmingai, kaip miškinio auka. Sesuo Alfonsa prie jo kapo pasakė: „Amžina gėda tavo žudikams“. Apylinkėje sklido kalbos apie tikruosius žudikus.

Naktį po S. Bučiūno laidotuvių tariamoji pagalba – saugumo kariuomenės būrys, iš vakaro girtavęs Stanionių kaime, atvažiavo į Ūtą. Atėjęs į Bučiūnų sodybą karininkas per langą nušovė našlę Bučiūnienę. Po to, atvykęs į greta esantį Piniavos valsčių, rusiškai pareiškė: „Маленькое несчастье – пристрелили жену Бучюнаса“; – tarsi būtų įvykusį klaidą.

Apie šios – antrosios – žmogžudystės aplinkybes papasakojo kaimynė senutė, kurią, bijodama po laidotuvių su vaikais viena nakvoti, buvo pasikvietusi Bučiūnienė. Išgirdusi, kad po kiemą kažkas vaikšto, Bučiūnienė priėjo prie langų. Čia ji ir buvo nušauta. Senutė seseriai Alfonsai papasakojo, jog tai padaręs rusų karininkas.

Kas tas karininkas, kokio dalinio, be abejo, kaime niekas nežinojo. Taigi ir Bučiūnienės žudikas liko nežinomas. Našlė Bučiūnienė buvo palaidota šalia vyro, taip pat viešai skelbiant, kad tai dar vienas kruvinas miškinio darbas. Tokios oficialios versijos niekas nedrįso paneigti ar jai prieštarauti. Tylėjo

ir Alfonsa Bučiūnaitė, nes bijojo sulaukti tokio pat likimo, o tada nebūtų kam auginti našlaičių vaikų.

Bėgo metai, keitėsi gyvenimas, išaiškėjo anksčiau tik nujaučiama brolio ir jo žmonos nužudymo paslaptis – Stepono Bučiūno žudikai – „liaudies gynėjai“ (kaip rašyti tuos žodžius be kabučių!). Praėjus dešimtmečiams, jie vaikščiojo pasipuošę medaliais Panevėžio gatvėmis, kaip garbingi veteranai sėdėjo šventiniuose prezidiumuose. Alfonsa Bučiūnaitė juos sutikdavo, matydavo, nubraukdavo asaras, bet tylėdavo, ir šią paslaptį nusinešė į kapus. Sūnums, suaugusiems vyrams, konkrečių pavardžių pasakyti nenorėjo – kad neprisišauktų naujos nelaimės: jie, užaugę našlaičiais, galėjo nesuvaldyti žodžio ar pakelti ranką prieš tikruosius tėvo žudikus.

Ir šiuo atveju norėta diskredituoti „miškininius“, nuteikti prieš juos gyventojus. KGB dokumentuose šis nusikaltimas, įvykdytas 1945 m. rudenį, priskiriamas „Lampeo“ būriui, apie kurį apylinkėje niekas nebuvo girdėjęs. Panašių saugumo klastočių būta ne tik mūsų apylinkėse.

Kai kurias klastotes, galbūt norėdami geriau prisitaikyti prie konjunktūros, paskleidė ir žinomi rašytojai. Antai Šimonių apylinkėse žmonės žinojo, jog žuvusių partizanų Karvelyčių besislapstancią motiną Šimonių girių pakraštyje pagavę skrebai, nusivedę į mišką siaubingai sumušė. Kaimynų parnešta į sodybą, neatgavusi sąmonės, moteris mirė. Rašytojas teigė: „... žmonės pašnibždom kalbėjo, kad užmušė ją vienas iš žentų (partizanas – R.N.), nežinia nė katras ir nežinia už ką.“

Žmonės matė, žmonės atpažino: būtent skrebai atkeršijo motinai. Antrajame šios knygos leidime, jau nepriklausomoje Lietuvoje – konjunktūra kita. Autorius įžangoje rašo, jog anksčiau galėjęs pasakyti „pusę tiesos“. Taigi apie Karvelienę dabar rašoma, jog „ją skrebai užmušė mirtinai“³. Ką gi – konjunktūra pasikeitė, rašytojas vikriai prie jos prisitaikė, prasilenkdamas netgi su elementaria logika.

Literatūra:

1 Aukštaitijos partizanų prisiminimai, II d., 2 kn., p. 128.

2 Drilinga A. Žmonės prie vieškelio. V., 1986, p. 73.

3 Aš juos mylėjau. V., 2005, p. 61.

Gintautas EREMINAS, Vilnius

Nuo 9 tūkstantmečio prieš Kristų dabartinėje Latvijos teritorijoje gyveno paleolito Svidrų ir Pabaltijo Madleno kultūros gentys. 7 tūkst. prieš Kristų jas pakeitė mezolito Kundos kultūros, vėliau – neolito Narvos kultūros gentys. Šias 3 tūkst. prieš Kristų viduryje pradėjo asimiliuoti nuo Uralo atsikėlę finougrai (duobelinės-šukinės keramikos kultūros žmonės). 3 tūkst. pabaigoje–2 tūkst. prieš Kristų apsigyveno indoeuropiečių baltų protėviai (virvelinės keramikos kultūros žmonės). Pirmaisiais amžiais po Kristaus dabartinėje Latvijos teritorijoje gyveno baltų gentys kuršiai, žiemgaliai ir sėliai (latgaliai, manoma, atsikėlė IV–V a. iš Dnepro aukštupio), t. p. finougrų lyvių gentis.

Veikiausiai jau VI–VII a. dabartinę Latvijos Baltijos pakrantę bei Padauguvį puldinėjo Skandinavijos vikingai. Pasak Adomo Brėmeniečio, XI a. čia veikė danų misionieriai. XI–XII a. rusų kunigaikštystės priverstė Latvijos rytinės dalies gyventojus mokėti duoklę. Plito, bet neišvirtino stačiatikybė. Keli valsčiai ir kaimai sudarė vadinamąją pilies sritį (Latvijos teritorijoje buvo 250–300 pilies sričių), kelios pilies sritys – žemė. XII–XIII a. Kuršę jų susidarė 8, Žiemgaloje – 6, Latgaloje – 4 (Jersika, Koknesės kunigaikštystė ir kt.). Lyvių (jų kultūra suklestėjo X–XI a.) teritorijoje susiklostė 4 sritys (Dauguvos, Gaujos apylinkių, Metsepolės ir Idumėjos).

Vokiečių ekspansija

Nuo ~1170 metų Dauguva į dabartinę Latvijos teritoriją atkeldavo vokiečių pirklių (iš Gotlando, vėliau iš Liubeko ir Bremeno), kartu su jais – misionierių. ~1180 metus pas Dauguvos lyvius atvyko Augustinų ordino vienuolis Meinardas. 1186 metais jis paskirtas pirmuoju Ikškilės vyskupu. Meinardo įpėdinis (nuo 1196 metų) Bertoldas, siekdamas priversti lyvius krikštytis, 1198 metais pasikvietė kryžininkų, bet žuvo mūšyje su lyviais prie Rygos. 1199 metais trečiuoju Livonijos vyskupu buvo paskirtas Albertas. Šis pakvietus lyvių vyresniusius įkalino, priverstė duoti 30 kilmingų jaunuolių įkaitais ir išskirti žemės Rygos miestui (įk. 1201 metais) statyti. 1202 metias įkūrė Kalavijuočių ordiną, turėjusį tapti nuolatine karine jėga. 1206 metias Salaspilio lyviai sukilo prieš vokiečius, bet buvo sumušti; užimta Turaidos pilis. 1208 metias kalavijuočiai užėmė Sėlpilį, 1209 – Koknesę ir Jersiką. Jersikos kunigaikštis Visvaldis tapo vyskupo Alberto vasalu ir dalį savo kunigaikštystės atgavo kaip leną. 1212 metais įvyko latgalių ir lyvių Autines sukilimas prieš Alberto ir Kalavijuočių ordino valdžią. 1224 metais vyskupas ir ordinas pasidalijo Talavos ir Atzelės žemes. 1210 metais kuršiai sumušė kalavijuočių laivyną prie Gotlando, paskui puolė Rygą. 1219–1220 metais Alberto kariuomenė užėmė Mežuotnę. 1230 metais į Livoniją atvykęs popiežiaus legatas Baldvinas Alnietis siekė sukurti popiežiui tiesiogiai pavaldžią bažnytinę valstybę. 1230–1231 metais jis sudarė taikos sutartį su Šiaurės Kuršo sritimis. Balduino Alniečio taiki misija sukėlė kalavijuočių pasipriešinimą ir jis buvo priverstas išvykti iš Livonijos. 1236 metais lietuviai Saulės mūšyje sumušė Kalavijuočių ordiną, beveik visus išsigelbėjusius riterius sunaikino žiemgaliai. Kalavijuočių ordino likučiai 1237 metais tapo Vokiečių ordino lenu – Livonijos ordinu.

Po Saulės mūšio kuršiai išsižadėjo krikščionybės. XIII a. 5 dešimtmetyje prasidėjo kova dėl Kuršo, vėliau dėl Žiemgalos. 1260 metais Livonijos ordinas buvo sumuštas Durbės mūšyje, bet 1267 metais kuršiai, 1272 žiemgaliai buvo priversti sudaryti taiką ir paklusti ordinui. XIII a. 7 dešimtmetyje į Livonijos ordino valdžią pateko pietryčių

Latgala. 1274 metais nuslopinus Didįjį prūsų sukilimą atsilaisvino Vokiečių ordino pagrindinės pajėgos, bet žiemgalius galutinai pavergti pavyko tik 1290 metais, kai buvo sugriauta Sidabrės pilis.

Livonijos konfederacija

Livonijos ordino užkariautos žemės buvo pavadintos Livonija. Čia gyvavo kelios tarpusavyje susijusios valstybės: Livonijos ordinas, Rygos arkivyskupija, Kuršo vyskupija, Tartu ir Saaremos-Läänemos vyskupijos. Kova dėl vyravimo Livonijoje (didžiausią įtaką turėjo Livonijos ordinas) dažnai virsdavo ginkluotais konfliktais (pavyzdžiui, 1297–1330 metais Livonijos ordinas kariavo su Ryga ir Rygos arkivyskupu), į kuriuos XIII a. pabaigoje–XV a. pradžioje dažnai įsikišdavo LDK didieji kunigaikščiai. Savo interesų turėjo Livonijos miestai (Ryga, Talinas, Tartu ir kt.), kurių daugelis buvo Hanzos nariai. Išlaikyti politinę pusiausvyrą padėjo apie 1420 metus sukurta parlamentinio atstovavimo institucija – landtagas. Jame buvo atstovaujama Livonijos ordinui, vyskupams, miestams ir ordino vasalams. Prie ordino vasalų buvo priskiriama ir dalis vietos gyventojų (Kuršo kilmingieji ir kt.). Iki XV a. pabaigos valstiečiai išliko laisvi. XVI a. Livonijoje ištvirtinus reformacijai jos katalikiškų valstybių pavaldiniai tapo protestantais. Livonijos užsienio politikai XIII a.–XV pradžioje buvo būdingi nuolatiniai Livonijos ordino kariniai konfliktai su LDK, nuo XV a. blogėjo santykiai su Rusija.

Naujieji laikai

1558–1583 metais Livonija (nuo 1561 metų ir LDK, Lenkija, Švedija) kariavo su Rusija. Livonijos konfederacija, neįstengusi rimtai pasipriešinti Rusijos kariuomenei, žlugo. 1561 metais Šiaurės Estija pasidavė Švedijai. 1561 metų lapkritį paskutinis Livonijos ordino magistras Gotthardas Kettleris pripažino save Žygimanto Augusto vasalu. Livonijos žemės Dauguvos dešiniasijame krante (ten buvo sukurta Uždauguvio kunigaikštystė) atiteko LDK, nuo 1569 metų Abiejų Tautų Respublikai, į pietus nuo Dauguvos buvo sukurta Kuršo kunigaikštystė, jos pirmuoju kunigaikščiu tapo Gotthardas Kettleris. Kuršo vyskupija atiteko Danijai, o 1585 metais ją nupirko Abiejų Tautų Respublika (1617 metais čia sudaryta autonominė Piltenės sritis pavaldi Lenkijos karaliui). Abiejų Tautų Respublikos valdovai rėmė kontrreformaciją. Tiek reformacija, tiek kontrreformacija skatino pirmųjų latvių knygų leidybą.

Per 1600–1629 metų Abiejų Tautų Respublikos–Švedijos karą Švedijos kariuomenė 1621 metais užėmė Rygą, vėliau dalį Žiemgalos ir Latgalos. Pagal karą baigusias 1629 metų Altmarko paliaubas, senovės Latgalos vakarinė dalis (Vidžemė) atiteko švedams, rytinė dalis (Latgala arba Infliantai) – Abiejų Tautų Respublikai; tokį padalijimą patvirtino ir 1655–1560 metų Šiaurės karą baigusio Olyvos taika. Vidžemėje buvo įvykdyta pažangių reformų: įsteigta provincijos aukščiausiasis teismas – pilies teismas (į jį su skundais galėjo kreiptis ir valstiečiai), paštas, mokyklų valstiečių vaikams; Švedijos vyriausybei remiant į latvių kalbą išversta ir išspausdinta Biblija. Siekdamas sustiprinti karaliaus valdžią Švedijos vyriausybė 1680 metais Vidžemėje pradėjo dvarų redukciją – valstybei atiteko 5/6 dvarų. Šias reformas nutraukė 1700–1721 metų Šiaurės karas. 1710–1711 metais visa Latvija labai nukentėjo nuo maro epidemijos.

Rusijos valdymas

1710 metais Rusijos kariuomenei užėmus Rygą Vidžemė buvo prijungta prie Rusijos (tai patvirtino 1721 metų Nystado taika). 1772 metais, po Abiejų Tautų Respublikos I padalijimo, Rusijai atiteko Latgala. Po Abiejų Tautų Respublikos III padalijimo (1795 metais) Rusijos ir bajorijos spaudžiamas Kuršo kunigaikštis atsisakė sosto, kunigaikštystė buvo prijungta prie Rusijos ir pervarkyta į

Latvijos žemėlapis

Aizputes pils

Kuršo guberniją; taip XVIII a. visa Latvijos teritorija atiteko Rusijos imperijai. Jos valdymo laikotarpiu Vidžemėje išliko vokiečių bajorų privilegijos (vadinamoji Pabaltijo ypatingoji tvarka). Labai pablogėjo valstiečių teisinė padėtis – jie kartu su savo turto buvo laikomi dvarininkų nuosavybe. Sustiprėjo latvių kova dėl savo teisių; ją skatino nuo 1729 metų Vidžemėje plitęs vadinamasis parapijų judėjimas, kurio humanistinės idėjos darė įtaką valstiečiams ir kai kuriems dvarininkams. Didelę reikšmę tautinės savimonės formavimuisi turėjo Rygos vadinamųjų laisvųjų latvių (J. Šteinhauertas ir kt.) veikla. Visuomenei įtakos turėjo vokiečių švietėjai J. G. Eisenas, H. J. von Jannau, G. H. Merkelis.

Valstiečių bruzdėjimai, ypač 1802 metų Kaugurų neramumai, išryškino žemės ūkio reformos būtinybę. Dvarininkų savivalę šiek tiek suvaržė 1804 metų Vidžemės valstiečių įstatymas. 1817 metais Kuršo ir 1819 Vidžemės gubernijose buvo panaikinta baudžiava (Latgaloje – 1861 metais), bet žemė liko dvarininkų nuosavybe, ją valstiečiams teko nuomoti. 1861 metais jiems leista žemę išsipirkti. 1866 metais ėmė veikti valsčių savivaldybės. Turtėjant ūkininkams didėjo latvių raštingumas ir išsilavinimas, sparčiai plėtojosi nacionalinė spauda (nuo 1822 metų leistas laikraštis *Latviešu Avīzes*, 1862–1865 metais – savaitraštis *Peterburgas Avīzes*), kultūra ir menas (tuo rūpinosi 1868 įkurta Rygos latvių draugija; nuo 1873 metų rengtos Latvijos dainų šventės). XIX a. 6 dešimtmetyje prasidėjo jaunatlatvių judėji-

mas, kuris iškėlė Latvijos autonomijos idėją. XIX a. 2 pusėje buvo įgyvendinta keletas reformų (1877 metais miestų savivaldybių, 1899 – teismo, mokyklų), kurios apribojo vokiečių privilegijas, bet sustiprino Latvijos rusinimą.

Nuo XIX a. 2 pusės sparčiai plėtota Latvijos pramonė. 1890–1900 metais Rygoje pramonės darbininkų padaugėjo nuo 16 tūkst. iki 47 (1914 – >87 000). Dėl palyginti didesnio išsilavinimo tarp latvių darbininkų greitai plito socialdemokratų idėjos, jas XIX a. 10 dešimtmetyje populiarino Naujoji srovė, vėliau Latvijos socialdemokratų darbininkų partija ir kitos organizacijos. Per 1905 metų revoliuciją buvo pirmą kartą pareikšta tautos valia spresti socialinius ir tautinius klausimus. 1905 metų spalį–gruodį Latvijos kaimuose buvo įkurta valsčių vykdomųjų komitetų, miestuose vyko visuotiniai politiniai streikai, Rūjiejnoje, Salduje, Tukume, talsuose, Vecauceje – ginkluoti sukilimai, kuriuos 1905 metų gruodį numalšino Rusijos baudžiamosios rinktinės. Nuo represijų labai nukentėjo mokytojai.

Per Pirmąjį pasaulinį karą 1915 metais Kuršą ir Žiemgalą okupavo Vokietijos kariuomenė. 1915 metų rugpjūtį Rusijos kariuomenėje pradėti komplektuoti latvių šaulių kariniai daliniai. 1917 metų rugpjūtį Vokietijos kariuomenė užėmė Rygą (kitą Latvijos dalį valdė latvių šaulių vykdomasis komitetas), 1918 metų vasarį – visą Latviją.

Nuotraukos iš veikalo „Latvijas pils“ IV

Tęsinys kitame numeryje

Kelionės įspūdžiai iš Liublino

Tomaš BOŻEROCKI, Vilnius

Jogaila klaupantis priešais Kristų

Šią vasarą su savo draugais keliavome per Sudetų kalnyną, o grįžtant namo aplankėme Liublino miestą. Liublinas Lietuvos istorijoje užima neeilinę vietą. Tai niekada nebuvo LDK miestas, bet čia vykęs 1569 m. seimas kardinaliai pakeitė LDK valstybingumo raidą, buvo pasirašyta LDK ir Lenkijos karalystės federacinė unija, kuri skelbė, kad yra sukurama bendra valstybė – Abiejų Tautų Respublika. Nors unijos aktai nustatė bendras LDK ir Lenkijai tokias institucijas kaip seimą ir karalių, bet abi šios valstybės išsaugojo tam tikrą savarankiškumą. Šiame straipsnyje nenagrinėsiu unijos peripetijų, norėčiau jame pasidalinti, su skaitytojais, savo įspūdžiais apie Liubliną ir miesto pilį.

Šioje vietoje kur yra dabartinio Liublino senamiestis XII a. valdant Kazimierui Teisingajam (1177-1194 m.) ant kalvos buvo įkurta gyvenvietė, kurią saugojo medinė gynybinė siena. XIII a. pradžioje atsirado mūrinis bokštas (donžonas), šis bokštas ir iki šiandien išliko (tai yra vertingas romaninės architektūros paminklas). Kai Lenkiją pradėjo valdyti Kazimieras Didysis (1333-1370 m.) jis pradėjo keisti medinės pilies mūrinius. Reformą neaplenkė ir Liublino, tuo metu ne tik buvo pastatyta mūrinė pilis, bet ir pilies koplyčia, kuri buvo pašventinta Šv. Trejybės vardu.

Reikėtų pažymėti, kad miestas ir pilis buvo įsikūrę prie taip vadinamo „Karališkojo kelio“, kuris jungė Krokuvą su Vilniumi. 1520 m. Žygimantas Senasis pradėjo renovuoti pilį, kad joje galėtų apsistoti karaliaus ir kad būtų galima priimti kitų valstybių atstovus. Remontą vykdė italų meistras Bartolomiejus Berecci, kuris, kaip manoma, atvyko karalienės Bonos kvietimu. Pilis buvo atnaujinta ir joje veikė net vandentiekio sistema, kurios liekanos buvo rastos 1973 m. Prie pilies atnaujinimo prisidėjo Liublino seniūnai Stanislovas ir Jonas Tenčinskiai (Stanisław i Jan Tęczyński). Jų iniciatyva pilyje atsirado antras aukštas, kuris buvo skirtas karaliui ir jo svečiams. Kaip jau ir minėjau, 1569 m. čia vyko Liublino seimas ir čia buvo pasirašytas unijos aktas. Vladislovas Vaza irgi restauravo pilį, o 1649/51 m. vykstant karams su kazokais, tai buvo viena iš pagrindinių Lenkijos karinių bazių, bet per „Didįjį tvaną“ 1655/57 m. pilis buvo beveik visiškai sunaikinta, išliko tik XIII a. bokštas ir pilies koplyčia. XVIII a. Jokubas Zamoiskis dar bandė gelbėti pilį, bet po III Respublikos padalijimo visi darbai buvo sustabdyti.

1824/26 m. buvo pradėti remonto darbai, kuriems vadovavo architektas Stompfas. Pilis buvo perstatyta neogotikiniu stiliumi ir čia buvo įkurtas kongresinės Lenkijos karalystės kalėjimas. Nuo 1831 iki 1915 m. tai buvo carinis kalėjimas, kuriame buvo laikomi sukilimų dalyviai. Laikotarpyje nuo 1918 iki 1939 m. čia buvo laikomi ne tik nusikaltėliai, bet ir komunistai. Antro pasaulinio karo metu čia buvo įrengtas nacių

kalėjimas, kuriame kalėjo pasipriešinimo judėjimo dalyviai, o naciams traukiantis 1944 m. liepos 22 d. jie iššaudė 300 kalinių. Nuo 1944 iki 1954 m. čia veikė saugumo tarnybos kalėjimas. 1954 m. uždarius kalėjimą, pastatas buvo perduotas miestui, įvykdžius remonto darbus 1957 m. jis tapo Liublino miesto muziejumi, kuriame yra išlikę XV a. pradžios bizantinio stiliaus freskos.

Šv. Trejybės bažnyčia, labiau žinoma kaip pilies koplyčia, yra vienas iš žymiausių ne tik Lenkijoje, bet ir Europoje viduramžių architektūros paminklų. Ji unikali dėl savo gotikinės architektūros, kuri yra suderinta su bizantinio stiliaus sienine tapyba. Koplyčia buvo ištapyta freskomis Lenkijos karaliaus Vladislovo Jogailos užsakyta. Pagal Dlugošą, Jogaila labiau už vakarietišką vertino rytų meno stilių, todėl savo miegamąjį Vavelio pilyje ir dar daug kitų bažnyčių liepė išpuošti bizantine tapyba, bet iki mūsų dienų geriausiai išliko Liublino pilies koplyčios freskos, kurias tapė meistras Andžėjus. Yra išlikęs freskų fundacinis užrašas, kuris skelbia, kad freskos užbaigtos tapyti 1418 m. Šv. Lauryno diena (rugpjūčio 10 d.). Freskos puikiai išliko ne tik todėl, kad koplyčia amžiams bėgant nebuvo nuniokota karu, bet ir todėl, kad XIX a. pradžioje kažkas nutarė jog freskos yra nebeįdomios ir jas uždengė storu tinko sluoksniu. 1897 m. freskas atrado tapytojas Juzefas Smolinskis (Józef Smoliński). Tais metais ir prasidėjo jų konservacija, kuri užsitęsė iki 1997 m. Koplyčios freskos iliustruoja pagrindines tikėjimo tiesas.

Freskos puošia koplyčią nuo apačios iki pat skliautų, kuriuose pagal bizantinį ikonografinį kanoną yra nutapyti angelų atvaizdai. Koplyčios apsidės skliaute, apsuptas angelų yra nutapytas *Kristus Majestote*, o po Pasaulio Karaliaus kojomis yra nutapytas Jogailaičių herbas. Viršutinėje navos ir apsidės dalyje yra pavaizduoti momentai iš Kristaus ir Marijaus gyvenimo. Šios scenos atitinka didžiausias Rytų Bažnyčios liturgines šventes, tarp jų yra ir Švenčiausioji Trejybė. Visą šią tapybą papildė hagiografiniai ir Senojo Testamento elementai. Koplyčios sieninėje tapyboje garbingą vietą užima ir paties fundatoriaus atvaizdas, kuris, be karališkųjų valdžios regalijų stovi ant kelių priešais Jėzų Kristų, o jį užtaria Marija ir Šv. Mikalojus.

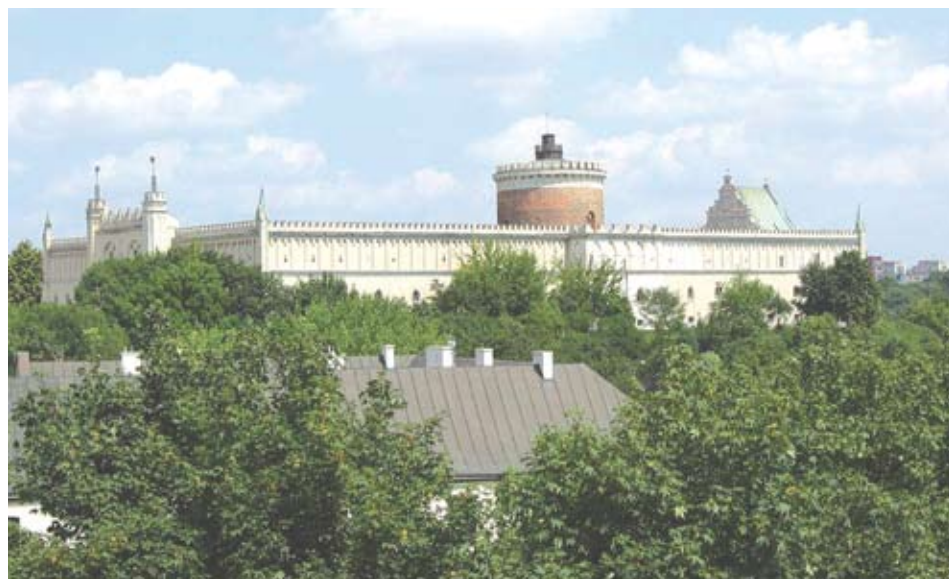
Derėtų pridurti, kad Liublino miestas, kuriame kažkada tai persipindavo rytų ir vakarų kultūros tęsia savo daugiakultūrinę tradiciją ir kiekvienais metais rugpjūčio viduryje rengia Jogailaičių mugę, į kurią suvažiuoja amatininkai ne tik iš visų Lenkijos regionų, bet ir iš Lietuvos, Baltarusijos, Ukrainos, Rusijos, Čekijos, Slovakijos ir Vengrijos. Mugės metu amatininkai ne tik pardavinėja savo dirbinius, bet ir yra rengiami įvairūs muzikiniai koncertai, kuriuose savo tautinius kūrinius atlieka visų šalių dalyvių muzikiniai ansambliai.

Koplyčios apsidė

Kristus Majestote ir Jogailaičių herbas

Dabartinis Liublino pilies vaizdas nuo Faros aikštės

Patriotas ir krikščioniškų idealų puoselėtojas bei skleidėjas doc. dr. Edvardas Kriščiūnas

1954 08 07–2011 12 27

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius

Doc. dr. Edvardą Kriščiūną pažinojau nuo pat pirmųjų jo darbo Vilniaus universitete metų. Tačiau labiau bendrauti pradėjome tik 2005 metais, rengiant renginius prel. Mykolo Krupavičiaus atminimui, į kuriuos pakviestas Edvardas mielai įsijungė. Daugiau šešetą metų trukusi bendrystė šio straipsnio autorei buvo įvairiapusiškai svarbi: Edvardas tapo ne vieno straipsnio recenzentu, konsultantu rašant monografijas, patarėju organizuojant renginius, guodėju netektyse, dvasiniu stiprintoju nusivylimuose, pagarbos ir meilės savo šeimai pavyzdžiu. Jo žinių gausa, dėmesys kiekvienam, nuoširdi šypsena, gilus tikėjimas, tvirtos krikščioniškos nuostatos, drąsa liudijant savo įsitikinimus kėlė didžiulę Edvardą pažinojusių pagarbą. Nors smulkesnių gyvenimo detalių buvo sunku iš jo „išpešti“, tačiau prie kavos puodelio kartkartėmis kai ką prasitardavo – pasidžiaugdavo savo šeima, kurią labai mylėjo.

Doc. dr. Edvardas Kriščiūnas gimė Naujamiestyje (Panevėžio raj.) Bronės Norvaišaitės (1921 04 24–2011 07 27) ir Boleslovo Kriščiūno (1912 08 30–1972 12 19) šeimoje. Abu tėvai, kaip specialistai dirbo pieninėje. Edvardas buvo trečias vaikas šeimoje – vyriausias brolis Albinas (gimęs 1950 m. gruodžio 7 d.), sesuo Alma (Balaišienė, gimusi 1952 m. kovo 4 d.). Neilgai šeima gyveno Naujamiestyje. Iš Aukštaitijos išsikėlė į Žemaitiją (Darbėnai, Kretingos raj.), o apie 1959 metus į Kuršėnus. Čia buvo Bronės Norvaišaitės tėviškes namai. Edvardo sesuo Alma Balaišienė kalba, kad Edvardas paveldėjo kietą žemaitišką savo mamos charakterį: viską darai pats, visiems padėdamas, nesiskusdamas. Be to, mamos buvo labai gražus raštas, taisyklinga kalba.

1972 m. Edvardas, baigęs Kuršėnų vidurinę mokyklą, įstojo į Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą ir jį, 1977 m. baigęs, buvo paliktas čia dirbti. 1977–1979 m. – E. Kriščiūnas Vilniaus universiteto dėstytojas.

Pirmųjų metų dėstytojas, skaitydamas kursą paskutinio kurso ekonomistams, atkreipė dėmesį į dvasinę, darbščią, protingą ir žavią studentę Teresę Verikaitę. Tas dėmesys greitai virto didele meile, meile visam gyvenimui. Teresė buvo kilusi iš Molėtų rajono, tačiau tuomet jau gyveno Vilniaus priemiestyje Baltupių kaime. Tėtis – Povilas Verikas (1922–1993), kartu su sesers vyru 1959 m. priemiestyje nusipirko namą ir 1960 m. pavasarį Verikų šeima (Povilas, vienintelė dukra Teresė ir motina Janina Brazytė, gim. 1929 m.) apsigyveno vienoje nusipirktų namo pusėje. Teresė prisimena būrius maldininkų, atvykdanusių į Kalvarijas. Baltupių kaimo žmonės atvykėlius apnakvindindavo, atsirado ir vedlių, kurie vesdavo juos Kryžiaus keliu. Jų namuose irgi nakvodavo maldininkai. Deja, 1962 m. Kryžiaus keliai sovietų buvo išgriauti, išsprogdinti...

Būsimoji ekonomistė Teresė 1978 m. susipažinusi su Edvardu Kriščiūnu, po metų draugystės susituokė. Baigusią universitetą, jauną specialistę paskyrė dirbti ekonomiste į Metalų produkcijos realizavimo valdybą, kuri buvo įsikūrusi Aukštuosiuose Paneriuose (nuo namų iki darbo reikėdavo važiuoti pusantros valandos). 1979 m. gruodžio 11 d. gimė dukra Milda, tad Teresė ieškojo darbo arčiau namų ir 1980–1987 m. dirbo Kino filmų nuomojimo kontoroje (Reklamos skyriaus redaktore).

Edvardas 1979–1983 m. –Lietuvos filosofijos, sociologijos ir teisės instituto aspirantas, 1984 m. Kūčių dienoje apsigynė filosofijos mokslų kandidato disertaciją. Disertacijos gynimas, kaip prisimena Teresė, buvo sunkus, jau manyta, kad balsavimas bus neigiamas, mat buvo keletas tezių nevisai tinkamų tuometinei marksistinei sampratai ir vienas iš oponentų dėl to disertantą labai kritikavo...

Tuo metu 1983 m. rugšėjo 10 d. gimė

2007 m. kovo 29 d. knygos „Prelatas Mykolas Krupavičius“ pristatymas signatarų namuose. Knygos sudarytojai: doc. dr. Edvardas Kriščiūnas (kairėje) ir dr. Aldona Vasiliauskiene

antra dukra Jolanta, 1985 m. vasario 11 d, sūnus, kurį partizano Juozo Lukšos atminimui pavadino Daumantu.

1985-ieji metai Kriščiūnų gyvenime svarbūs dvasinei brandai – patys subrandinę tikėjimą, surado jį kaip vertybę, kaip Aukščiausiojo malonę, duotybę ir 1985 m. priėmė Santuokos sakramentą. Juos sutuokė t. Stanislovas (Algirdas Mykolas Dobrovolskis) OFM Cap (1918 09 29–1944 03 25–2005 06 23).

Apsigynęs disertaciją Edvardas vyr. dėstytojo pareigose dirbo Dailės institute (1984–1990), dėstė filosofiją. Čia, sulaukęs atgimimo ir tapęs Filosofijos katedros vedėju, panaikino ateizmo bei komunizmo disciplinas. 1989 m. atsisakius dėstyti marksizmą, E. Kriščiūnas pradėjo taikyti objektyvią humanitarinių mokslų dėstyimo programą.

Edvardas atgimimą sutiko ne kaip stebėtojas: nuo 1980 m. dalyvavo pogrindžio veikloje – platinio ir daugino tautinę bei katalikišką literatūrą (buvo atsišvietęs A. Maceinos, S. Šalkauskio ir kitų sovietų draustų mokslininkų knygas, straipsnius), iki 1987 m. buvo „Laisvės lygos“ narys, susikūrus Jaunlietuviams, tapo jų nariu – partijos „Jaunoji Lietuva“ pirmininko pavaduotoju bei Vilniaus skyriaus pirmininku (šias pareigas užėmė iki mirties), platinėdavo patikimams studentams bei bičiuliams draustą literatūrą. 1988–1991 m. aktyviai dalyvavo „Jaunosios Lietuvos“ bei Lietuvos laisvės lygos vadovo Antano Terlecko rengiamuose mitinguose bei demonstracijose. 1989 m. šešis mėnesius savo namuose slapstė vieną kareivį bėglį (dėl armijoje vyravusios „diedovščynos“ Jaunlietuvių partija liepė kareivėliams išsislapstyti), aktyviai dalyvavo karinių bilietų gražinimo akcijoje. E. Kriščiūnas buvo vienas iš tų, kurie 1989–1990 m. organizavo šaukiamojo amžiaus jaunuolių sovietinės armijos boikotą. Rinko karinius bilietus (žmonės pasirašydavo sąrašuose juos atiduodami) ir nešė į karinį komisariatą, po Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo. Vėliau jis 6 dienas badavo dėl sovietų armijos išvedimo. Teresėlė prisimena, kad vos parsivedė ir namus ir ganėtinai vargo, kol padėjo atstatyti jam įėjus.

1989 m. Teresė Kriščiūnienė pradėjo lankyti teologijos kursus ir nuo 1990 m. rugsėjo iki 2006 m. Baltupių vidurinėje mokykloje dėstė tikybą. 2006 m. išėjęs naujam įstatymui, kad tikybės mokytojai turi turėti pedagoginį išsilavinimą, darbą turėjo palikti. Važinėti studijoms į Kauną nebuvo galimybių. Nuo 1990 m. Teresė Kriščiūnienė, tapusi savo parapijos Šv. Kryžiaus Atradimo (Kalvarijų) „Carito“ pirmininke, pradėjo globoti silpnaregi berniuką iš vaikų namų. Ir dabar Mantas kasmet atvažiuoja Kūčioms. O per šias Kūčias jis liūdnei atsisveikino su Edvardu. Tas berniukas, kaip sako Teresė – Dievo dovana, su juo gražiai bendrauja vaikai. Ir jeigu anksčiau mes jam buvome reikalingi, tai dabar jis mums yra reikalingas...

1990 m. Dailės akademijos rektorius prof. Vytautas Brėdikis su kuriuo Edvardas kartu sėdėjo sąjūdžio suvažiavime,

„draugiškai“ paprašė išeiti iš akademijos. Straipsnio autorei pasiteiravus rektoriaus pavardės Edvardas labai diplomatiškai pasakė: „O kas nuo to pasikeis?! Kas labai norės sužinoti, pasižiūrės, kas tuo metu dirbo – dabar gi yra visokių galimybių! O rektorių, matyt, kažkas „prispaudė“ “ ir jis neatsilaikė!“

Dailės akademijoje Edvardas stovėjo pirmas eilėje butui gauti, tačiau išmestas nebeteko ir „eilės“. Ir daugiau jis butu nebesirūpino – gyveno žmonos tėvų isigytoje namo dalyje, tik daug vėliau, gerokai paaugus penkiems vaikams, ėmė jį remontuoti, šiek tiek plėsti... Tačiau reikia pasakyti, kad butis Edvardui visą laiką buvo antraeilis dalykas.

Priverstas palikti Dailės akademiją, dr. Edvardas Kriščiūnas 1990 metais buvo priimtas į Vilniaus Pedagoginio universiteto (VPU) Istorijos fakulteto Visuotinės istorijos katedrą (vedėjas prof. Juozas Skirius), kurioje dirbo iki mirties: lektoriumi (1990–1998), o nuo 1998 m. docentu. Dera pastebėti, kad VPU nuo 2011 m. spalio 18 d. tapo Lietuvos Edukologijos universitetu.

1990 m. birželio 16 d. gimė dukra Jūratė, o po aštuonerių metų – 1998 m. spalio 14 d. – gimė penktas kūdikis Teresės ir Edvardo Kriščiūnų šeimoje – jauniausioji dukra Margarita.

Tik sulaukus Nepriklausomybės jo pedagoginė ir visuomeninė veikla galėjo plačiau išsiskleisti. Edvardo Kriščiūno straipsnių patriotinėmis, politinėmis temomis nemažai randame periodikoje, jis dalyvauja įvairiuose renginiuose (mitinguose) kovoje dėl Lietuvos tikros Nepriklausomybės, socialinės teisybės ir krikščioniškų vertybių. Dirbdamas Vilniaus Pedagoginiame universitete stropiai ruošiasi paskaitoms: jo stalas Vilniaus universiteto Profesorių skaitykloje nuolat apkrautas literatūra: knygos, laikraščiai, žurnalai. Edvardas skaito paskaitas ne tik pagrindinėje darbovietėje, bet ir paskaitas moksleiviams „Žinijos“ draugijoje. Aktyviai įsijungia į Šv. Kryžiaus Atradimo (Kalvarijų) parapijos veiklą: tampa kelių bažnytinių tarybų nariu. Šv. Mišių metu skaito skaitinius. Būsimiesiems suuoktiniais parengia ir skaito paskaitų ciklą apie šeimą (Šeimos tikslas, Brandžios šeimos formavimas ir kt.). Šv. Kryžiaus Atradimo (Kalvarijų) bažnyčios klebonas Virginijus Česnulevičius kalba, kad Edvardas ir iš ligoninės važiuodavo skaityti paskaitas būsimiems jaunavedžiams. Pareiga ir atsakomybė jam buvo svarbiau savo sveikatos. Jis klebonui sakė: „Kai nepajėgsiu ateiti – pranešiu“.

Edvardas niekada neatsisakydavo kolegoms ir bičiuliams konsultuoti rašant mokslo darbus arba recenzuoti mokslo straipsnį. Atidžiai skaitydavo ir pateikdavo pastabų, kartais netgi gana aštrių, tačiau savo nuomonės nesistengė primesti, o kantriai ir nuoširdžiai aiškindavo, detaliai ir vaizdžiai pagrįsdamas kiekvieną pastabą. Jis buvo tautiškumo ir krikščionybės idėjoms pasišventęs žmogus, bekompromisio jų principų gynėjas.

Vilniaus pedagoginiame universitete bakalauro studijų klausytojams dėstė tokius kursus: Istorijos filosofiją; Komunizmo politinę raidą XX a. 2-oje pusėje; Stalinizmą ir jo raidą TSRS; Taikomosios istorijos konstravimą, I. šeimos istoriją. Magistrantams skaitė kursą „Lietuvos lokalinės visuomenės, II. šeimos istorija“.

Pagrindinės mokslinių tyrimų sritys buvo: Tautos išsivaduojamasis judėjimas ir nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas 1987–1991 m.; Sovietizacijos ir rusifikacijos procesai Lietuvoje 1945–1987 m.; A. Maceinos istoriosofijos tyrimas; Marksistinės filosofijos idėjos Lietuvoje XIX a. pab. – XX a. 1-oje pusėje. Parašė nemažai mokslinių bei gausybę publicistikos straipsnių. Jų rasime „Lietuvos aide“, „Kultūros baruose“ ir kt.

Edvardas Kriščiūnas buvo ir „Žinijos“ valdybos nariu, Visuomeninės kalbos tarybos prie Vilniaus miesto savivaldybės nariu. 1995 m. jis buvo išrinktas į Vilniaus miesto savivaldybės tarybą ir aktyviai dalyvavo jos darbe visą kadenciją (1995–1997).

2010 m. gruodžio 14 d. surengto mitingo prie Seimo rūmų vienas iš organizatorių. Mitingo vadovai, kaip rašyta spaudoje, nesilaikė nustatyto atstumo iki Seimo pastato, mitingo dalyviai sudegino tuometinio premjero stilizuotą atvaizdą ir pasmerkė „Lietuvos telekomo“ vadovą Tapio Paarmą.

Itin ženkli doc. dr. Edvardo Kriščiūno veikla 2005 m. įamžinant prel. Mykolo Krupavičiaus (1885 10 01–1914 06 13– 1970 12 04) atminimą. Jis skaitė pranešimus: „Krupavičius: socialinio teisingumo raiška“ Kauno kunigų seminarijoje (spalio 16 d.), „Krupavičius – lietuvių teisių gynėjas“ Kaune Šilainių Šv. Dvasios parapijos salėje (gruodžio 4 d.), kalbėjo renginiuose Ignalinos rajono gimnazijoje (spalio 24 d.), Skuodo Pranciškaus Žadeikio gimnazijoje (lapkričio 11 d.), tapo vienu iš straipsnių rinkinio „Prelatas Mykolas Krupavičius“ sudarytoju (2007 m., 320 p.). Knygoje ir E. Kriščiūno straipsnis „Mykolas Krupavičius – kovotojas už visuomeninį teisingumą ir lietuviybę“ (p. 41–61, 306).

Mykolas Krupavičius jam buvo vienu iš šiandieną sekamų lyderystės pavyzdžių. Edvardui buvo labai svarbus šios iškilios asmenybės požiūris į socialinį teisingumą ir ne tik jo idėja, bet ir elgsena. O šiuolaikinio dvasininko idealas Edvardui buvo Tėvas Stanislovas OFM Cap, kuris jį ir palaimino aktyviai krikščioniškai veiklai, tikėjimo liudijimui ne tik žodžiu, bet ir savo gyvenimo pavyzdžiu. Pirmąsyk pas šį taurų dvasininką Edvardas nuvyko apie 1982–uosius, o 1984 m. kartu nuvažiavo ir žmona. Ir nuo tada jis važiuodavo mažiausiai du kartus per metus dvasiniam augimui ir tobulėjimui. Straipsnio autorei Edvardas yra kalbėjęs apie savo trauką į tą paprastą, netgi skurdų vienuolyną, kuriame sklido nuoširdi kunigo šypsena ir visapusiškas dėmesys atvykusiam: pasidalinti su juo kukliu maistu, geru žodžiu ir norą pripildyti sielą gėrio.

Ne tik Vilniuje, bet ir kitur E. Kriščiūnas dėl savo krikščioniškų idealų, meilės ir atsakomybės Lietuvai skelbimo tapo žinomas, gerbiamas ir laukiamas. Glaudžios Edvardo sąsajos su Kupiškio. Kadangi su Kupiškio kraštu susieta straipsnio autorė, tad ir paskatino savo bičiulį patalkinti kupiškėnams. Edvardas mielai sutiko. Doc. dr. E. Kriščiūnas tapo vienu iš lokalinės istorijos monografijos „Kupiškis. Gamtos ir istorijos puslapiai“ (Kupiškis: Kupiškio etnografinis muziejus, 2009. 648 p.) recenzentu, dalyvavo 2009 m. kovo 11 d. jos pristatyme Kupiškio kultūros centre, tardamas patriotinį žodį.

E. Kriščiūnas dalyvavo Kupiškyje 2009 m. gegužės 6-ąją organizuotoje Istorijos dienoje, skirtoje paminėti Lietuvos vardo tūkstantmetį ir profesoriaus Broniaus Dundulio (1909 11 26–2000 09 01) 100-ąsias gimimo metinės. Kupiškio viešosios bibliotekos Parodų salėje buvo atidaryta paroda „Profesoriaus Broniaus Dundulio gyvenimas ir veikla“.

Renginyje dalyvavo Prancūzijos ambasadorius Lietuvos Respublikoje François Laumonier. Iš Vilniaus atvažiuavę istorikai lankėsi Kupiškio Lauryno Stukos-Gucevičiaus gimnazijoje, Kupiškio Povilo Matulionio pagrindinėje mokykloje, Subačiaus gimnazijoje, Skapiškio vidurinėje mokykloje, Noriūnų Jono Černiaus pagrindinėje mokykloje ir Salamiesčio pagrindinėje mokykloje. Skapiškio vidurinėje mokykloje doc. dr. Edvardas Kriščiūnas kartu su mgrs. kun. Andriumi Šukiu bendravo su mokytojais ir mokiniais, pasakojo apie profesorių B. Dundulį, jo mokslo darbus.

Patriotas ir krikščioniškų idealų puoselėtojas bei skleidėjas doc. dr. Edvardas Kriščiūnas

1954 08 07–2011 12 27

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius

Atkelta iš 14 p.

Kalbėjo apie būtybę žinoti savo istoriją, gerbti ir puoselėti kalbą, papročius. Ragino mylėti tėvynę, būti darbščiais, pareigingais ir atsakingais. Aptariant lankymosi mokyklose rezultatus, Edvardas referavo didelį ir nuoširdų vaikų smalsumą. Kun. A. Šukys buvo nustebintas mokslininko gebėjimu taip betarpiškai bendrauti su jaunuimu.

Dera paminėti ir E. Kriščiūno indėlį stiprinant ir plečiant ryšius su ukrainiečiais. Pirmąsyk su ukrainiečiais straipsnio autorė jį supažindino 2007 m. kovo 10 d. Tada prie Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto esančios paminklinės lentos Tarasui Ševčenkai (1814 03 09–1861 03 10) ukrainiečiai padėjo gėles, poeto žodžiais giedojo giesmes. Edvardas, supažindintas su Vilniaus ukrainiečių draugijos pirmininke Natalija Šertvytiene, Ukrainos nepaprastuoju ir Įgaliojuoju ambasadoriumi Lietuvos Respublikoje Borysu Petrovičiumi Klimčiuku, bazilijonų vienuoliu kunigu tėvu Pavlo Jachimec, kitais ukrainiečiais. Edvardas buvo nustebintas ir sužavėtas ambasadoriaus paprastumu, kuklumu ir nuoširdumu. Ambasadorius irgi apsidžiaugė bendravimu, jį pakvietė į būsimus renginius. Edvardas noriai įsijungė ir jau 2007 m. birželio 7 d. Tautinių bendrijų namuose vykusiame renginyje „Ukraina ir Lietuva: bendros istorijos puslapiai“ skaitė pranešimą (pranešimus skaitė ambasadorius B. Klimčiukas ir N. Šertvytienė). Renginyje buvo pristatytas leidinys „1429 m. Europos suvažiavimas Lucke“, parengtas T. Sadovniko, O. Biriulinos ir V. Barano (išleistas tarpininkaujant Lucko miesto merui Antonui Krivickij bei ambasadoriui Borysui Klimčiukui). Edvardas Kriščiūnas buvo kviečiamas į renginius Ukrainos ambasadoje, oficialius priėmimus Ukrainos valstybės šventės dienoje. Dalyvavo ir Vilniaus ukrainiečių draugijos renginiuose tardamas žodį, skaitydamas pranešimą ar klausydamas iš Ukrainos atvykusių menininkų pasirodymų. **Natalija Šertvytienė** kalba, kad savo betarpiškumu Edvardas labai greitai visiems ukrainiečiams tapo artimu, laukiamu bičiuliu.

O straipsnio autorei sugrįžus iš Ukrainos, mielai klausydavo pasakojimų apie ten vykusias konferencijas, kitus renginius, prisimindavo ir savo kelionę jaunystėje po Ukrainą. Ir vis tikėjosi nuvykti į Lvovą ir dalyvauti Lvovo Religijų istorijos muziejaus organizuojamose konferencijose...

Straipsnio autorei Edvardas vis patardavo nepamiršti pailsėti ir tiek daug nedirbti, gebėti rasti laiko ir sau, nepamiršti pasidžiaugti gamta, rasti laiko pažiūrėti ir į žolę, ir į medžius, ir į debesėlius – juk tai graži kasdieninė Dievo dovana kiekvienam, tad reikia ne tik pamatyti, bet ir mokėti pasidžiaugti...

Požiūris į gamtą – išskirtinis Edvardo bruožas. Jis nepaprastai mėgo mišką, upes, ežerus, keliauti po Lietuvą. Ne kartą su širdies skausmu kalbėjo, kaip mes patys tyčiojamės iš savo tokios gražios gamtos: „Važiuoji ir nori gėrėtis gamta, o tau pakely šmėžuoja ir šmėžuoja tokios baisios didžiulės reklamos – užgožiančios gamtos grožį. Vis pinigai ir pinigai...“

Keliaudavo Edvardas ir su šeima, ir su bendradarbiais prie gražių ežerų, vinguriuotų upių, istorinių vietovių. Kaip teigia viena šių kelionių dalyvė **doc. dr. Vida Kniūraitė**, jis Pedagoginio universiteto Visuotinės istorijos katedros kolegas minėtomis kelionėmis „įvedė į Lietuvą“. Meilę gamtai uždegė ir šeima. Vaikus išmokė plaukti, o pats perplaukdavo plačias upes ar ežerus, vasaros atostogų metu Palangoje toli nuplaukdavo į jūrą. Fiziškai buvo labai tvirtas: dar mažas užsiėmė boksą, vėliau sambo ir dziudo. Studijuodamas Edvardas tapo sambo dziudo daugkartinių varžybų dalyviu ir prizinininku (treniravosi pas tuometinį Vilniaus universiteto prarektorių Praną Eigminą). Uogavimas, kaip teigia vaikais, buvo tapęs aistringų potraukiu – netgi

tada, kai, rodos, beveik nebūdavo uogu, jis gebėdavo jų rasti.

Teresės ir Edvardo vaikai, augdami tokioje dvasingoje šeimoje, turėdami puikiausius pavyzdžius, nenutolo nuo savo šaknų. **Milda**, apgynusi bakalaurą iš socialinių mokslų VPU, magistratūrą baigė Mykolo Riomerio universitete. Ji yra muzikinės šlovinimo grupės „Ichthus“ (žuvis) bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčioje vadovė ir solistė, dirba privačioje muzikos mokykloje. **Jolanta**, baigusi Muzikos akademijos šokių vaidybą ir Dailės akademijos kultūros vadybą, dirba Studijų kokybės vertinimo centre. **Daumantas**, baigęs VGTU Statybos inžineriją, tapo inžinieriumi konstruktorium. Pagal specialybę dirbo statyboje, sumažėjus statybos poreikiams ir tuo pačiu darbų apimčiai, pradėjo dirbti „Nord“ banko dukterinės įmonės nekilnojamo turto brokeriu. **Jūratė** – Mykolo Riomerio universiteto Psichologijos fakulteto III kurso studentė. **Margarita** – Baltupių progimnazijos septintokė. Sujaudino sūnaus Daumanto prie karsto duobės pasakyti žodžiai – atsisveikinimas ir priesaika tėveliui. Sūnus kalbėjo apie laimę augti puikioje katalikiškoje, draugiškoje ir patriotinėje šeimoje. Jo žodžiai skambėjo nepaprastai įtikinamai. Tai buvo retai girdimi tikrai nuoširdūs ir jaudinantys sūnaus žodžiai apie tėvą, jo – vienintelio sūnaus – pažadas rūpintis seserimis ir padėti motinai bei žengti Tėvelio keliu.

Šv. Kryžiaus Atradimo (Kalvarijų) bažnyčios **klebonas Virginijus Česnulevičius** gruodžio 30 d. laidotuvių šv. Mišių pamokslu metu kalbėjo:

„Edvardai, šis vardas tau buvo duotas Viešpaties, tavo krikšto dieną. Šiuo vardu Viešpats nepaliovė jo šaukęs, kalbėjęs, kaip savo mylimam vaikui. Vedė per gyvenimą. Šiandien Viešpats, kaip Tėvas atveria savo rankas, ir šiuo vardu kviečia prisitarti prie jo. „Edvardai, nebijok. Ateik. Viskas tau yra paruošta. Kaip galėtum Viešpats užmiršti tuos, kuriuos pats pašaukė gyventi, pašaukė vardu.“

Šiandien esame susirinkę prie Edvardo, kad išgyventume savyje tylą, kad melstumėmės Bažnyčios žodžiais, kad priimtume vilties ir ramybės žodžius, kuriuos Dievas nori šiandien mums tarti iš savo gailestingumo... nepaisant mūsų sumišimo, nepaisant mūsų klausimų ar galbūt net abejonų, būkime tikri, kad Dievo meilė mūsų neužmiršta, nepalieka... Su dideliu pasitikėjimu, kreipkimės į Dievą maldoje ir per Jo prisikėlusį Sūnų prašykime atleisti visas Edvardo nuodėmes, ir priimti į Tėvo namus danguje...

Mes esame šiandien čia, kadangi kartu su Edvardu keliavom. Labai norėčiau, kad kiekvienam iš jūsų atsivertų akys, ir pamatytumėte, atsimintumėte Edvardo šypseną, tuo pačiu tai Dievo šypseną. Dievas šypsosi kiekvieną kartą, kai mato, kad jo meilė viešpatauja. Labai norėčiau, kad atpažintumėte Edvardo veiksmus, žodžius jautrius, atidžius mums, kad juose atpažintumėte Dievo artumą. Dievas atsiskleidžia visada per žmogų, nes sukūrė žmogų pagal savo paveikslą. Te mūsų širdys būna užsidegusios, kai Jėzus mums padeda suprasti Raštų prasmę, te mums atsiveria tikėjimo akys, kai Jėzus laužys duoną“.

Bičiuliai liudija:

Prof. Juozas Skirius doc. dr. Edvardą Kriščiūną vadina Visuotinės istorijos katedros dvasios tėvu, sąžine. Jis buvo tolerantiškas studentų atžvilgiu, nemėgo tinginių ir ieškančių lengvo studijų kelio. Doc. dr. Edvardas Kriščiūnas studentų buvo labai mylimas. Jo pareigingumą ir atsakingumą liudija dirbas su studentais iki paskutinės akimirkos, tai kartu buvo ir jo dvasios stiprumas, tikėjimo gilumas. Prof. J. Skirius mini doc. dr. E. Kriščiūną šviesų dvasine prasme, katedros vienijimosi ašį, kuris stengdavosi užglaistyti bet kokius gincius.

2011 m. gruodžio 30 d. Kalvarijų kapinėse. Su savo tėveliu atsisveikina sūnus Daumantas (kairėje).

Jis buvo kovotojas už Tėvynę turėjo savo aiškius principus, tačiau su oponentais, būdamas stiprios vidinės kultūros, diskutuodavo dalykiškai, niekuomet jų neįžeidinėjo.

Doc. dr. Vladas Terleckas su Edvardu artimiau ėmė bendrauti maždaug nuo 2000-ųjų metų. Po jo straipsnio „Kultūros baruos“ apie Voldemarą, prisistatė Edvardas Kriščiūnas ir išgyrė straipsnį. Tada, kaip pasakoja V. Terleckas, jis „įklimpo“ į istoriją. Jų bendravimas buvo labai produktyvus – praturtindavo – tai bendravimo vertybė. Į pokalbius įsijungė ir Ipolitas Ledas – visi trys turėjo apie ką pakalbėti, padiskutuoti. Edvardas – filosofinio mąstymo asmenybė, gerai susipažinęs su pasauline filosofine mintimi, tad per trumpą laiką iš Edvardo buvo galima sužinoti daug faktų apie asmenybes, istoriją – ko nesužinosi skaitydamas. V. Terlecką žavėjo Edvardo rūpestis tautos reikalais, kalbos išsaugojimu. Itin vertinga, kad jis šį rūpestį ne tik skleidė paskaitose, bet ir vykdė atitinkamas akcijas. Jis studentams drąsiai kalbėjo apie Kalvarijas, maldų ir giesmių grožį. Ir ne tik kalbėjo, bet kartu dalyvavusieji Sekminių Kalvarijų Kryžiaus kelyje prisimena Edvardą, nešantį kryžių... V. Terleckas kalba apie Edvardo smalsumą, optimizmą, bičiuliškumą, pagaunančią šypseną, ramų toną ir balsą.

Doc. dr. Algis Kasperavičius susipažino su Edvardu, 1976 m. pavasario semestre. kai jis buvo IV kurso studentas. Tada užsiėmimai vyko Saulėtekyje ir, grįžtant iš paskaitų iki troleibuso teko paėjėti nemažą kelio gabalą ir išsinekti. Dėstytoja patraukė jo betarpiškumą bendraujant, domėjimasis dėstomu dalyku ir istorija aplamai. Vėliau, atsitiktinai susitikę, pasilabindavo. 1978 m. pabaigoje A. Kasperavičius išvyko į aspirantūrą Maskvos universitete. 1980 m., pavasarį ir vasarą dėl Maskvoje vykstančios Olimpiados aspirantai buvo išsiųsti į namus. Algis, grįžęs į Lietuvą, rinko medžiagą VU Mokslineje bibliotekoje, bet Vilniuje neturėjo kur apsistoti. Atsitiktinai sutiktas Edvardas pasiūlė vietą bendrabutyje, kuriame jis dar buvo registruotas, nors jau su žmona gyveno Baltupiuose. Čia Algis gyveno virš mėnesio, bibliotekoje rinkdamas medžiagą disertacijai. 1982 m. grįžęs į Lietuvą Algis glaudėsi pas draugus bendrabutyje ir su-tiktas Edvardas pasiūlė: „Algi, gali apsistoti pas mus Baltupiuose – kiekvieno krikščionio pareiga padėti artimam. Kambarys šaltokas, bet juk Tu daugiausia laiko praleidi universitete“. Ir taip beveik iki vasaros atostogų jis nakvodavo Edvardo uošvijoje.

Po to dažnokai abu susitikdavo, bet glaudžiau bendrauti pradėjo nuo 1990 metų. E. Kriščiūnas aktyviai dalyvavo politiniame gyvenime, A. Kasperavičius – daugiau publicistikoje ir kažkiek Tautininkų Sąjungoje, tačiau šios partijos nariu netapo. Dažnai

diskutuodavo, daugeliu Lietuvos politikos ir ateities klausimais požiūriai sutapdavo, kartais nuomonės rimtai išsiskirdavo. Tačiau Edvardas, suprasdamas, kad tai doro žmogaus požiūris, niekada nereiškė priešiško. Vėliau, Algiiui įsijungus į Rimanto Smetonos vadovaujamą Nacionaldemokratų partijos veiklą, jų požiūriai beveik visada sutapdavo. Kartu Algis pastebi, kad keitėsi ir Edvardo pažiūros į taip vadinamus „rusakalbius kolonistus“. Pilietybės suteikimą jiems Edvardas jau priimdavo kaip nekvestionuojamą faktą, o priešiško rusų tautai ir kultūrai jis niekada iš vis nereiškė.

Vėliau Algiiui kartu su Edvardu teko ne kartą dalyvauti mokslinėse konferencijose VPU. Jis ne visada sutikdavo su pernelyg „originaliais“ Algio vertinimais. Tačiau pastabos būdavo labai draugiškos ir nuoširdžios. Algis prisimena dažnius susitikimus VU profesorių skaitykloje, kur Edvardas turėjo nuolatinę vietą (savo stalą) ir daug dirbo. Drauge diskutuojant ir aptariant politinius šalies ir užsienio įvykius bei vienas kito publicistiką, išgertas daugelis kavos puodelių.

A. Kasperavičius retkarčiais lankydavosi ir Kriščiūnų rūpestingai tvarkomuose namuose ir puoselėjamame sode. Kaip tik ten, pavėsinėje, Edvardas pasisakė apie savo ligą. Slinko laikas ir susitinkant profesorių skaitykloje ar kur kitur, savo laikysena jis neišsidavė apie progresuojančią ligą. Algi stebino jo dvasios tvirtumas, kuris, tikriausiai, ir palaikė fizinę būklę. Tiktai 2011 m. gruodžio 14 d., paskambinęs telefonu, Algis išgirdo tarsi ir žvalų balsą, bet aplankęs namuose pastebėjo sunkią bičiulio būklę. Tačiau Edvardas pasidžiaugė sužinojęs, kad vienas, jam pažįstamas A. Kasperavičiaus doktorantas, sėkmingai apsigynė disertaciją. Atsisveikindamas Algis palinkėjo jam tvirtybės, bet paskambinęs pirmąją Kalėdų dieną iš trumpo pokalbio suprato, kad Edvardo būklė tikrai labai sunki. O trečią dieną sulaukė skausmingo žmonos Teresės skambučio...

Stanislovas Buškevičius: „Edvardas buvo ne tik politikos bendražygis, bet ir geras bei ištikimas draugas. Mane visuo-met žavėjo Edvardo asmenybė: jo tvirtas charakteris, principingumas, reiklumas sau ir kitiems. Tai vienas iš nedaugelio žmonių, kurie savo tikėjimo ir principų neišdavė net sunkiausiomis minutėmis. Edvardas savo asmeniniame gyvenime, darbe ir politikoje taikė aukštus moralės principus. Edvardo mirtis – didžiulė netektis ne tik jo šeimai, partijos bičiuliams, bet ir visiems Lietuvos patriotams“ – su giliu liūdesiu sakė partijos „Jaunoji Lietuva“ pirmininkas Stanislovas Buškevičius.

Skelbimai, reklama

Sveikiname

Sveikiname mokytoją ir
mokyklų istorijos tyrėją,
istoriką Antaną LESĮ

60-ojo jubiliejaus proga.

Linkime stiprios sveikatos,
laimės, tolimesnės kūrybos ir Dievo palaimos.

„Vorutos“ darbuotojai: Evelina Kislych,
Birutė Žemaitaitytė, Jolanta Vasiliauskaitė,
Stanislava Žuravskė, Aušra Virvičienė
ir Juozas Vercinkevičius.

„Senoji Kibininė“ siūlo:

- * Kibinų pristatymas į namus.
- * Edukacinė kibinų gaminių pamokėlė.
- * Parodomoji šimtalapio gaminių pamokėlė.
- * Specialus meniu grupėms.
- * Šventiniai ir pobūvių pasiūlymai.
- * Dienos verslo pietūs.
- * Garantuojame malonų ir atidų aptarnavimą.

„Senosios kibininės“ autobusiukus rasite šiais adresais:

1. Savanorių pr. 247 (šalia „Maximos bazės“)
2. Savanorių pr. 16 (šalia „Hyper RIMI“)
3. Žirmūnų g. 64, Vilnius (šalia „Hyper RIMI“)
4. Žirmūnų g. 2, Vilnius (šalia IKI)
5. Konstitucijos pr. 40, Vilnius (prie CUP, šalia Baltojo tilto)
6. Ateities g. 91, Vilnius (MANDARINO patalpoje)
7. Viršuliškių g. 40, Vilnius (šalia MADOS)
8. Ukmergės plentas 369, Vilnius (šalia BIG)
9. Gabijos g. 30, Vilnius (šalia „Maximos“)
10. Jeruzalės g. 4, Vilnius (šalia RIMI)
11. Vydūno g. 4, Vilnius, Pilaitė (šalia RIMI).

**Ačiū,
kad esate
kartu!**

www.kibinas.lt

AMBULATORINĖ REABILITACIJA „TRASALYJE“

„Trasalis - Trakai Resort & SPA“ centre teikiamos šios ambulatorinės rehabilitacijos paslaugos, apmokamos iš privalomojo sveikatos draudimo fondo lėšų:

Vaikams:

- Judamojo – atramos aparato pažeidimai (16 apsilankymų).
- Kvėpavimo sistemos ligos (16 apsilankymų).

Suaugusiems:

- Kvėpavimo sistemos ligos (10 apsilankymų).
- Judamojo – atramos aparato pažeidimai (12 apsilankymų).
- Kvėpavimo sistemos ligos (14 apsilankymų).
- Judamojo – atramos aparato pažeidimai (14 apsilankymų).
- Nervų sistemos ligos (14 apsilankymų).

AMBULATORINĖ REABILITACIJA SKIRIA JŪSŲ ŠEIMOS GYDYTOJAS

Registracija darbo dienomis 9.00 - 18.30.

„Trasalis - Trakai Resort & SPA“ centras
Gedimino g. 26, Trakai
Tel. +370 699 52068
El. p. kestutis@trasalis.lt
www.trasalis.lt

Mums rūpi Jūsų sveikata!

Užs. Nr. 02

Prisidėkite prie Vorutos leidybos

Voruta jau skaičiuoja trečiąjį savo leidybos ir veiklos dešimtmetį. Tai vienintelis šalies istorijos laikraštis, skirtas ugdyti lietuvių istorinę atmintį ir tautinę savimonę, populiarinti Lietuvos istoriją.

Jūsų, mieli skaitytojai, parama padeda laikraščiu pateikti naujų žinių apie svarbiausius Lietuvos istorijos įvykius ir jų įvairias interpretacijas bei vertinimus.

Norėdami ir toliau dirbti Jūsų labui ir ugdyti Lietuvos istorinę atmintį ir tautinę savimonę, prašome paremti Vorutą ir finansuoti.

Paramos būdai:

1. Jūsų aukos.
2. Parama, vadovaujantis LR Paramos ir labdaros įstatymu, skiriant 2 proc. iš valstybei sumokėto gyventojų pajamų mokesčio.

3. Jūsų užsakoma prenumerata.

4. Jūsų mokami skelbimai, sveikinimai, užduoties bei reklama ne tik Vorutos laikraštyje, bet ir interneto svetainėje www.voruta.lt

Informacija apie paramos gavėją

VšĮ „Vorutos“ fondas

Įmonės kodas 181392738

Adresas: Naujoji g. 16, Trakai LT-21111

El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt arba

voruta@voruta.lt

Tel. 8 528 512 66, 8 605 11117

Atsiskaitomosios sąskaitos numeris

LT654010042700021469

Mokėjimo paskirtyje nurodykite, kad tai PARA-

MA

Dėkojame už bendradarbiavimą.

Dėmesio

Galite įsigyti 2011 m. įrištą Vorutos laikraščio metinį komplektą.

Kreiptis tel. 8 528 51266; mob. 8 603 11117.

El. p. buhalterija@voruta.lt

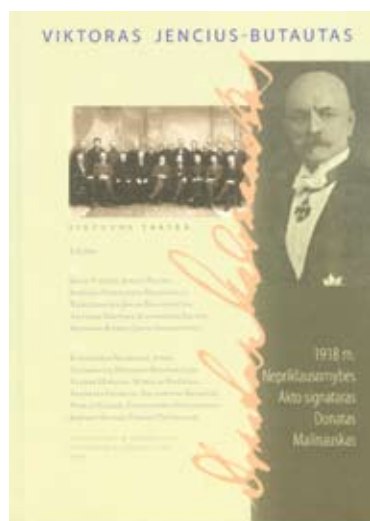
Kitas „Vorutos“ numeris išeis 2012 m. vasario 18 d.

Vorutos fondas išleido
Viktoro Jenciaus – Butauto
knygą „1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas“.

Knygą galima nusipirkti Lietuvos knygynuose bei Vilniaus centriniame, „Humanitas“ knygyne, bei www.patogupirkti.lt bei **Vorutos** redakcijoje.

El. paštas:

buhalterija@voruta.lt

Voruta®

Visos prekių ženklų teisės saugomos

9 771392 067018

Prenumeratos

indeksai

0135, 0136

Redakcinė kolegija:

Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasiliauskiene, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).

© Voruta 2012. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VšĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.

© Voruta, 2012. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt ketvirtieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VšĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kas antrą savaitę (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8528) 51266 „Tele2“ mob. (8 605) 11117.

Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel.: 860519302
Spausdino Media Regionalne Sp. z.o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1500 egz.

Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondas

Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66.

El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt.

Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt

Redakcija: el. p. vorutosfondas@voruta.lt, tel. 860311117
Birutė Žemaitaitytė (Mazoji Lietuva), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt), Stanislava Žuravskė (buhalterė, tel. 860311117, tel. faks.: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Dana Zacharevičienė, Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Antanas Lesys (istorija), Martynas Buivys (internetas), Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius, tel.: 860519302).